

Јелка Речећ

БИСТРУ ВОДУ ЗАМУТИЛЕ

Свађа кћери кнеза Лазара

**библиотека
ЖЕНЕ ИЗ ПРОШЛОСТИ
књига 8**

ЈЕЛКА РЕЂЕП

БИСТРУ ВОДУ ЗАМУТИЛЕ

СВАЂА КЋЕРИ КНЕЗА ЛАЗАРА

БЕОГРАД, 2006.

У средњем веку писци су у својим делима, најчешће старим српским биографијама, писали и о знаменитим женама средњег века. Највише су истицане врлине, побожност, добродушност, богољубивост, христољубивост, оданост мужу и деци, високо и угледно порекло. Тако је приказана краљица Јелена Анжујска у *Животу краљице Јелене* од архиепископа Данила II. У *Животу краља Стефана Дечанског* (1403/4) од Григорија Цамблака, међутим, Милутинова жена (мисли се на Симониду, мада се не каже њено име) представљена је као инкарнација ђавола. Највеће похвале женама, кнегињи Милице и монахињи Јефимији, изрекао је Константин Филозоф у *Животу деспота Стефана Лазаревића* (1433-39). Кнегиња Милица је за Константина мужаствена жена, имала је све врлине, "а будући у толикој власти, знала је и светске (ствари) у којима је тешко снаћи се, и по лепоти беше не само жена, но и Дисејс многи у саветима"¹.

За монахињу Јефимију, рођаку кнегиње Милице и бившу жену деспота Угљеше Мрњавчевића, Константин пише: "Ова у многим речима и стварима будућа најмудрија, и коју је увек спомињана (тј. Милица) сматрала као неку кулу (ступ) и помоћ"², бодрила је кнегињу Милицу када су ишле код султана Бајазита да правдају Стефана Лазаревића.

Међу знамените жене средњег века спадају и кћери кнеза Лазара и кнегиње Милице, понајвише Мара и Јелена. Не зна се којим су се редом рађале Лазареве кћери, али је ипак извесно да је Мара била најстарија а Оливера најмлађа кћи. Кнегиња Милица и кнез Лазар имали су

---

¹ Константин Филозоф, *Живот деспота Стефана Лазаревића*, *Старе српске биографије*, Београд, 1936, 62.

² Исто, 65.

пет кћери и два (а по неким родословима и списима и три) сина. Кћери су биле³: Мара, Драгана, Јелена, Теодора и Оливера, а синови Стефан и Вук. Као трећи син помиње се Добровој или Лазар, но то је сасвим неизвесно.

Ове знамените жене средњег века су својим животом, мудрошћу и важном улогом обележиле време у коме су живеле.

Најстарија Лазарева кћи Мара била је удата за великог господина Вука Бранковића, господара Дренице, Приштине, Вучитрна, Трепче. После Косовске битке, Вук је припадао групи феудалаца која је била за наставак борбе са Турцима. Нема га ни у бици на Ровинама, ни у бици код Никопоља. Турски вазал постао је 1392., Турци су га бацили у тамницу и убили 1397. (Динић) или 1398. (Спремић). То је историјски лик Вука Бранковића, мање атрактиван од легендарног лика Вука издајника на Косову.

После Вукове смрти носиоци врховне власти били су Мара и синови.⁴ Заједно са синовима, Мара издаје повељу Хиландару 1405. године. Гргур је, као настарији, имао извесно првенство, али није био врховни господар. Сматра се да су Гргур и Ђурађ имали већи утицај на државне послове од Лазара. Гргуру се губи траг од 1406, а Лазара су 1410. заклали Турци.

У време Ђурђевићких ратовања од 1410-1414. Мара је водила државне послове, одржавала трговачке везе са Дубровником, а после Ђурђевићке женидбе са Ирином (Јерином) њен утицај опада.⁵ Замонашила се 1423, узела монашко име Марина, а умрла је априла 1425. године.

---

³ Миодраг Ал. Пурковић, *Кћери кнеза Лазара*, Београд, 1991. Јелка Ређеп, *Портрети Миодрага Пурковића*, поговор, 113-156.

⁴ Јелка Ређеп, нав. дело, 123.

⁵ Исто, 124.

Ћерка Драгана добила је име по Лазаревој сестри, удатој за челника Мусу. Удала се око 1386. за Александра Шишмана, сина бугарског цара Шишмана. Последњи помен о њој имамо из 1395/6. године. Када је Бајазит 17. јула 1393. освојио Трново, заробљен је цар Шишман и погубљен, а Александар је одведен у Малу Азију, прешао је у ислам и добио једну област на Црном мору. Погинуо је 1418. године.

Ни о Драгани, ни о Теодори нема много података. Теодора је била удата за Николу Гару Млађег, који се у српским изворима помиње као Горјански, Гаревих, Загаревих. Био је син мађарског палатина. Прво је био бан мачвански а потом хрватско-далматински, па мађарски палатин. Теодора се вероватно удала за њега 1378/9. а вести о њој имамо до 1395/6. године. Свакако је умрла пре 1405, јер се Никола Горјански оженио Аном Цељском. Имао је двоје деце, но није познато да ли је неко дете било Теодорино.

Најзначајнија, најзанимљивија и најмудрија међу кћерима кнеза Лазара је Јелена, рођена између 1366-71. или 1368. године. Око 1386. или 1387. удала се за Ђурђа Страцимировића Балшића и са њиме је била у браку седамнаест година. Наиме, Ђурађ умире 1403. године. На свога сина Балшу III пренела је осећање традиције Немањића. На образовање Јелене и Стефана утицала је монахиња Јефимија, која је после Маричке битке и погибије деспота Угљеше, а по замонашењу, живела на двору кнеза Лазара.

Одлучна, борбена, упорна у борби са Млечанима, несаломљива, Јелена је владала Зетом уместо малолетног сина Балше III. Вешто се сналазила у бурним догађајима с почетка XV века. Подстицала је устанак у Зети 1405, у жељи да врати градове од Млечана. Тражила је помоћ од Дубровчана, али је није добила. Босански војвода Сандаљ Хранић био је на страни Млечана. Не-

знатну помоћ добила је од Турака. И Угарска је имала претензија. Стефан Лазаревић и сестра Мара Бранковић гарантовали су за Јелену Балшић. Млечани су нудили 2000 дуката за Јелену и Балшу III. 1408. године преговарало се о миру, но Млечани су тражили да Балша III дође у Млетке. У страху за синовљев живот, уместо Балше III одлази Јелена млетачком дужду, као што је некада кнегиња Милица ишла Бајазиту да оправда сина. У мају 1409. она тражи од Дубровчана галију, добија ратни брод. После два месеца проведена у Дубровнику Јелена Балшић стиже у Венецију крајем јула 1409, а 1. или 2. августа примио је млетачки дужд Михаило Стено. Енергична и прибрана, после пет година борбе са Млечанима, она признаје дужду да је за све што је рађено против Млетака крива она, само и једино она, а не њен син, и моли дужда да може часно са сином да живи.⁶ Јелена Балшић је задивила Млечане својом храброшћу и смелошћу. После дугих преговора и тромесечног боравка у Млецима, уговор је потписан 27. октобра 1409. на годину дана, а она се у децембру вратила у Дубровник.

1411. године Јелена Балшић удаје се за хумског војводу Сандаља Хранића, са којим живи до његове смрти 1435. године. На вест о Сандаљевој женидби, Дубровчани су изабрали четири посланика и галију да Сандаљ доведе невесту, и предали им поклон у вредности хиљаду дуката. По Владимиру Ћоровићу⁷, " Јела је на Сандаља деловала оплемењујући га ", а он је према њој показивао пуну пажњу и посредовао код Млечана за Балшу III. 1412. године Јелена је са Сандаљем била на сабору у Будиму, и уз њега, уживала велики углед међу врло угледним гостима. Позивајући се на Љуб. Стојано-

⁶ Миодраг Ал. Пурковић, нав. дело, 82.

⁷ *Хисторија Босне*, 1940, 407.

вића⁸, Пурковић⁹ каже да се из дубровачких потврда види да су примили на чување Сандаљево и Јелино посуђе, накит и новац, па се може закључити да су били богати, а Јелена је имала и свог личног новца. Сандаљ је одредио да после његове смрти " госпођа Јела, кћи почтенога поменућа кнеза Лазара"¹⁰, узме 2000 дуката и златну икону, украшену драгим камењем.

Јеленин син Балша III умро је априла 1421. године. О њој нема вести до догађаја у Босни 1425, када је Сандаљ очекивао напад Турака. Сандаљ са Јеленом одлази у Дубровник (31. јануар или 1. фебруар 1426), и по Ћоровићу, то је био један од најсвечанијих дочека које је Дубровник приредио. Тада је Сандаљ одредио да се његових 6000 дуката, који се чувају у Дубровнику, у случају његове смрти, исплате Јелени, после њене смрти брату Вукцу, а после Вукчеве синовцу Стјепану.

Јелена Балшић остала је по¹¹ други пут удовица. Сандаљ Хранић умро је 15. марта 1435. Њена је намера била да се настани у Дубровнику, а узалудна је била и жеља да изван Дубровника подигне православну цркву, јер је за то било потребно папино одобрење. Дубровник је само посетила крајем октобра 1436, тада је узела својих 1000 дуката, од Дубровчана је добила 100 дуката на поклон, а оставила је на чување свој накит. Пурковић каже да има више помена да су Дубровчани исплаћивали Јели интерес¹².

На скадарском острву Горица у Скадарском језеру подигла је цркву посвећену Богородици и одредила да јој

---

⁸ Љуб. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, Београд 1929, 357. и даље: 388-389.

⁹ Миодраг Ал. Пурковић, нав. дело, 83.

¹⁰ Љуб. Стојановић, нав. дело, 365.

¹¹ Владимир Ћоровић, *Сандаљ Хранић у Дубровнику 1426.*, Братство 17 (1923.), 102-107.

¹² Миодраг Ал. Пурковић, нав. дело, 87.

ту буде гроб. Јеленин духовник Никон Јерусалимац (као великосхимник Никандар) саставио је у манастиру Горици зборник за Јелену. У том *Горичком зборнику* (1442.) налазе се три Јеленине посланице, од којих је данас у целини сачувано једино *Отписаније богољубно* а друге две су оштећене. У зборнику се налазе и три Никонова писма Јелени. Ова преписка рађена је по обрасцу уобичајеном у Византији, где су даме из врло високог друштва водиле преписке са својим духовницама. По Ђорђе Трифуновићу¹³, жанр Никоновог зборника има далеке узоре у хеленској логици. Преписка Јелене Балшић и Никона Јерусалимца посвећена је монашкој, а онда и теолошкој проблематици. Јелена пита Никона о устројству монашког живота, говори о темама које је закупљују и тиме показују добро познавање религиозне литературе.

Никандар је писао у Горици 25. новембра 1442. и Јеленин *Тестамент*. У науци је много писано о оба дела, и о *Горичком зборнику* и о *Тестаменту*¹⁴. У *Тестаменту* се детаљно наводи шта и коме од фамилије и потомака Јелена оставља. Тако нпр. сестри Оливери (Деспини) оставља златну икону, која би после Оливерине смрти требало да припадне унуци Јелени. Своју унуку, војвоткињу Јелену, за коју је била посебно везана, и кнеза Владислава, одредила је за извршиоце теста-мента. Јелена Балшић умрла је почетком 1443. године.

Ова енергична, храбра и прибрана жена изгубила је родитеље, сина, сахранила је два мужа и браћу, али се до краја борила са животом неуморно и усправно. Била је државник, писац, политичар и дипломата, једна од најмаркантнијих личности XV века.

---

¹³ Ђорђе Трифуновић, *Стара српска књижевност*, Београд 1995., 16, 151, 213, 312, 339.

¹⁴ Јелка Ређеп, *Портрети Миодрага Пурковића*, нав. дело, 140-141.

Најмлађа кћи кнегиње Милице и кнеза Лазара била је Оливера. Рођена је око 1376. године. Константин Филозоф у *Животу деспота Стефана Лазаревића* прича да је била дата Бајазиту за жену. То је било 1390. или 1391. године. Константин у свом житију каже:

"Гласници су се сагласили са госпођом (тј. Милицом) о најмлађој кћери њезиној Оливери и по савету патријарха и целога сабора свештеника и целога синклита, даде ову за жену Амиру великом (тј. Бајазиду), да би било спасено христоименито стадо од вукова, који су га клали. А пође тада и увек спомињани брат њезин (Стефан) ка самодршцу са сестром"¹⁵.

После Бајазитовог пораза и Тамерланове победе у Ангорској бици 1402. Стефан Лазаревић је измолио Оливеру од Тамерлана и вратио је у Србију. Константин Филозоф прича да је Стефан Лазаревић послао Демиру поклисара "због неких уговора и да иште сестру његову (Оливеру), коју као заробљеницу са свима Бајазидовима узеше, коју и са многим мудрошћу отуда (из ропства) изведе"¹⁶.

Оливера се у појединим делима помиње као Деспина и као Милева. Тако Мавро Орбин у свом *Краљевству Словена* (Пезаро 1601.) прича следеће:

"Да би што боље средила своје односе с Турцима Милица је дала за жену Бајазиту Првом, цару турском, своју кћер Милеву, како пише Јован Леунклавије у *Историји Турака*. Њу је после заједно с мужем заробио Тамерлан. Кад се Тармелан вратио у Скитију, приредио је раскошну гозбу свој господи и кнезовима Скитије. На ту гозбу је био допремљен кавез у којем је био затворен Бајазит. Тамерлан је наредио да доведу и Бајазитову жену, те да јој одсеку хаљине све до пупка, тако да су јој се видели стидни делови, па да таква разноси јела зва-

¹⁵ Константин Филозоф, нав. дело, 61.

¹⁶ Исто, 74.

ницама на гозби. Гледајући то, њен муж Бајазит је био бескрајно тужан због њене гадне коби. Стога одлучи да се убије, но како није имао чиме да то изведе, ударао је главом о пречке кавеза док се на крају невољно и бедно није убио. Његова жена Милева упокојила се други дан после његове смрти"¹⁷.

Коментаришући Орбиново казивање, Сима Ћирковић¹⁸ каже да позивање на Леунклавија важи само за податак о удаји Милеве за Бајазита, док је прича о поступању Тамерлана према Бајазиту и његовој жени узета из другог текста¹⁹. Ћирковић каже да је прича легендарна, јер знамо да је Оливера ослобођена Стефановим залагањем и да је после његове смрти живела у Србији.

Оливера је неко време била код сестре Јеле, 1427. је у Београду примала саучешће после Стефанове смрти. Децембра 1427. је тражила од Дубровчана пријем. Неколико година нема помена о њој и помиње се тек 11. марта 1439. и октобра 1440, када је од Дубровчана тражила брод. Познати су детаљи о њеном боравку у Дубровнику, о томе како су јануара 1441. одобрили трошкове око дочека "царице" Деспине. Оливера остаје у Дубровнику скоро пола године, потом одлази у Будву, па у Бар.

Јелена је у свом *Тестаменту* оставила златну икону и 200 дуката да Оливера утроши на појање литургије и подели милостињу, и ова је испунила Јеленину жељу 1443. године.

После ове, нема више вести о најмлађој Лазаревој кћери Оливери.

---

¹⁷ Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, Београд, 1968, 103.

¹⁸ *Коментари*, Мавро Орбин, нав. дело, 331-332.

¹⁹ *Discorso di Teodoro Spandugino Cantacusino gentilhuomo Constantinopolitano dell' origine de' principi Turchi*, ed. F. Sansovino, *Dell' Historia universale dell' origine et imperio de Turchi*, Venetia, (1573), с. 50.

Политичким браковима својих кћери, кнез Лазар је настојао да обезбеди сигурност за српску државу, ојача свој положај у временима несигурним и неизвесним због надирања Турака на Балкан, покушао је да створи једну врсту породичног савеза. У то време, обласни господари, попут Вука Бранковића нпр., били су самостални у својим областима, али су признавали и врховну власт кнеза Лазара.

Поједине кћери, Мара Бранковић и Јелена Балшић, владале су као удовице својим државама. Мара је са своја три сина делила врховну власт, а у време ратовања Ђурђа Бранковића (од 1410-1414.) она је управљала државом. Јелена Балшић је владала уместо свог малолетног сина Балше III, суверено и одважно се носила са Млечанима, као што је и њена мајка кнегиња Милица владала до Стефановог пунолетства и водила мудру политику са Турцима. И кнегиња Милица и обе њене кћери, Мара Бранковић и Јелена Балшић, биле су мудре, храбре и сјајно су се сналазиле у немилим догађајима и сукобима са Турцима и Млечанима у XV веку.

Мару и Јелену памти и усмено предање. Најстарија ћерка кнеза Лазара Мара била је жена Вука Бранковића и тако је помиње и усмено предање. За Јелену се каже да је била жена Милоша Обилића, што не одговара историјским чињеницама. Она је, као што је познато, најпре била удата за Ђурђа Страцимировића Балшића, а касније за Сандаља Хранића. Ниједна ћерка кнеза Лазара није била жена Милоша Обилића. За Мару и Јелену везан је мотив свађе Лазаревих кћери, један од битних мотива косовске легенде. Причу о свађи Лазаревих кћери, а потом и зетова први је забележио Мавро Орбин у свом *Краљевству Словена*.

Два главна мотива косовске легенде су мотив издаје и мотив јунаштва. Ова два, као и сви други мотиви

косовске легенде развијали су се постепено. Косовска легенда настајала је током дугог низа година и векова.

Најстарији помен о свађи Лазаревих зетова налазимо у *Трактату о Турцима* пушкарa и тополивца Јерга из Нирнберга²⁰. Причање нирнбершког пушкарa Јерга о свађи Лазаревих зетова потврђује да се о томе писало у другој половини XV века, што значи да се и овај мотив формирао временом и постепено.

О пушкару Јергу, аутору *Трактата*, не знамо више од онога што он о себи прича у својој књизи. Јерг је дошао на двор војводе херцега Стјепана Вукчића 1456. године да би му лио ватрена оружја. За неколико година, колико је био код њега, салио му је неколико топова. Када су Турци поразили херцега Стјепана 1462., Јерг је са својом породицом, женом и децом, пао у турско заробљеништво. Султан је сазнао за Јергов занат и узео га у своју службу. Тако је Јерг наставио да лије топове за турску војску. 1480. године, дакле после двадесетак година проведених међу Турцима, султан га је по важном задатку, да испита земљу и прилике, послао у Африку. У Александрији су га фрањевци наговорили да напусти султана, те је уз помоћ млетачких трговаца успео да побегне у Венецију, а одатле је прешао у Рим и као пушкар ступио у службу папе Сикста IV. Станоје Станојевић претпоставља да се вратио у Нирнберг и ту написао своје дело.

---

²⁰ Пушкар Јерг из Нирнберга ступио је у службу код херцега Стјепана Вукчића 1456. као пушкар. За неколико година салио му је неколико топова. Када је Херцег Стјепан потучен и Јерг је са женом и децом пао у турско заробљеништво. Потом га је султан послао у Африку, а уз помоћ млетачких трговаца побегао је у Италију и био је у служби папе Сикста IV.

Пишући о историјату Јерговог *Трактата*, Зоран Константиновић²¹ упућује на литературу о Јергу, на руског византолога А. Василева, који је дао кратак приказ о пушкару Јергу, чија је књижица штампана осамдесетих година XV века. Румунски научник К. Карађа наводи Јергову књигу између шеснаест инкунабула, и сматра да она није коришћена као историјски извор. Немачки турколог Ф. Бабингер није знао за постојање Јерговог дела све док Василев, подстакнут студијом Карађе, није замолио за ближе појединости о њему. Прикупивши тражене податке за Василева, Бабингер и сам у изводу објављује неке делове из Јергове књижице који се односе на Босну. Сматрајући да је Јергов текст интересантан за турску историју и историју балканских народа под Турцима, мисли да би требало објавити текст у целини. Слично Василеву и Бабингер свој текст у загребачком листу "*Morgenblatt*" завршава жељом да се са стручне стране провере појединости Јерговог списка о српској срдњовековној историји²².

Наши историчари књижевности такође су се бавили текстом пушкара Јерга, Алојз Шмаус, Станоје Станојевић, Драгутин Костић. Шмаус је прегледао Јергов текст²³, Станоје Станојевић²⁴ је имао намеру да га објави у целини, док се Драгутин Костић²⁵ убрзо после објављивања

---

²¹ Зоран Константиновић, *Пушкар Јерг из Нирнберга о Босни и Србији*, Расковник, Београд 1989., год. XV, бр. 55-56, април-септембар, 41-48.

²² Исто, 42.

²³ Алојз Шмаус, *Курипешинев извештај о Косовском боју*, Прилози за књижевност, историју, језик и фолклор, XVIII, 1938., 508-518.

²⁴ Станоје Станојевић, *Један Немац пушкар код херцега Стјепана*, Политика, 27. април 1935, 2.

²⁵ Драгутин Костић, *Новији прилози проучавању народне поезије*, Београд 1936, 10.

Станојевићевог чланка позива на Јергово причање као на потврду постојања легенде "бар о свађи зетова".

Пушкар Јерг у своме *Трактату* хронолошким редом излаже историјску грађу, и његов спис обухвата време од 1456-1481., "а састављен је вероватно 1481"²⁶. На два места у књизи говори о нашој традицији, о Косовској бици и о паду Босне. По Станоју Станојевићу, подаци о Косову имају значај за нашу народну традицију, док Јергово казивање о паду Босне, које је и сам преживљавао, има историјску вредност. Константиновић сматра да свађа зетова заузима значајно место, "но централна личност је кнез Лазар"²⁷. Јерг прича о деспоту Лазару :

"Деспот Лазар је имао два зета, који су стално били у неслози међу собом. Једном је имао да ратује с Турчином. Тада ова двојица један другом говораше да ће сутра видети који је најбољи у борби. У току ноћи један од зетова поручи Турчину да ће му ујутро са много племића притећи у помоћ. Томе се Турчин радовао и ујутро када је стигао и хтео да му пољуби ногу, исуче свој мач и прободу Турчина. Но ма колико се они борили Турчин остаде победник. Деспот Лазар се даде у бекство, али га заробише и убише"²⁸.

Алојз Шмаус, у тексту о Курипешкићевом извештају (у напомени 1) коментарише причање пушкар Јерга и каже да Јерг о тим догађајима прича вероватно на осно-

---

²⁶ Зоран Константиновић, нав. дело, 47.

²⁷ Исто.

²⁸ Јелка Ређеп, *Косовска легенда*, Нови Сад, 1995.; иста, *Портрети Миодрага Пурковића*, нав. дело, 148-149. О пушкар Јергу: Ј. Ређеп; *Прича о боју косовском*, Зрењанин, 1976., 182-183; иста, *Развитак косовске легенде*, Бој на Косову, старија и новија сазнања, Београд, 1992., 551-552; Р. Михачлић, *Лазар Хребелјановић*, Београд, 1984., 24; Ј. Ређеп, *Косовска легенда*, Нови Сад, 1995., 47.

ву онога што је чуо на двору херцега Стјепана. Он говори о свађи зетова али не помиње њихова имена. Шмаусово мишљење подржава и Петар Томац у својој књизи *Косовска битка* (В. И. Гл. Београд, 1950., св. 1, 80). Поводом Шмаусовог мишљења да се у Јерговом причању "већ назиру контуре каснијег облика косовске легенде"²⁹, истакли смо да се оно чини прихватљивим и разложним³⁰.

Расправљајући о томе због чега ни Дукин преводилац, ни Курипешкић, ни Цријевић не говоре о личном сукобу и свађи у најближој Лазаревој околини, Алојз Шмаус претпоставља "да је предање или певање о свађи зетова (чисто агоналној по Јергу) онда већ било ушло у склоп народне традиције, било би неразумљиво зашто ни код једног од поменуте тројице није томе очуван траг. Морамо дакле сматрати да оно уопште још није чинило саставни део народног приповедања и певања о Косову"³¹. Шмаус покушава да објасни да рани Јергов извештај, који потврђује постојање једног од елемената легенде, представља "по свој прилици само дворску (и донекле династичку) традицију која можда није продрла у народ, него је остала ограничена на мали круг великаша у мањој области или на двор и његову непосредну околину"³². Такође сматра да "тек преношењем свађе са мужева на жене (предмет свађе остаје исти: питање првенства) и еволуцијом лика Вука Бранковића у вези са мотивом издаје, предисторија косовске традиције постаје подесна за чврсто и дефинитивно уобличавање у традицији и песми"³³. Јергов текст, каже Алојз Шмаус, дао му је Станоје

²⁹ Алојз Шмаус, нав. дело, 510-511.

³⁰ Јелка Ређеп, *Косовска легенда*, 49.

³¹ Алојз Шмаус, нав. дело, 511.

³² Исто.

³³ Исто.

Станојевић, који је, непосредно пред смрт, спремао за издање СКА.

У својој књизи *Лазар Хребелјановић*³⁴ Раде Михаљчић такође пише и о пушкарџу Јергу из Нирнберга. Занимљива су запажања и Зорана Константиновића да Јергова судбина подсећа на судбину једног другог средњовековног аутора, пажа из Баварске, Јоханеса Шилтбергера, из баварске племићке породице, који је учествовао у бици код Никопоља (1396) и пао у турско ропство. За Константиновића, Јергов текст је занимљив као покушај субјективног обликовања лично доживљеног и као представа о Србима и Србији једног средњовековног човека са Запада. Он сматра да је Јерг сјединио хуманистички идеал епохе са авантуристичким духом, који је гонио људе да напусте своје домове и пођу у свет. Јергово дело писано је на немачком, односно на средњофраначком језику. Зоран Константиновић истиче да је у немачкој литератури косовска трагедија оставила мање трагова од никопољске, па је и због тога Јергов текст значајан.

Причање нирнбершког пушкара Јерга о свађи Лазаревих зетова важно је због тога што показује еволуцију мотива о свађи Милоша и Вука и упућује на другу половину XV века као на време када су постојали најранији трагови мотива о свађи као узроку Вукове клетве, мржње на Милоша и издаје на Косову³⁵. У основи овога мотива свађе Лазаревих зетова доиста су могле бити размирице и свађе међу Лазаревим зетовима (Вуком Бранковићем и Ђурђем Страцимировићем Балшићем, Вуком Бранковићем и Николом Горјанским Млађим), свеједно да ли пре

³⁴ Раде Михаљчић, *Лазар Хребелјановић, Историја, култ, предање*, Београд 1984., 241.

³⁵ О томе в. Ј. Ређеп, *Прича о боју косовском*, 183; Иста, *Развитак косовске легенде*, 553; Иста, *Косовска легенда*, 51; Иста, *Портрети Миодрaга Пурковића*, нав. дело, 149.

или после Косовске битке. Подсетићемо на Шмаусово мишљење да је Јерг на двору могао чути причу о свађи зетова. Временом, мотив је са мужевима пренет на жене, па је еволуцијом лика Вука Бранковића, доведена у логичну везу Вукова мржња према Милошу, жеља да му се освети и зато га оклевета код кнеза Лазара. Мотив издаје блиско је повезан са мотивом свађе Лазаревих кћери и зетова.

МАВРО ОРБИН:

КРАЉЕВСТВО СЛОВЕНА

Мавро Орбин је у свом *Краљевству Словена* (*Il regno de gli Slavi*, Пезаро 1601) први забележио причу о свађи Лазаревих кћери. У подужем уводном тексту којим је *Краљевство Словена* посвећено Марину Андрије Бобаљевићу, Орбин датира 1. марта 1601. године у Пезару. "Посвета Марину Бобаљевићу и предговор нису празни и конвенционални текстови", и оба ова "уводна написа имају и шири и општи значај, и откривају нам понеке од кључних елемената Орбиновог схватања историје"³⁶. По Мирославу Пантићу, изврсном познаваоцу живота и рада Мавра Обрина, у том големом спису се јасно и по много чему види "да је његов највећи део, ако не баш и цео спис, Орбин бацио на хартију у Пезару током 1600. и 1601. године, пишући, сва је прилика, поједине његове табаке у хитњи док су штампари радили свој посао на претходном"³⁷.

Орбинов мецена, веома утицајан и баснословно богат Дубровчанин, властелин Марин Бобаљевић, који је годинама живео у Пезару, "јавља се у овом случају у улози вишеструког мецене, помогао је да се књига оконча, поднео велики трошак штампања и по његовом налогу је "Орбинова књига и писана и она је својеврсни израз његовог словенског патриотизма и његове неизмерне, годинама само увећаване, чежње за домовином, који му је заувек затворила своје вратнице"³⁸.

³⁶ Мирослав Пантић, *Мавро Орбин - живот и рад*, предговор, Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 1968, LXI-LXII.

³⁷ Исто, XLV.

³⁸ Исто, XXXVII.

Комплексно изучавајући *Краљевство Словена*, Мирослав Пантић је изрекао и прецизну оцену већ поводом вишеструко карактеристичног наслова Орбиновог дела, у коме се види, уз све остало, да је овај дубровачки писац желео да напише *Историју Словена*, према своме знању и схватању. Он је већ у наслову назначио широко програм и простране оквире. Орбин је, закључује Пантић "*Краљевство Словена* замислио као историју, а не као брзи и кратки помен онога што му се из словенске прошлости чини најзнатнијим"³⁹.

Краљевство Словена Мавра Орбина свакако је један од најинтересантнијих извора о Косовском боју, како за праћење развитка косовске легенде, тако и као непосредан извор за рукописну *Причу о боју косовском*.

Мавро Орбин прича да је Мурат желео да прошири границе свога царства у Европи, и дошао је до реке Струмице "с намером да нападне земље кнеза Лазара, јер је Лазар (како извештава Леунклавије) помагао Угрима и подстицао их да ударе на Турке". Мавро Орбин каже да су кнез Лазар и други кнежеви и господа, рашка и босанска, сазнавши за Муратов поход, пошли у сусрет Турцима, па се утаборише недалеко од Турака. Каже се да је Лазар био врховни заповедник хришћанске војске. Пошто је испричао да је Мурат кренуо на државу кнеза Лазара, Мавро Орбин почиње причу о свађи Лазаревих кћери:

"Он је био удао (како је речено) своју кћер Мару за Вука Бранковића, а Вукосаву за Милоша Кобилића, који се родио у Тјентишту близу Новог Пазара и био одгојен на Лазаревом двору. Између ове две сестре дошло је једном до свађе. Вукосава је, наиме, хвалила и претпостављала вредност свога мужа Вуку Бранковићу, а то је Вукову жену Мару јако увредило, па је ошамарила своју сестру. Кад је она то испричала своме мужу, он је сместа

---

³⁹ Исто, LXI.

потражио Вука и сасуо на њега много увреда, те га позвао на мегдан, да се види је ли истина оно што је казала његова жена Вукосава. И мада је Лазар покушао да их измири, ипак није успео спречити да се међусобно потуку како би и један и други показали своју вредност. Кад је Милош збацио Вука с коња, великаши који су стајали унаоколо нису дозволили да га даље удара. После тога су их кнез Лазар и други великаши измирили, но то измирење беше више лажно него од срца. Зато Вук није пропуштао ниједну прилику да Милоша оцрни код таста. Пошто је тада Лазар имао ударити на Турке, његов зет Вук га је упозорио да он у тајности шурује с Турцима како би га издао".⁴⁰

Мавро Орбин о Косовском боју пише по предању. У свом казивању, он се позива и на историјске изворе (Халкокондила, Леунклавија), у своје дело уноси предање забележено код других писаца, Туберона, Дукиног талијанског преводиоца (о кнежевој вечери, хватању кнеза Лазара), али и директно (свађа Лазаревих кћери па зетова, о Вуку Бранковићу као издајнику). Стога се може говорити о слојевитости Орбиновог дела као извору за битку на Косову. Казивање Мавра Орбина о Косовском боју представља најстарији извор у коме Вук Бранковић клевета Милоша Обилића због свађе њихових жена и сукоба са Милошем, мада у ствари, он издаје Лазара на Косову. У *Краљевству Словена* се назире повезивање два основна мотива косовске легенде, мотива јунаштва и мотива издаје (ова два мотива биће логично повезана у *Причи о боју косовском*). Раде Михаљчић је врло тачно запазио да косовски јунак и косовски издајник долазе у сукоб пре видовданске драме, и то је први забележио Мавро Орбин⁴¹.

⁴⁰ Мавро Орбин, нав. дело, 96-97.

⁴¹ Раде Михаљчић, *Лазар Хребелјановић*, 273.

Утицај *Краљевства Словена* распростирао се, изван Дубровника, "у све ширим концентричним круговима"⁴². У Боки Которској следбеник Мавра Орбина био је Андрија Змајевић, родољуб, "примас српски", историчар и песник, који је крајем XVII века, следећи Орбина, компилирао свој волуминозни спис *Држава света славна и крепосна црковног љетописа*. Са великим познавањем, прецизно и прегледно, Мирослав Пантић прати утицај Мавра Орбина изван Дубровника и наводи његове следбенике⁴³. У Сплиту, Јеролима Кавањина, сплитског и трогирског властелина, у Макарској, Андрија Качић Миошић "Старац Милован", који је из Орбинове историје захватио прегршт песничких тема и повесних информација. По Пантићу, он "својим Разговором угодним народа Словинскога (1756., 1759.) има амбицију да непоуздану реч народног певача замени или чак и истисне песмама које сам смишља у духу гусларске традиције али и заснива на историјским чињеницама"⁴⁴. У Хрватској Јурај Раткај, Павле Ритер Витезовић, у XVIII веку је постојао латински превод Орбина исусовца Ђуре Барјактарија. Пантић претпоставља, "на жалост без коначних доказа" да је патријарх Пајсије у XVII веку познавао *Краљевство Словена* мада се не зна да ли је дело могао читати, док таквих сумњи нема за грофа Ђорђа Бранковића.⁴⁵ У више махова писали смо о утицају Орбиновог дела на грофа Бранковића⁴⁶, а *Краљевство Словена* несумњиво је било један од главних извора за Бранковићеве *Хронике*.

⁴² Мирослав Пантић, нав. дело, LXXXI.

⁴³ Исто, LXXXI и даље.

⁴⁴ Исто, LXXXI.

⁴⁵ Исто, LXXXII.

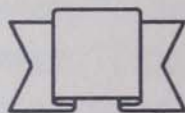
⁴⁶ Јелка Ређеп, *Гроф Ђорђе Бранковић и усмено предање*, Нови Сад 1991; иста, *Генеза Хроника грофа Ђорђа Бранковића*, Нови Сад 2004.

По жељи Петра Великог, дело је са италијанског превео на словенски језик "гроф рагузински", дипломата у руској служби, Србин Сава Владиславић и објавио га у Петрограду 1722. године.

О продору *Краљевства Словена* у западноевропску историографију, Мирослав Пантић пише са изузетном обавештеношћу у свом предговору.

Мавро Орбин је о Косовском боју писао по предању, па је тако своје излагање почео и причом о свађи Лазаревих кћери. Пишући о том мотиву, навешћемо и дела у којима је мотив свађе пренет и обрађен.

АНДРИЈА ЗМАЈЕВИЋ:

ДРЖАВА СВЕТА, СЛАВНА И КРЕПОСНА ЦРКОВНОГ ЛЕТОПИСА

Андрија Змајевић (16. јуна 1624-1694, Пераст), био је опат у Перасту, а касније архиепископ барски и главни повереник Конгрегације за јужно српско приморје. Због учености и велике способности, био је врло утицајна личност. Јован Радонић⁴⁷ каже да је Змајевић био више политичар но црквени човек, а као барски надбискуп често је контактирао са пећким патријархом Максимом а после и патријархом Арсенијем III. Учио је црквенословенски језик и ћирилицу, а за словенску историју ослањао се на Орбиново *Краљевство Словена* и Лукаревићев *Обилни извод из дубровачких анала*⁴⁸. Змајевић слави и велича Мавра Орбина овим речима: "Пода свиетла колико стара толико нова нашем словинском народу... Славећи свој славни народ славу себи након себе стече", док за Лукаревића каже: "да показа свој разум и крепост у дубровачком летопису"⁴⁹.

Дубровачки властелин, историчар Јакета Лукаревић, писао је своје дело у време када је Орбин писао *Краљевство Словена*, али га је штампао нешто касније, у Венецији 1605. године, такође о трошку Марина Бобаљевића. Пишући о томе како је Орбиново дело постало код нас уџбеник словенске историје већ и уџбеник сло-

⁴⁷ Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века, Београд 1950, 335-336. и даље.

⁴⁸ Giacomo di Pietro Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Rausa*, Venetia 1605.

⁴⁹ Јован Радонић, *Римска курија...*, 360.

венског патриотизма, Мирослав Пантић показује како њега користе и Јакета Лукаревић и Џиво Гундулић. Лукаревићу је *Краљевство Словена* послужило као извор за *Обилни извод*, док је Гундулић од Орбина преузимао не само историјске чињенице и не само сачувану традицију, већ и читаву концепцију словенске историје⁵⁰.

Несумњиво под утицајем Орбина и Лукаревића⁵¹, Андрија Змајевић се више занимао за српску но за хрватску историју. Јован Радонић то тумачи српским пореклом Змајевићевим. Змајевић је био опат цркве св. Ђурђа у Рисну, касније је као надбискуп барски учествовао у борби за ослобођење Рисна од Турака 1684., а у пролеће 1675. довршио је своје дело. Змајевићем су се бавили историчари и слависти, Павле Шафарик, Фрањо Рачки, Петар Колендић, Мирослав Пантић⁵², Гавро Шкриванић. Посебно вредна су најновија истраживања Мате Пижурице⁵³.

Истичући да је после Јакете Лукаревића Андрија Змајевић био "први стварни и велики Орбинов дужник у нашим странама", Мирослав Пантић упоређује Орбиново и Змајевићево дело, наглашава да је предмет Змајевићевог дела другчији од Орбиновог, но да је Обрин за њега у словенским стварима "био врхунски ауторитет, коме је веровао без резерве", преузео је из *Краљевства Словена* многе чињенице, као и оцене личности и дога-

---

⁵⁰ Мирослав Пантић, нав. дело, LXXIX

⁵¹ Јелка Ређеп, *Прича о боју косовском*, 212.

⁵² Исто.

⁵³ Андрија Змајевић, *Љетопис црквени*, Приредио Мато Пижурица, Цетиње, том I и том II. Мато Пижурица, *Андрија Змајевић - живот и рад*, предговор, 7-26. у II тому, под Милош Обилић је текст о свађи Лазаревих кћери, 403-404.

ђаја. Тако је учинио и са описом Косовске битке⁵⁴. Стављајући упоредо Орбинов и Змајевићев текст, Пантић намерава да покаже да је "учинио то наш добри Пераштанин на начин и у мери којима пре приличи име превода и преписа, но служења претходном литературом"⁵⁵. Према тексту који доноси Мирослав Пантић у своме раду, цитираћемо онај део који се односи на свађу Лазаревих кћери:

"...Милош Кобилић, бан Тјентишта у Хлму, близу Новог Пазара, одхрањен у дворе кнеза Лазара, ожени се за кћер истога кнеза Вукосаву, која преганјајући се с Маром, сестром својом, женом Вука Бранковића, зашто фалећи јунаштво Милоша, мужа свога, рече да је бољи витез од Вука, би од исте сестре заушницом ударена. Ради које ствари Кобиловић позва (на двобој) Бранковића; и видјеше да Милош бољи јунак бјеше, када с коња обали Вука, и могаше га убити да хтје. Од свога таста Лазара и његовијех банова и премда бише инчас смирили, Вук не приста мислећи како би кнезу Лазару Милоша омразио. И када се ђаше удрити с Турцима исти кнез Лазар, нађе пригуду Бранковић и напомену потајно тасту да има опас врх Милоша, говорећи му да се с Турцима договорио да га изда"⁵⁶.

Као и код Мавра Орбина у *Краљевству Словена* и у Змајевићевом делу следи опис кнежеве вечере, на којој кнез Лазар прекорва Милоша за неверство. У оба дела се каже да Лазар намерава да провери Вукову причу. Причајући о свађи Вукове и Милошеве жене, Андрија Змајевић верно прати Мавра Орбина. У оба дела Вукова жена је Мара а Милошева Вукосава. До свађе је дошло

⁵⁴ Мирослав Пантић, *Кнез Лазар и косовска битка у старој књижевности Дубровника и Боке Которске*, Београд, 1975, 352 (посебан отисак из зборника о кнезу Лазару).

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ Мирослав Пантић, нав. дело, 352-353.

због тога што је Вукосава хвалила и претпостављала мужа Вуку (Орбин), "зашто фалећи јунаштво", да је Милош бољи витез од Вука (Змајевић). Код Орбина Мара је ошамарила Вукосаву, а код Змајевића Вукосава је од сестре заушницом ударена. У оба дела Милош и Вук се потуку и Вук клевета Милоша кнезу Лазару. Причање је идентично, а поједини различити детаљи (нпр. наушницом ударена, Змајевић) су безначајни. Разлог за свађу је исти: питање је ко је већи јунак, сестре се свађају због јунаштва њихових мужева, Милоша и Вука.

У
драма
драма
сврха
9 бра
1348.
"orato
цркве
дело
вића
Из п
коју
ски
Зма
Зма
Дво
ред
пре
се
ком
Са
да
не
на

НЕПОЗНАТИ ПЕРАШТАНИН:

БОЈ КНЕЗА ЛАЗАРА

У перашком рукопису с краја XVII века налазе се драма и бугаршtica о Косовском боју, Уместо наслова, драма има белешку: *Овди почиње бој кнеза Лазара и зла сврха Милоша Ковиљића и издајника Вука Бранковића и 9 браће Југовића на Косову пољу на 24, јуња годишта 1348.* Милорад Павић⁵⁷ сматра да она представља један "*oratorio volgare*", што значи да се представљала изван цркве, ако се уопште изводила, и да је по свој прилици дело "примаса српског", Пераштанина Андрије Змајевића. У науци није утврђено да је дело писао Змајевић. Из преписке Срећка Вуловића и Валтазара Богишића, коју је објавио Мирослав Пантић⁵⁸, види се да је бокелски историчар Срећко Вуловић то дело приписао Андрији Змајевићу. Један рукопис, тзв. *Други рукопис Андрије Змајевића*, у коме се налази драма, Вуловић је назвао *Договором*. Мирослав Пантић каже да се у рукопису, поред *Договора*, налази и "још једна бугаршtica о истом предмету, досад нештампана". Каже се да се не зна где се налази тај рукопис, а да се његов препис, "рађен руком С. Вуловића, чува међу Богишићевим хартијама". Сам Вуловић у писму од 12. јануара 1882. износи сумњу да је Змајевић аутор дела: "тко га је писао ако није његов не знам; а тко је аутор договора такођер је за мене тајна" (стр. 228). Он каже да је рукопис приписивао погреш-

⁵⁷ Милорад Павић, *Историја српске књижевности барокног доба (XVII-XVIII век)*, Београд, 1970, 250-253.

⁵⁸ Мирослав Пантић, *Преписка Срећка Вуловића и Валтазара Богишића*, Зборник историје књижевности одељења литературе и језика САНУ, 1961, 203-231.

но Змајевићу, јер личи на његов аутограф, и даље тврди да је писан у Перасту. Стога Мирослав Пантић с разлогом ово дело приписује непознатом Пераштанину⁵⁹.

Анализирајући дело непознатог Пераштанина, Пантић доказује да дело није ни написано као драма, ни да драма буде, већ је најпре замишљено и остварено као спев, а неко је касније тај спев претворио у драму, или му је привидно дао драмски облик⁶⁰. Важан је закључак аутора да ни песник који је испевао првобитни епос, ни аутор позније драматизације тог епоса, "нису били забележени на рукопису у коме се дело сачувало, а нису нам познати ни из било ког другог извора"⁶¹. Мирослав Пантић оповргава тезу да је дело Змајевићево, доказујући да је Вуловићево наслућивање неодрживо.

Доказујући да је *Бој Кнеза Лазара* дело непознатог Пераштанина, Мирослав Пантић расправља о уметничкој вредности дела⁶², те сматра да писац није спадао у прворазредне ствараоце. Његово дело оставља утисак "посла обављеног на брзину и целине скрпљене без много претходног размишљања од врло разнородних делова"⁶³. *Бој Кнеза Лазара* је, каже Пантић, творевина писца који је о свету и историји мислио на начин барокног човека⁶⁴.

Перашка драма, писана у стиху и на народном језику, почиње свађом Лазаревих кћери, Видосаве, жене Вука Бранковића, и Маре, жене Милоша Обилића. Писац дела наглашава да је до пропасти српске државе дошло због свађе жена. У драми је сачуван развијени облик ко-

⁵⁹ О томе в. Ј. Ређеп, *Прича о боју косовском*, 213, и даље; иста, *Косовска легенда*, 80-81.

⁶⁰ Мирослав Пантић, *Кнез Лазар...*, 371.

⁶¹ Исто, 372.

⁶² Исто, 372 и даље; Ј. Ређеп, *Косовска легенда*, 84.

⁶³ Мирослав Пантић, нав. дело, 373.

⁶⁴ Исто.

совске легенде (свађа Лазаревих кћери, ухођење турске војске, опроштај Милице и Лазара, кнежева вечера, прекор Лазарев Милошу, одлазак Милоша Обилића, Ивана Косанчића и Милана Топличанина у турски табор, убиство Мурата и борба са Турцима)⁶⁵. Неоспоран је и утицај Орбиновог *Краљевста Словена*, али и народних и народских песама. По Мирославу Пантићу, усмена поезија не само да је нашла уточиште у Перасту у то време, већ је имала и свој период цветања⁶⁶. Врло велика сличност постоји између драме и бугарштице из истог, перашког рукописа. У драми налазимо и поједине мотиве косовске легенде, које не познаје Орбиново дело. Нема ухођења војске, побратими Иван и Милан не прате Милоша, већ он сам одлази у турски табор. Побратими Милоша Обилића, Милан Топличанин и Иван Косанчић, касније се јављају у усменом предању и употпуњују Милошев лик.

У поменутој студији⁶⁷ 67, Мирослав Пантић објављује и драму *Бој Кнеза Лазара*. Цитираћемо причу о свађи Лазаревих кћери:

Овди почиње бој кнеза Лазара и зла сврха Милоша
Ковиљића и издајника Вука Бранковића и девет браће
Југовића на Косову пољу на 24 муња
годишта 1348.

[ПИСАЦ]

Умиљено буди слишати ви свима
ви невољне згоде Лазара господина;
сповиједаћу справе што жене створише,
кроз које све државе свијетле изгубише;

⁶⁵ Опширније о томе говорили смо у књизи *Прича о боју косовском*, 211-219.

⁶⁶ Мирослав Пантић, нав. дело, 375.

⁶⁷ Исто, 388-405.

славе Деспотове, лијепе бановине,
крви чисте кнезове, лијепе краљевине,
охола чесарства и притврди гради,
и веља јунаштва у земљу постави,
обилне државе раскоша велика,
претило имуће вриједности толика.
Ах, дали без жене рати ни чудеса
не створи спомене што она не свеза!
Што се тада згоди од два пашенога
с којијех се згоди велика невоља:
два зета Лазара, приславнога кнеза,
од које зле згоде по свијету сповида.-
И тако јездећи Милош с десне Вука
од часа би узрок: приде зло и мука,
који ће се растат до мало бремена,
а земљу потрти без ниједнога разлога.
На прозор кћери дви Лазара сјеђаху
ђено Милош језди и Вука гледаху;
на срце велика жалост бјеше пала
Видосави кад га бјеше погледала.

ВИДОСАВА МАРИ ГОВОРИ СРЧНО

Сестро-рече-нути погледа' мало ван
ђено Милош језди од Вука с десну стран,
што ђело њега нй, а ходи тој заман:
што кобила роди да језди с десне стран;
коморник његових да то њега било
и над њим војником да је тако 'отило;
каконо могући при нашем Лазару
и на'већем суцу на свакому збору,
ка' он кй простире господством у руку
с трагом част без мире и држи на гласу;
и он који свијем богат без тимари,
а честит, посвуд знан спензом и с динари;

а Милош тај небог, него војник један,
од старине много убог, невриједан,
у њега није злата, блага ни динари,
нег живе на улажу Лазара с тимари,
а у Вука, мога храбра господара,
блага вишња многа како у Лазара.

МАРА СЕСТРИ ОДГОВАРА

Луда се и тамна тако охолила,
а то зна сва земља што си говорила.
Госпоство се види ко одвеће части,
тако у њ и сиди, пак ће тако пасти;
госпоство се стјече под ћелом јуначким,
а динар се стјече с лука'ством кој' с' носи;
власти господара у мога задости,
крипости и дара по божјој милости.
И што ћу се трудит да ти кажем с муком,
кад Милош похити том госпоцком руком,
кротак и разуман, умиљен, угодан,
љубезнив, душеван и војсци погодан,
у сребру, нека знаш, ниједна од ових,
не стоји, ако питаш, нег у траг госпоцки.
А што диш за благо, не може га стећи;
један кй је свуд драг, част хоће дотећи:
у софру благо своје расипље и трати
јунаком храбар мој, с војником од рати;
поваздан и сву ноћ, колико јест дуга,
на софру да је моћ од друга до друга,
ни се софре диже ни обноћ, ни обдан,
и слуге подпуне и много благодаран;
и не може стећи колико им трати,
толико дотећи да им се не крати.
А Вук музувијери около Лазара
благо стјече вухујућ око господара,

прид њим пада'ући приневољне снахе,
убоге сироте, дере сиромаше.
Та дјела госпоцка рука не дјелује,
неголи хурјацка то од њих послује.

ПИСАЦ ГОВОРИ

Толико жестока би, ох, искра ријечи те,
да Види прѣ скока ужеже срце све;
тад заљуском удри с руке с прстени,
да Мари помодри и лице потамни.
Та' ударац скочи толико високо,
да Милоша скочи на ухо жестоко;
толико могуће срце му обреже,
да огњем горућијем горко га ужеже.
Та' огањ би могућ, толико задими,
и толико би врућ, остасмо јадни ми;
кроз двије сестрице чудно се распрти,
у крипост да Цара велику обрати;
кô ће чинит плакат те сестре на'прије,
пак Милоша растат са двије поглавице,
у погибил Кнеза и оне господе,
храбрена витеза Лазара том шкоде,
славе Деспотове на глас славне земље
веле вриједне славе, а сад је млин меље;
погину сва земља с узроком сестара
и господства многа кроз кћери Лазара,
ка̂ бјеше могућа сама у свој држави
учинит тисућа шездесет у справи
јунака могућијех од коња, од сабље,
а пјешац текућијех поглавите главне,
кијех данас царска власт немило размеће
и ужива сву у власт, Деспота није веће.
Погибе с те згоде тужна Арбанија;
али докле своји сједе, зло Цару додија,

тер Скадар, орлово гнијездо на' високо,
и крви соколово досеже низоко,
који плачни стоје под јаром турачки
и Бога свеђ моле да буду крстјански,
проклинајућ себе тебе и кћери твоје,-
којијема Кнез даде, ах, веље невоље,
који на орлу створи, а и крила с ноhti
у орлову послу да ловећи лети,
а Дријеваст охоли, Дањ пасти који сиде
и Бес и он паде доли, тер се срамни виде,
који у златну свилу стојаше ођевен,
на коњу претилу, а сад пуст ухуљен.
Двоника и Пешћера и лијепа Спанића
држава сва у плијен Мусе Карловића.
Ер Петрилу и кнез, а Драч госпоштина,
Бар, Оцињ, туго лез' и плачи с очима
Скендербега бана што бјеху помоћи
..... Дукађина и силе, и моћи,
смр.... витеже, све се ово изгуби,
бане Скендербеже, јер противник теби,
кй би теби сличан мого боја бити,
млого се Царем би, много пут добити?!
Погибе и Угрин, сва земља угарска,
и славни град Будим, с Биоградом Влашка,
Кй сједи на камен, и он на високо,
кй чинио се зламен у игри кô соко
кй имаше крепост и власти богате,
и велику вридност силе обилате,
и посе државе обилне држаше
и на број банова високе имаше,
кй боја бијаше напољу под дундар
и војска хараше, падаше у нехар,-
тај бјеше, Угрину, сила и тај могућ,
а сада остину, и веће нијесу врућ.
А Босна гиздава, кâ по сриједи сташе.

ка у вељу славу мирно почиваше,
раскошно која се весело славише
и мирно стојаше, али је [разбише]
Ко соко на камен без сумњ.....аћ
кад с пушке опарен, кад буде не надућ,
од твоје храбрости не могу све рећи,
ер друге жалости греду ти претећи,
од тужна Херцега земље Херцегове,
земље ка од свега сад у сузах плове,
сврну се на њега на лицу стран доли
Стјепана Херцега с кога земља боли,
за те женске главе уживаше веле,
кроз које све државе изгуби и себе;
који бјеше вријдан и могућ задости
већ него бан један великоме злости;
уживаше земљу, градове и села
у милости вељу, а сад жалост веља.
Све то цар сахара, пода се постави,
а њега у крај мора у Нови остави,
пак се опет врати, тер га преко мора
пред собом претрати плачна од умора,
Ће сад тамо доли, тамо у Рабу лежи,
у балсам, тер доли сказа се у ведрини.
А друге државе.....

сповид јер кроз ову срдацце ме боли.
Ето ћу само рит: Дубровник господи
који у слободи у слави надходи,
он у части сву власт обилато држи,
а поштење у цијену ужива јуначки,
своје круто темеље настани ондика,
ни се боји веле силе ни гладника,
он својему дјеству темељито храни
не оцкрнит мјесто од свакога брани,
он боја добива без сабље тржући,
противе добива без коња текући,

он сваки ударац далеко дочека,
толико хитарац на штиту ондека;
разум је луг његов, ким не гријаше нигда,
ким чува у далеко себе, и своје не да;
он је част и хфала нашега језика,
и дика велика, и биће довика;
плод свуд њега плоди, част име простире
докле се наводи до море допире;
размира на рати не држи с никиме,
ђе гој се обрати, добро су свуд с њиме;
он божи благослов примио заисто
и био свеђ његов стан вјера и дјество;
он мирно без туга почива на стану,
Вишњи да би му га сахранио у храну!
Да нека свршим ту језиком изрећи
бесједом почету којом хтјех прије рећи.
За лудо који Вида и Мара саплете
што сила никада веће не расплете,
тер се гредом потећ на мјесто ђено бих,
еда узмогу рећ што давно наумих;
ван града Крушева у шећњу идући,
туга Милошева велика будући,
узе пашенога својега за руку,-
нут чемера мога, који у срцу туку!

МИЛОШ ГОВОРИ ВУКУ БРАНКОВИЋУ

Карај, брате, карај твоју охолу љуби,
карај и не старај да не стуче зуби,
ње језик `сијући људи поглавите,
хурјатом зовући главе племените,
јер ако не караш ту љуби садере,
Богом ти се, да знаш, заклинам витеже,
да ћу те дофатит кад будеш на коњу
за појас, кад сједеш, ја будем на мому,

тер ћу те искинут из седла немило,
а што ћу учинит од тебе не мило,
руком ћу те ручит, испод седла дати
како вуци јагње, тијем ћу те платити,
пак о земљи скоро удрити ћу с тобом
како гладан оро о камену жабом,
пака отиде тада, смион како лав, благовит,-
тако ћу ја с тобом, видић те даровит;
лијепо ћу те однијети у мојој десници
како хрт узнијети зеца прид ловници;
у град кад дотечем прид дворе Лазара,
Видосави речем: "Прими господара!"
Тада ћу машити тобом кô соколом
на прозор жени ти, охолој Види злом,
та' ћу дар, да чују, за уздарје дати мном,
зашто мајку моју учини кобилом,
нека се свак чуди што учини Обилић,
тко чује и види, славан, вриједан војник,
До тадара Обилић Милош се зовјаше,
а потле Кобилић име ми предјеше,
јер узрок би Вида, ту бесједу пусти,
ере кô се једна бесједа изусти,
тер тамна, али вриједна, већ у вијек не пусти.

ПИСАЦ ГОВОРИ

Кад чу Вук Бранковић те страшне бесједе,
с страха Обилића душа му се устресе,
увену, ублијеђе, мрамором се створи,
колико се узбија, ријеч не проговори,
Деспоту негли се та' час се заврати
за мислит мислећи како ће лагати,
окроји бесједе кôм закла дружину,
Милоша и себе, и послије рођину.

ВУК ГОВОРИ ЛАЗАРУ

Вас др Ђу како прут, смртни ме зној коси
од страха, а нут чут кй ти се глас носи.
Милош ће ти худан невјеру учинит
кад будеш, трудан, Цареме бој бит.
Царем кад се удримо с оружјем у руци,
тере када будемо у на'већој буци.

КНЕЗ ЛАЗАР ГОВОРИ

Мучи-рече-с лажом! срчно му рече Кнез-
откуд доходи знам тко извеза та вез;
Милош је тврди штит, Милош је мѧ снага,
Милош је који своји власт моју и помага,
Милош који држи сву царску силу у страх,
Милош својом дружбом Цара ће врћ натраг;
Милош ће Косову оставит спомену
и да ће на свијету оставит спомену;
Милош ће се с главом растати својом приј',
нег да ћ' чут невјером тасту свом учинит;
приђе ће на пољу сва сила мѧ помрит,
нег на турску вољу мој Милош учинит;
а Милош је син мој, он мени приличи
и у већу власт стоји размо од Милице".

Прича о свађи Лазаревих кћери у драми *Бој Кнеза Лазара* од непознатог Пераштанина идентична је са казивањем Мавра Орбина и Андрије Змајевића. Она, међутим, садржи неке појединости које је удаљавају од Орбина и Змајевића а приближавају једном другом делу, *Причи о боју косовском*, о којој ће бити речи у каснијем излагању. Нису иста ни имена Лазаревих кћери. Овде је Видосава жена Вука Бранковића а Мара Милоша Обилића. И у перашкој драми се, као и у претходним делима, се-

стре свађају око јунаштва њихових мужева. У драми, опет, као и у *Причи*, оне с прозора гледају кнеза Лазара, коме је Милош са десне, а Вук са леве стране. Видосава каже да је Милоша родила кобила и да се од тога доба назива Кобилић. Милош страшно прети Вуку, али га не туче као у *Краљевству Словена*. Као и код Орбина, па и Змајевића, и овде се Вук свети Милошу, клевета га да ће издати кнеза на Косову. Лазар не верује у то и тешко му је да поверује у Вукову причу. Поводом приче о свађи сестара, Видосаве и Маре, следи дуга медитација писца, који се после дужег излагања поново враћа на сукоб зетова. Усмено предање о свађи Лазаревих кћери и зетова, забележено најпре у *Краљевству Словена* Мавра Орбина, преносило се и у друга књижевна и историографска дела, али је у другим крајевима у овом случају у Боки Которској, у Перасту, добило и неке нове детаље.

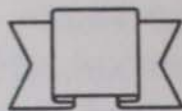
Како се у перашком зборнику с краја XVII века, поред драме, налази и бугарштица са истом тематиком, анализираћемо и тај текст.

Перашка драма садржи и остале елементе косовске легенде, опроштај кнеза Лазара и кнегиње Милице, ухођење турске војске, кнежеву вечеру, и др. Кћери кнеза Лазара, у делу непознатог Пераштанина, окривљују се, због свађе, за пропаст државе и погибију Лазара и Милоша:

"Цара у гроб ставише, с Милошем Лазара.
Ова погибел би зађева сестара,
што озгар рекох прй, а кћери Лазара.
Та' огањ њих ужга земље и градове
и краљевство разда под нохте Цареве".
Од тога бремена сташе охолити
Турци без имена крстјане кршити,
симо и тамо с пријетком простирати стати
а свуђе с пријетњом куђе се обрати,

хара'ућ државе и страхом и с буком,
примајућ градове жалости великом.
А да му се та' дан крила уломише,
већ никад на изван њега не имише.
Ако жена града не зида, ни згради,
а она с тугом сад разгради и обали"⁶⁸.

---

⁶⁸ Исто, 388-392.

БУГАРШТИЦА О КОСОВСКОМ БОЈУ

О Косовском боју 1389. певају четири бугарштице, две се налазе Богишићевом зборнику⁶⁹ (бр. 1 и бр. 2), трећу је објавио Гиљфердинг 1859. у свом путопису, а четврту Мирослав Пантић⁷⁰. Последње две обрађују мотив свађе Лазаревих кћери. *Бугарштица о косовском боју*, коју је објавио Мирослав Пантић у Расковнику 1989, налази се, заједно са драмом непознатог Пераштанина, у перашком зборнику с краја XVII века, или само коју годину касније⁷¹ – у Перасту. Срећко Вуловић, свештеник, доцније катихета которске гимназије и историчар Боке Которске, нашао је тај рукопис у бокелској патрицијској породици Смећа, чији је један од последњих изданака био конте Франо Смећа. На захтев Валтазара Богишића, Вуловић је једном од својих ђака дао да препише рукопис. Наиме, Богишића је занимала управо поменута песма. Нажалост, рукопис се загубио и не зна се да ли је уопште сачуван. Последња вест о рукопису је од Вуловића, који каже да је њега, као и све рукописе породице Смећа, син адвоката Смећа однео у Беч. Постоји само препис непознатог Вуловићевог ученика, "не много вичног преписивању", и он се налази у једној свесци, која се налази у библиотеци и архиву Валтазара Богишића у Цавтату. У рукопису се налази и перашка драма о Косовском боју, коју је 1975. објавио Мирослав Пантић и о којој смо говорили у овом раду.

⁶⁹ Валтазар Богишић, *Народне пјесме из старијих, највише приморских записа*, Биоград 1878, песме бр. 1 и бр. 2

⁷⁰ Мирослав Пантић, *Перашка бугарштица о косовском боју*, Расковник Београд 1989, XV, 73-78; 79-84.

⁷¹ Исто, 75.

Расправљајући о томе који је Пераштанин, Андрија Змајевић или Никола Буровић, аутор и записивач бугарштице, Мирослав Пантић каже: "Лако може бити да је Змајевић, ако је тај записивач био он, или Никола Буровић, што је далеко вероватније, у ствари творац те бугарштице, било да је у целини сам испевао, или је пак уде-сио и приредио према некој бугарштици истога предмета која му је послужила као основа"⁷².

Цитираћемо бугарштицу у целини, како бисмо могли да је упоредимо са другим делима у којима је обрађен мотив свађе Лазаревих кћери:

БУГАРШТИЦА О КОСОВСКОМ БОЈУ

Лијепу језђу језђаху до два зета Лазарова,
До два пашенога,
Једно Вуко Бранковићу, друго Милош Ковиљичу.
С прозора их гледаху Лазареве кћери двије,
Гиздаве невјесте,
Једна љуби Милошева, друга љуби Бранковића;
Тер отиде Видосава сестри Мари говорити,
Својој милој сестри:
"Ну погледа' Милоша што му није од кољена
Да он језди с десне стране Бранковићу, мому храбру,
Један Кобилићу,
Ере није Бранковића, ах, кобила породила".
Ал' отиде сестра Мара Видосави говорити,
Милој сестри својој:
"Твога храбра ти фали, немо' другога хулити,
Ер Милоша, мога храбра, није кобила породила,
Мога господара,
Него ми се он зове Милош Ковиљичу,
Који Турке сијече, који Турком страха дава,
Милош, мој господар,

---

⁷² Исто, 77.

Није учан музувијерит, ни у бој образ скрити,
А кобила ће скочит Вуку зубе сломити,

То се често згађа".

Како бјеше Видосава сестру Мару разумјела,
С руке је и с прстеним' удрила уз бијело лице,

Мару, сестру своју,

Тере бјеше сестри својој нагрдила бијело лице.

У то зети дођоше Лазару пред бијеле дворе,

Лазару пред бијеле дворе,

Видосава дохрли тере Вуку коња прима,

А Мара ти не излази, ни Милошу коња прима,

Своме господару;

То се Милош чуђаше и веле му мучно бјеше,

Тад је Милош ушет'о Лазару у бијеле дворе,

Он, Милош војевода,

И находи лијепу Мару ће отира грозне сузе,

Тер је отиде Милошу тврдом клетвом заклињати:

Мара, љуби своја,

Да би њему казала чему рони грозне сузе,

Сумање се не може лијепој Мари учинити,

Гиздавој невјести,

Тер му бјеше све ствари тад од сестре казовала.

Нехтје Милош ничеса љуби својој говорити,

Гиздавој невјести,

Него стаде мислити кô ће Вука наскочити.

Милош Вуку вељаше: "Од'мо хотити коње јездит,

Да мој Бранковићу,

Нека би се нагледали наше љуби коње јездит".

И отидоше коње јездит, Милош Вука уфитио,

Јадна Бранковића,

Буздоханом ударити, од милости нехтје пустит

Докле спрешно дотрчала Видосава, љуби своја,

Бранковића љуби,

Тер га стаде молити да би Вука њој даров'о,

Тад га бјеше пустио, а на молбе Видосаве,

Миле свасти своје.
 Потле Вуко стаде мислит како се има осветити,
 Тер отиде мислити како ће Лазару лагат,
 Ах, тасту Лазару.
 И зло бјеше намислио, и зло бјеше учинио,
 Тер отиде Лазару, своме тасту, говорити,
 Бранковићу издаја:
 "Цару је Милош књигу пис'о у Косову да те изда".
 Стаде Лазар мислити како ће Милошу рећи,
 Своме зету милу,
 Здравницу намисли налит када буду на вечери.
 А та вечер бијаше а на вечер Видов-данак,
 Та'весели данак.
 Видов-данак бијаше а Лазару крсно име.
 Када бјеху сва господа на трпезу благујући,
 Крстјанска господа,
 Тад Лазаре сузама Милошу здравицу напи:
 "А здрав ми си, Милошу; моја вјеро и невјеро,
 Драги Ковиљићу,
 Немо' бити невјеран и не прима' у расрџбу".
 Али отиде Милош тада тасту своме говорити,
 Своме тасту милу:
 "Не фала ти на здравици, а то горе на бесједи,
 Кунем ти се вишњијем Богом, створитељем неба
 и земље,
 Богом јединијем,
 Био сам ти сведни вјеран у сваке потребе твоје,
 А тако ми коњица, сабље и драге Маре моје,
 Мој кнеже Лазаре,
 Видјет ме ћеш заутра када будем цару поћи,
 Анџаром ћу га удрити и на грло ногом стати,
 Цара честитога.
 То ти мислим учинити, а већ не знам што ће бити".
 Тад се Милош скочио, Милане и Косанчићу,
 Крстјанске пофале,

Један другом вјеру дава; ту се млади опростише.
Ту ти мало починуше, пак у њеко доба усташе
Три добра јунака,
На ноге се усташе и подаше коњ 'ма зоби;
Отидоше јездећи пут табора царевога,
Три добра јунака.
Отидоше клети Турци силном цару говорити:
"Ево иду три витеза, ћемо ли их к теби пустит
Царе, господару,
Ал' ћемо их натраге, господару, завратити?"
Тад отиде силни цар везироме говорите,
Он, нечисти царе:
"Нека иду напријед, чути нама ухар буди!"
И под шатор ушета како 'тиха ђевојчица,
Ах, слободни јунак,
Испод шатора ишета каконо гладна вучица,
Цар подиже тад ногу и вели му да пољуби,
Вријадну Ковиљићу:
"И питаћеш власт моју све што теби срце жуди".
Милош ногу уфити, а попаде срчно ханџар,
Ах, слободни витез,
Под појасом цара удри, испод шатора скочио,
Пак се опет врати и на грло ногом стао,
Милош пофаљени,
И опет је скочио испод царева шатора.
Кад је стала подбуна, а Милан се и Косанчић,
Два добра јунака,
С Турцима се рваху, Турке под мач обраћаху,
У то Милош прискочио, од Турака лазе чини,
Крстјанска пофала,
Лоша срећа прискочи: Косанчића смрт достигла,
А у то ти Милану десну руку о'сјекоше,
Храбрину јунаку,
Тада Милош проли сузе, а дружину освећује.
У то доба Милошу коња добра обранили,

Доброму јунаку,
Коњ је под њим па'нуо и ногу му притиснуо;
У то Турци у навалу Милоша ти изранише,
Слободна Милоша,
И њега ти савезана силном цару одведоше,
У то царе заповидје да на прешу бој се чини,
Та силена војска:
"Прије него ја умрем да ми је видјет ко ће добит!"
Али ти је кнезу Лазару худа срећа прискочила,
Вриједну господару,
У почетак од боја с војском Бранковић утече,
Друга му је невоља ер се војска препанула,
Лазарова војска,
Ер се они надаху да је Милош с Турком на њих,
Они јадни не знадијаху да је Милош цара убио,
Крстјанска пофала,
Зашто се војска поплаши, а Лазару коња убише,
И Лазара бијаше љута допанула,
Вриједна господара,
И Лазара рањена силну цару одведоше.
Тад отиде силни цар везироме говорити,
Он, силени царе:
"Поклена се ја будем с грешном душом раздјелио,
Ви Лазару и Милошу чин'те о'сјећ главе, њима,
Тијем господаром.
Подно ножја мојега Лазарову главу став'те,
Милошеву главу ставите ви на десну руку моју,
Милошеву главу".
Ал' отиде витез Милош силну цару говорити:
"Молим тебе, силни царе, ради Бога великога,
Тебе, цара, молим,
Него нека главу моју подно ножја твога ставе,
А Лазарову главу нека ставе на твоју десну руку,
Вриједнога господара,
Ер га хоћу частити и у гробу, таста мога".

Како Милош рекао, тако Турци и чинили,
Ти проклети Турци,
С'у тројицу бијаху у један гроб поставили"⁷³.

Бугарштицу о косовском боју цитирали смо у целини, како би се видело да се у њој налазе сви елементи косовске легенде. И она почиње свађом Лазаревих кћери, као и драма, и овде је Мара Милошева а Видосава Вукова жена. Милош због Видосавине увреде да га је родила кобила злоставља Вука, удара га буздованом, али га Видисава моли да га њој да. Нема прекора ни страшне Милошове претње Вуку као у драми, која је, опет, у овом делу слична *Причи о боју косовском*. И у бугарштици Лазар на вечери прекорева Милоша, а овај се заклиње на верност. Милош, као и у драми и у *Причи*, одлази са побратимима, Миланом и Косанчићем, у турски табор. Опевано је и убиство Мурата, с тим што Милош одмах стане Мурату ногом за врат, а не враћа се касније (*Прича*), сам бој и разговор Мурата, Лазара и Милоша, заправо Мурата и Милоша о томе како да буду сахрањени. Нема осуде Лазаревих кћери да су криве за пропаст, док се у драми инсистира на томе. Постоје велике сличности између бугарштице и перашке драме, мада су поједини детаљи и описи идентични само у драми и *Причи*, о чему ће бити речи у каснијем излагању.

Анализирајући бугарштицу, Мирослав Пантић је уочио да је први певач ове песме, или њен доцнији записивач, односно приређивач, "спајао поједине "комаде" косовских песама у целину, како ће доцније чинити, сва је прилика, и Јозо Бетондић".⁷⁴ Поводом свађе кћери Лазаревих и сукоба Милоша и Вука, Пантић мисли да је

⁷³ Мирослав Пантић, нав. дело, 79-84; Јелка Ређеп и Раде Михаљчић, *Бој на косову у бугарштицама и епским песмама краткога стиха*, Нови Сад 1995, 34-38.

⁷⁴ Мирослав Пантић, нав. дело, 78.

Д у

Ое

ском б
у Пера
из При
вачке
нске,
Мариј
нијих,
штица
Јозо
су об
1 и б
Лаза
лежи
наме
је и
одво
лош
гиш
дин
гое
248
обј

77
по
бр
на
и
Л
78
79

Пераштанин то унео, "а однекуд је знао – ако није сам смислио – да је Мара у тој свађи спомињала да се њен "храбар" не зове Милош Кобилић јер њега "није кобила породила", него је он Витез Милош Ковилићу". Тако се и надаље у песми зове. Пантић, такође, примећује, да Милошеви побратими, Милан и Косанчић имају "права" имена, а не Иван, Милан и Никола Косовчић, како ће се звати доцније у запису Јоза Бетондића. "Перашка бугаршtica нема неке веће уметничке вредности, и то је права штета, заиста. Она је у суштини само суво и подоста натегнуто причање догађаја, без поезије и лепоте, и готово прозаично"⁷⁵ Одбацујући уметничку вредност перашкој бугарштини, Мирослав Пантић види њен историјски значај, јер јој припада одређено место у историји народног певања⁷⁶. Обрада мотива свађе у бугарштини, указује на већу или мању сличност и блискост са појединим делима у којима је мотив обрађен, те тако показује како и колико се током времена ова прича мењала и развијала.

⁷⁵ Исто .

⁷⁶ Исто, 75.

ДУБРОВАЧКА БУГАРШТИЦА О КОСОВСКОМ БОЈУ

Ова песма је једна од четири бугарштице о Косовском боју, од којих су три записане у Дубровнику а једна у Перасту. Најранији записи песама о Косовском боју су из Приморја, с краја XVII или почетком XVIII века. Дубровачке бугарштице налазе се у збирци *Попијевке словинске*, коју је 1758. средио дубровачки историчар Иван Марија Матијашевић, прикупивши у збирку песме из ранијих, туђих и властитих рукописа. Прву од тих бугарштица записао је Ђуро Матијашевић а друге две песник Јозо Бетондић. Од три бугарштице о Косовском боју две су објављене у Богишићевом зборнику⁷⁷, то су песме бр. 1 и бр. 2. У трећој бугарштици обрађен је мотив свађе Лазаревих кћери. Јозо Бетондић је ову бугарштицу забележио између 1730. и 1758. године. Валтазар Богишић је намеравао да у својој збирци објави и ту бугарштицу, али је издавач, Српско учено друштво, "из разних разлога, одвећ круто схваћених" тражило од Богишића да се Милошево презиме Коболић измени у Обилић, на шта Богишић није пристао⁷⁸. Песму је објавио А. Ф. Хилфердинг (Гильфердинг) у свом путопису *Поездка по Герцеговини, Босни и Старој Србији*, Петроград 1859, 243-248, а Ф. Миклошић у својој књизи под бр. 5. Песму смо објавили у књизи *Бој на Косову*⁷⁹, и то према читању Ми-

⁷⁷ Валтазар Богишић, нав. дело, песма бр.1 има наслов *Кад је погинуо Кнез Лазар и Милош Кобиловић на Косову* (3-10) и бр.2 *Како Милош Драгиловић или Кобилић рањен на Косову на 15. липања г.1389. погину и шта нареди на концу живота и поручи Вукосави, љуби својој, по својо пуници Милици, љуби Лазара кнеза од Србљи, а кћери Угљеше Мрњавчића* (10-12).

⁷⁸ Мирослав Пантић, нав. дело, 75.

⁷⁹ Јелка Ређеп - Раде Михаљчић, нав. дело, 46-48.

рослава Пантића. Исти текст преносимо и овде, са намером да песму упоредимо са перашком бугарштицом и другим делима у којима је обрађен мотив свађе Лазаревих кћери.

О дубровачким бугарштицама о Косовском боју писали смо у књизи *Прича о боју косовском*⁸⁰, упоређујући их са рукописном *Причом* и указујући на сличности и разлике међу текстовима.

КАКО СЕ СВАДИО МИЛОШ КОБИЛОВИЋ И ВУК БРАНКОВИЋ

На прозору сјеђаше Милица Лазара кнеза
И ш њом бјеху на прозору двије рођене кћерце
своје.

Пође ти им Милица, кћерцем својијем говорит:
"Лијепо ти је Лазара међу зетим погледати!
Ма бих дала, Милица, моје у глави црне очи
Да је Вуче Бранковићу ко и Милош Кобиловић".
А Вукова вјереница мајци својој одговара:
"Али је Вука родила лијепа од града владика,
А Милоша Кобиловића једна млада Влахињица,
Влахињица родила, под кобилом одхранила".
Али њоме говори Милошева вјереница:
"Истина је, сестрице, што говориш свеколико
Да је Вука родила лијепа од града владика,
А мојега вјереника једна млада Влахињица,
Влахињица родила, под кобилом одхранила,
И зато се он зове Милошу Кобиловићу,
Ма би она кобила до два вука прискочила
И њему би избила задњом ногом спредње зубе;
Он се, Вуче, подноси кунинам и рисовинам,
А Кобиловић Милошу лијепом свилом и скарлатом".
Бјеше јом се, млађахном, на те ријечи ражалило,

⁸⁰ Јелка Ређеп, *Прича о боју косовском*, 248. и даље.

Руком је ју удрила уз румено бијело лишце;
Колико је бјеше немилосно ударила,
На руци јом бијаше диоманат златни прстен,
Прстеном је сестрици лишце изгрдила,
Крвца је је полила, дјевојку, низ бијело лишце,
Она млада пошета у зелене перивоје
И отиде цвилити под зелену под наранчу,
Грозне сузе пролијева, а отире црну крвцу,
У то Лазар доходи у своје у бијеле дворе.
Коње му је примила Милица, љубовца своја,
Младу Вуку Бранковићу своја млада вјереница,
Нико коња не прима Милошу Кобиловићу,
Тер се иде Милошу око себе обзирати.
Тадар поје Милица да му прими коња добра,
Ма, јом не да Милошу на коњица ни гледати.
Дало му се погледат у зелене перивоје,
Под наранчом угледа своју младу вјереницу
Дје ми сузе пролијева, а отире црну крвцу.
Брзо бјеше Милошу коња свога одсједнуо,
Тере, јунак, отиде у зелене перивоје,
И он пође упрашат своју младу вјереницу:
"Што ти је, млада дјевојко, што пролијевеш грозне
сузе,

Грозне сузе пролијеваш, а отиреш црну крвцу?
Што ли ти је црна крвца лишце твоје изгрдила?
Али пође Милошу та дјевојка одговарат:
"Хоћу теби истинито свеколико повиђети:
Јутроска смо сидјеле на прозору од бијела двора
И с нами се Милица, мајка наша, разговара:
""Лијепо ти је Лазара међу зетим погледати!
Да је Вуче Бранковић ко и Милош Кобиловић,
Ја бих дала, Милица, моје у глави црне очи?""
Али моја сестрица мајци својом одговара:
""Ма је Вука родила од града лијепа владика,
А Милоша Кобилића једна млада Влахињица,

Влахињица родила, под кобилом одхранила,
И зато се он зове Милошу Кобиловићу"".
А ја њоме овако на те ријечи одговарам:
""Истина је, сестрице, што говориш свеколико,
Да је Вука родила лијепа од града владика,
А Кобилић Милоша једна млада Влахињица,
Влахињица родила, под кобилом одхранила;
Ма би она кобила до два вука прискочила
И њему би избила задњом ногом спредње зубе;
Твој се Вуче подноси кунинам и рисовинам,
Мој вјереник Милошу лијепом свилом и
скарлатом"".

Њој се бјеше тадара на те ријечи ражалило,
Руком ме је удрила уз румено бијело лишће;
Колико ме бијаше немилосно ударила,
Крвца ме је полила низ моје низ бијело лишће.
Зато сузе пролијевам, а отирем црну крвцу".
Када ти је Милошу ту дјевојку разумио,
Он се врло смутио у својему срцу живу,
Скоком ми је скочио из зелена перивоја
И Вука је ухитио за јуначко танко грло,
И њега је метнуо на јуначку црну земљу,
Тер га иде, Милошу, десном ногом ударити,
И два му је здрава зуба избио из русе главе.
Ма ми бјеше Лазаре ка Милошу прискочио:
"Немој, зете Милошу, не убио те Бог велики,
Немој кавге чинити, ни с Вуком се посвађати!"
Једва му се бијаше кнез Лазар умолио"⁸¹.

Перашкој и дубровачкој бугарштици заједнички је само мотив свађе сестара. У дубровачкој се не наводе имена Лазаревих кћери, оне се не свађају око јунаштва њихових мужева, као у другим делима (Орбин, перашка бугарштица, *Прича* и др.). Уз њих две са прозора гледа и

⁸¹ Јелка Ређеп - Раде Михаљчић, нав. дело, 46-48.

кнегиња Милица, која се диви гледајући Лазара са зетовима, но преферира Милоша, "да је Вуче Бранковићу као и Милош Кобиловићу", мислећи, очигледно, на његов изглед. Има нових детаља, Вука је, каже се, родила од града "лијепа владика" а Милоша "млада Влахињица" а отхранила кобила. Овај разговор између сестара је дужи но у перашкој бугарштици. Певач дубровачке бугарштице се дуже задржава на сусрету Лазаревих кћери са мужевима. У обе песме Вукова жена ошамари Милошеву и крв јој потече низ лице. Као и код Орбина, и овде Милош туче Вука и Лазар га смирује. У перашкој бугарштици обрађени су и други елементи косовске легенде, док се у дубровачкој говори искључиво о свађи Лазаревих кћери, па зетова.

Анализирајући бугарштицу коју је забележио Јозо Бетондић, а поводом стихова који опевају свађу Милошевице и Вуковице, Стојан Новаковић⁸² каже да су рђаво препевани или преписани, тврди "да нису народни, и да их је или преписалац сам, или онај који му их је казивао, за дубровачке прилике препевао". Позивајући се на друге изворе (Орбин, Троношац, *Прича*, Качић) у којима се говори о свађи због јунаштва, "што и доликује народним мислима и карактеру народне поезије" да се свађају због јунаштва, а све остало долази на споредно место. Новаковић сматра да се главни мотив "само у градској и племићкој средини могао истрти сасвим" да на његово место дође споредан.⁸³

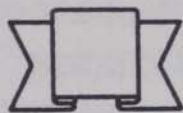
Разлике међу бугарштицама, нови детаљи у другим делима, сведоче и о томе да су могле постојати варијанте и старије од ових песама. Мотив свађе Лазаревих кћери могао је бити обрађен и раније у нашим јужним крајевима. Уосталом, и причање нирнбершког пушкара

⁸² Стојан Новаковић, *Српске народне песме о боју на Косову*, Годишњица НЧ, II, 1878, 156.

⁸³ Исто, 157.

Јерга о свађи зетова потврђује да се још у другој половини XV века говорило о томе. Од Јерговог бележења па до Орбиновог казивања прошло је више од сто година. У том периоду настало је усмено предање а можда и песме, које је Мавро Орбин забележио у свом *Краљевству Словена* 1601. године. Преглед свих извора у којима је записан и сачуван мотив свађе Лазаревих кћери омогућиће да се боље сагледа његов развитак.

ПЕСМА АНДРИЈЕ КАЧИЋА - МИОШИЋА:

О СВАЋИ ЛАЗАРЕВИХ КЋЕРИ

Инспирисан делом Мавра Орбина али и предањем, а можда и народном песмом о свађи сестара, Андрија Качић-Миошић написао је песму у десетерцу и објавио је у свом *Разговору угодном народа словинскога*⁸⁴. Качић је из Орбиновог *Краљевства Словена* захватао прегршт песничких тема и повесних информација, а својом збирком *Разговор угодни народа словинскога* показао је да је имао амбицију да смишља песме у духу гусларске традиције, заснивајући их на историјским чињеницама⁸⁵. То је једина десетерачка песма у којој је обрађен мотив свађе Лазаревих кћери. На основу анализе песме видеће се у којој мери је Качић дуговао Мавру Орбину.

ПИСМА ОД МИЛОША КОБИЛИЋА И ВУКА БРАНКОВИЋА

Липе ти су румене ружице
у бијелу двору Лазареву,
нико не зна која бише липша,
која виша, која л' руменија.

Нису оне ружице румене,
већ су оне кћери Лазарове,
од Сервије равне господара,
од старине витеза и бана.

⁸⁴ Андрија Качић Миошић, *Разговор угодни народа словинскога*, Венеција 1756, 70.74.

⁸⁵ Мирослав Пантић, предговор у књизи М. Орбина *Краљевство Словена*, LXXXI.

Лазар ћерце за господу даје:
Вукосаву Милош-Кобилићу,
Мару даје Вуку Бранковићу,
а Милицу цару Бајзиту.

Недалеко Јелину удаје
за племића и господичића
по имену Црнојевић-Јурја,
који беше од Зенте војвода.

Мало вриме постојало бише,
три сестрице мајку походише;
не походи Милица царица,
јер јој не да царе Бајазите.

Сестрице се липо поздрављале,
ал' се оне брзо завадише,
хвалећ' свака свога заручника
у бијелу двору Лазарову.

Вели љуба Црнојевић-Јурја,
по имену Јелина госпоја:
"Није мајка родила витеза,
што је мајка Црнојевић-Јурја.

Говорила љуба Бранковића:
"Није мајка родила племића,
ни јунака ни господичића,
што је мајка Вука Бранковића".

Смијала се љуба Милошва,
по имену млада Видосава,
смијала се тер је бесидила:
"Не лудујте, јадне секе моје!

Не хвал'те ми Вука Бранковића,
који није на гласу делија,
нит ми хвал'те Црнојевић-Јурја;
јунак није, нит' је од јунака;

већ хвалите Милош.Кобилића,
од Пазара Новог племића,
којино је јунак од јунака,
породи га Херцеговка мајка".

Расрди се љуба Бранковића,
Вукосаву руком удараше;
како ју је лако ударила,
из носа јој крвца извирила.

Скочила је млада Вукосава,
оде цвилећ' двору бијеломе.
Милоша је плачућ' дозивала
тер је њему тихо говорила:

"Да ти знадеш, мили господару,
што говори љуба Бранковића,
да ти ниси племић од племића,
него рђа од рђаковића.

Још се хвали љуба Бранковића
да ти не смеш на мејдан изићи
Бранковићу, њеном господару,
зашто ниси десном руком јунак".

То Милошу пуно мучно беше,
тер он скаче на ноге јуначке
и посиде коња од мејдана,
па дозивље Вука Бранковића:

"Пријатељу, Вуче Бранковићу,
ако те је породила мајка,
изађи ми на мејдан јуначки
да видимо ко је бољи јунак".

Инако се Вуку не могаше,
већ посада коња од мејдана,
пак изађе на то поље равно,
гди бијаше мисто од мејдана.

Ту се бојним копљем ударише,
ал' се бојна копља поломише;
од бедрице Ђорде повадише,
о Ђорде се бритке изломише.

Удрише се бритким буздованом':
буздованом перје политаше,
Милошу је срића прискочила,
баци с коња Вука Бранковића.

Говори му Милош Кобилићу:
"Сад се хвали, Вуче Бранковићу,
похвали се вирној љуби својој
да ти не смим на мејдан изаћи.

Могу ли те, Вуче, погубити,
твоју љубу у црно завити?
Али нећу, јер смо пријатељи,
пођи с Богом, не хвали се више".

Мало време постојало бише,
на Лазара Турци ударише,
прид њима је Мурат Сулејмане,
роби, пали села и градове.

Лазару се ино не могаше,
него купи војску на све стране.
Зове к себи Вука Бранковића
и делију Милош-Кобилића.

Господски је савет учинио,
господу је на савет позвао.
А када се винца понапише,
господи је својој бесидио:

"Послушајте, моји витезови,
ви по избор бани и кнезови!
Сјутра ћемо удрити на Турке,
слушаћемо Милош-Кобилића,

јер је Милош на гласу делија.
Боје га се Турци и кршћани;
он ће бити прид војском војвода.
А за њиме Вуче Бранковићу.

То је Вуку врло мучно било,
јер Милоша видит не могаше,
Лазара је надвор изводио,
скровито је њему говорио:

"А не знаш ли, мили господару?
Залуду си војску сакупио,
Издаће је Милош-Кобилићу;
Турке брани, а невира ради.

Мучи Лазар, не говори ништа.
А када је за вечером било,
златном чашом Лазар напијаше,
сузе рони, тихо бесиђаше:

"Ни у здравље цара ни цесара,
већ у мога зета Кобилића,
који ме је издат намислио,
као Јуда свога Створитеља".

Заклиње се Милош Кобилићу,
заклиње се Богом господаром
да издаје неће учинити,
о невири нигда помислити.

Пак он скаче на ноге јуначке,
тер улизе под чадоре биле,
до поноћи сузе проливаше,
од поноћи Бога вапијаше.

Кадали је зора забилила,
и даница лице помолила,
он посиде добра коња свога,
пак отиде у цареву војску.

Моли Милош цареви делије:
"Пустите ме цару под чадоре,
издаћу му војску Лазарову,
и Лазара жива ухватити".

Кобилићу Турци вироваше,
тер прид цара њега доведоше.
Клече Милош на земљицу црну,
Љуби цару скуте и колина.

Свога се је ножа добавио,
Мурата је у срце удрио;
пак повади сабљу од бедрице,
сиче Милош паше и везире.

Ал' и њему лоша срића бише,
јер га Турци на сабље разнише.
Што учини Бранковићу Вуче,
Што учини да од Бога нађеш"⁸⁶

У науци је познато да је Андрија Качић Миошић био под утицајем *Краљевства Словена* Мавра Орбина, но исто тако поједини детаљи у песми указују на могућност постојања и других извора. У песми се, као и у другим делима у којима је обрађен мотив свађе Лазаревих кћери, говори најпре о свађи сестара а потом и њихових мужева, Милоша и Вука. Мотив је, дакле, сачуван у потпуности, али постоје и разлике у односу на друга дела. Најпре, на Мавра Орбина.

Орбин у свом *Краљевству Словена* каже да је кнез Лазар имао сина Стефана и пет кћери⁸⁷: Милеву, Мару, (или Хелену), Деспину и Вукосаву. Милева је, како каже Леунклавије, била жена турског цара Бајазита I, Мара Вука Бранковића, Вукосава Милоша Обилића а Јелена сина угарског палатина Николе Горјанског. Орбин прича о свађи Милошеве жене Вукосаве и Вукове жене Маре. Качић у песми не следи доследно Орбина. И код њега је Мара Вукова а Вукосава Милошева жена, али за Јелену каже да се удала за Црнојевића Јурја, а царица Милица за Бајазита. Милица је у песми ћерка Лазарева, а име Лазареве жене се и не помиње. Само се каже да јој три ћерке долазе у походу. Та два погрешна податка, да је ћерка Милица Бајазитова жена а Јелена Јурја Црнојевића, војводе од Зенте (Зете), могао је Качић чути или наћи у неком другом извору. По мишљењу Ватрислава Јагића, Качић је песме, које је слушао да се певају у на-

⁸⁶ Качићеву песму смо цитирали из једног каснијег издања: Андрија Качић-Миошић, *Песме из "Разговора угодног народа словинскога"*, Београд 1939, 16-21.

⁸⁷ Мавро Орбин, нав. дело, 94.

роду, дотеривао "понешто у облику, а особито у садржини према потреби хисторичне истине, па да их попуни, да буду точније и помињање људи и мјеста, у бројању година, војске, итд.⁸⁸ Неоспорно је да је Андрија Качић Миошић дотеривао песме које је слушао, мада се Качићева збирка "задуго видела као аутентична народна творевина".⁸⁹ У песми се на једном месту, вероватно грешком, помиње Видосава а не Вукосава. Као у већини дела, сестре се свађају око јунаштва мужева. Речи Милошеве жене расрде Вукову, која је тако удари да јој крвца из носа извирала. Милош позива Вука на двобој да се види ко је бољи јунак, побеђује га, као и код Орбина, али га не туче даље, неће да га убије јер су пријатељи. Вук му то памти и клевета га кнезу Лазару.

У Качићевој песми има неких детаља који су слични са детаљима из рукописне *Приче*: витешко понашање Милоша после двобоја, помињање звезде Данице, одлазак у турски табор и борба са пашама и везирима⁹⁰. Милош сам одлази у турски табор, а побратими се и не помињу. И код Орбина и у Качићевој песми Милош је Кобилић, као што је у старијим изворима Кобилић или Кобиловић, а у млађим Обилић⁹¹.

---

⁸⁸ Ватрослав Јагић, у предговору *Разговора...*, XXV.

⁸⁹ *Народне песме у записима XV-XVIII века*, Антологија, избор и предговор др Мирослав Пантић, Београд 2002, Предговор, 10.

⁹⁰ Јелка Ређеп, *Прича о боју косовском*, 251-252.

⁹¹ Јелка Ређеп, *Име Милоша Обилића у Причи о косовском*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. XVII/1, Нови Сад 1974, 213-219. Основне и старије форме Милошевог презимена су Копилић и Кобилић, а млађа форма је Обилић. У *Причи* налазимо обе форме, Кобилић, Обилић али и Хобилић (ГК, ДК). Млађа форма презимена, Обилић, јавља се већ у XVII веку у перашкој драми, у којој су сачувана три облика: Кобилић, Ковиљич и Обилић.

КЊИГА ИСТОРИОГРАФИЈА

САВЕ ВЛАДИСЛАВИЋА

Краљевство Словена Мавра Орбина превео је са италијанског на словенски језик Сава Владиславић, окрeтни трговац и мудри дипломата у руској служби, рођени Херцеговац⁹². Он је по жељи Петра Великог, који је желео да се упозна са историјом Орбиновом и тако сазна и о богатој и славној српској прошлости, превео Орбина. Никола Радојчић⁹³ тврди да је Владиславићево знање италијанског језика било сасвим недовољно да би могао верно превести Орбина. Пишући о преводу, Радојчић каже да је тај језик "мешавина словенскога, рускога и српскога језика"⁹⁴. Владиславићев превод, по Мирославу Пантићу, и "није прави превод, већ извод и скраћена верзија Орбиновог списка"⁹⁵. Владиславићев превод има наслов: *Книга історіографія початія имене славы и разширенія народа. И ихъ Цареи и Владѣтелеи подъ мноігми имянами, и со многіми Царствіями, Королствами и Проівнціями. Сабрана изъ многіхъ книгъ історіческіхъ, чрезъ Господина Мавроурбіна Архимандрита Рагѣжскаго.*

Дело је штампано у Петровграду 20. августа 1722. године. У Русији су примећене папистичке тенденције Орбиновог дела, и зато је било поверено Теофану Прокоповичу да у једном додатку превод "изобличи и на тај

⁹² Никола Радојчић, *Словенски превод Орбинија у Војводини, Из прошлости Војводине*, Нови Сад 1956, 24.

⁹³ Исто, 25.

⁹⁴ Исто.

⁹⁵ Мирослав Пантић, предговор у књизи *Краљевство Словена*, LXXXIII.

начин спасе читаоца од заблуда"⁹⁶. То је навело Ферда Шишића на нетачне тврдње да је Прокопович и превео Орбина. Аустријске власти су покушале да спрече продирање Владиславићевог превода међу Србе у Аустрији, но то је било без успеха. Никола Радојчић каже да се сме тврдити да није било иоле веће библиотеке која није имала Владиславићев превод Орбина⁹⁷.

Упоредили смо⁹⁸ Орбинов оригинал, односно превод Здравка Шундрице са италијанског и Владиславићев превод на словенски језик и указали смо на разлике и извесна одступања. Гледано у целини, причање о Косовском боју је краће и сажетије но у *Краљевству Словена*, поједина места су верније преведена (зравица Лазарева, прича о Вуку Бранковићу), Лазарев говор је краћи и сажетији у Владиславићевом преводу, често сажима Орбиново казивање. Но и поред тога Сава Владиславић је сачувао и пренео и причу о свађи сестара а потом њихових мужева, Вукову клевету, кнежеву вечеру, убиство султана Мурата, сам бој, каже где је положено Лазарево а где Муратово тело, пише о хватању кнеза Лазара и издаји Вука Бранковића. Значи, сачувани су сви елементи косовске легенде који се налазе у делу Мавра Орбина, поједини детаљи су изостали код Владиславића а ретки су они који се не налазе код Орбина а постоје у преводу на словенски језик.

Пишући о доласку Турака и Лазаревим припремама за сукоб са њима, у Владиславићевој *Књизи историјографији* се каже:

"между же главныхъ Генераловъи воіска, были Вукъ Бранковічъ зятъ Лазаревъ, и Мілошъ Кобылічъ другіи зятъ, и мужъ Вукосавіиъ четвертыя дочери реченнаго

⁹⁶ Никола Радојчић, нав. дело, 25.

⁹⁷ Исто, 26.

⁹⁸ Јелка Ређеп, *Прича о боју косовском*, 207. и даље; иста, *Косовска легенда*, 77. и даље.

Лазаря. Егда же војска стояли во обозѣхъ противъ друг друга, востали споры между двухъ сестръ, Марою и Вукосавою о мужествѣ своїхъ мужей. Вукосава болѣе почитала мужество Мілоши своего мужа, паче Вуки мужа Маріна, которая осердясь ударіла по щекѣ сестру: сія же рассказавши со слезами случаи своему мужу, тогда Мілошъ тотчасъ поїде задоріти своего стояка Вуку на поединокъ. Обаче же вступленіемъ Лазаревымъ вошли въ бои таковыи, въ пользу Мілошъ: который збілъ Вуку съ коня на землю безъ всякаго поврежденія. Сія распря вѣще продо-лжілася нежели погасілася посредствою Лазаревымъ, и протчихъ бароновъ. Вукъ же искаше времени да бы врінути стояка въ немілость тестеву: подалъ вѣдомость будто Мілошъ договарівался тайно со Амуратомъ предати его: Лазаръ аки не внімая возвѣщнію созвалъ всѣхъ бароновъ на вечерінку".⁹⁹

Доследно следећи Мавра Орбина, и Владиславић каже да је кнез Лазар имао једног сина по имену Стефана и пет кћери:

"Имѣлъ едінаго сына именемъ Стефана, и пять, дочери, Мару, Еліну, или Елену, Деспіну, Вукосаву, и Міліцу или Мілѣву. Жена Боязіта перваго Царя Турецкого, которую съ мужемъ поїмалъ Тамерланъ [или Темірѣ Аксакъ] Мара была выдана за Вука, сына Бранка, Младѣнова, благородного Рашского, сілнаго, мудраго, и послушліваго тестію Лазарю. Еліна выдана въ жену за сына Ніколы Гара, первѣе барона Срѣмскаго, потомъ же Контія Палатіна Венгерскаго. Деспіна перво была женою за Шісманомъ Господаремъ Молдавскимъ, потомъ выдана за Георгія сына Стратімірова Балсіна. Сіми браками

⁹⁹ *Книга істориографія 150-151.* Налази се у Библиотеци Матице српске, сигн. РТкРс II 128.

утвердїлся Лазарь протїву нахожденей своїхъ сосѣдовъ,
жївъ тихомїрно со всѣми."¹⁰⁰

У Краљевству Словена Мавра Орбина пише:

"Имао је једног сина по имену Стефана и пет кћери: Милеву, Мару, Јелену (или Хелену), Деспину и Вукосаву. Милева је (како пише Леунклавије) била жена Бајазита Првог, турског цара. Њу је заједно с мужем заробио Тамерлан. Мара је била удата за рашког властелина Вука, сина Бранка Младенова, врло ваљаног ратника, мудрог човека и веома послушног према свом тасту Лазару, који је заједно с овим својим зетом живео у миру са свим суседима, тј. с краљем Босне и с Балшићима, задовољавајући се својим поседима и не тражећи путем рата туђе".

Описујући односе и са Угарском, Орбин прича да је Лазар дао своју кћер Јелену сину Николе Горјанског, који је био сремски бан а затим палатин Угарске. Да би се осигурао са свих страна, пише Орбин:

"успостави родбинске везе са сином Страцимира Балшића, Ђурђем, који је после смрти поменутог Балше, кога су (како рекосмо) убили Турци, наследио власт у обе Зете, и даде му за жену трећу кћер, Деспину, која је пре тога била жена молдавског кнеза Шишмана"¹⁰¹.

Настављајући излагање са описом догађаја, који су наговештавали турска надирања, Орбин каже, поново, да је Лазар удао Мару за Вука Бранковића, а Вукосаву за Милоша Кобилића. Следи потом прича о свађи Маре и Вукосаве, а затим Милоша и Вука.

Имена Лазаревих кћери и њихових мужева Владиславић наводи по Орбину. Занимљиво је, међутим, да као Бајазитову жену помиње Милеву или Милицу. Орбин је не помиње као Милицу, али се у Качићевој песми каже да је Бајазитова жена била Милица.

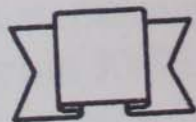
¹⁰⁰ Исто, 249.

¹⁰¹ Мавро Орбин, нав. дело, 94-95.

у Владиславићевом преводу верно је сачувана Орбинова прича о свађи сестара и зетова, мада на појединим местима, када прича о односима са околним влада-рима и државама, нпр. о краљу Лудовику, има сажима-ња. У оба дела исти је разлог свађе, опис сукоба Мило-ша и Вука, посредовање кнеза Лазара и Вукова клевета. Поставља се питање зашто Владиславић помиње Миле-ву као Милицу. Орбин се за податак да је Милева била жена Бајазита I позива на Леунклавија, кога Владиславић и не помиње. Милицу, као Лазареву кћер, не помиње ни једно дело у коме је обрађен овај мотив, осим Качића. Необично је да оба аутора, и Владиславић и Качић, чине исту грешку. Пре ће бити да постоји нека веза између њихових текстова.

Пишући о великој распрострањености Владислави-ћевог дела у крајевима северно од Саве и Дунава,¹⁰² указали смо и на његов утицај на *Троношки родослов*, настао половином XVIII века.

¹⁰² Јелка Ређеп, *Прича о боју косовском*, 206. и даље; *Косовска легенда*, 80. и даље.

ПРИЧА О БОЈУ КОСОВСКОМ

Почетком XVIII века, а можда и крајем XVII века, у нашим јужним крајевима, Боки Которској и Црној Гори, састављено је *Житије кнеза Лазара*, које у појединим варијантама има и шири наслов: *Житие кнеза Лазара и вроводе Милоша Кобилића о остале србске госпode повест; Житие кнеза Лазара и Милоша Обиліча и Вука Бранковіча и остале српске госпode*¹⁰³. Ово дело најчешће има наслов *Житије*, али у неким варијантама и *Сказаније* и *Повест*. *Житије кнеза Лазара* представља други тематски круг текстова о косовском боју, а први чине десет списа, насталих у периоду од 90-тих година XIV века до двадесетих година XV века. То су култни списи, настали за потребе стварања и неговања култа кнеза Лазара. Писци текстова с краја XIV века су три непозната Раваничанина и Данило Млађи, а писци XV века су монахиња Јефимија, Давид, кнегиња Милица, деспот Стефан Лазаревић и Андоније Рафил Епактит. Дела припадају разним жанровима; то су похвале, житије, слова, похвална слова, запис, летопис. Други тематски круг косовских списа чине житија из XVIII века, односно варијанте *Житија кнеза Лазара* (36 варијаната) које су настајале током 150 година, од почетка XVIII до половине XIX века на врло широком пространству, у јужним крајевима, али и у крајевима северно од Саве и Дунава, у Москви, Софији, Будимпешти. Овај позни косовски спис чува целовит и завршни облик косовске легенде и зато у науци има прикладнији и адекватнији назив *Прича о боју косовском*. Рукописна *Прича* представља добро смишљену компилацију, а непознати писац саставио је свој спис на основу

¹⁰³ Опширније о томе в. Јелка Ређеп, *Прича о боју косовском*, 34-35.

више дела, *Карловачког родослова* с почетка XVI века, *Житија кнеза Лазара* с краја XIV века, *Краљевство Словена* Мавра Орбина, перашке драме о косовском боју, бугаршtica, десетерачких песама и усменог предања. У текст су интерполирани десетерачки стихови и стихови из бугаршtica, насталих сто година пре Вукових косовских песама, што значи да су припадали једној ранијој фази певања о косовском боју. Стихове из народних песама састављач је интерполирао у свој прозни текст.

Хронолошки преглед рукописа, 36 досада познатих варијанти текста, показао је да је настарији рукопис *Рукопис Михаила Милорадовића* (ММ) из 1714-1715. године, а најмлађи, једини писан латиницом, *Рукопис Паула Матијевића* (ПМ), писан 1839. године. Истраживања су показала¹⁰⁴ да су се варијанте груписале, по сличностима и разликама, у два тока, која су се одвајала од матице. Међу познатим варијантама рукописне *Приче* нема протографа, а како су најстарији рукописи с почетка XVIII века, може се претпоставити да је дело могло настати и крајем XVII века.

Прича о боју косовском садржи све елементе косовске легенде. На излагање о угледном пореклу кнеза Лазара са кнегињом Милицом, ћерком Југа Богдановића, надовезује се легенда о Вукашиновом убиству цара Уроша. *Прича* се, потом, наставља казивањем о свађи Лазаревих кћери па зетова, Милоша и Вука, као узроку Вукове мржње и клевете, детаљно се описује ухођење турске војске, кнежева вечера, растанак кнегиње Милице и кнеза Лазара, одлазак Милоша Обилића у пратњи побратима Милана Топличанина и Ивана Косанчића у турски табор, убиство султана Мурата, њихова борба са Турцима, сам бој, хватање Милоша Обилића уз помоћ гласа из облака, разговор Мурата, Лазара и Милоша под Муратовим шатором о томе како ће бити сахрањени после

¹⁰⁴ Исто, 31-159.

смрти, разговор кнеза Лазара и Милоша Обилића, издаја Вука Бранковића. У *Причу* је унето и једно локално, црногорско предање о многим учесницима у бици, које, иначе, не познају друге косовске песме. Постоје разлике међу варијантама, но оне су у детаљима. Разноликост није суштинска, не мења се основни ток причања ни садржина. Постоје рукописи који су међусобно врло слични или скоро потпуно идентични.

Анализа свих варијаната¹⁰⁵ показује да се сличности јављају код рукописа са истога или блискога терена, као и код рукописа временски блиских. Уочена је испреплетаност варијаната, разноликост комбинација и варирање појединих рукописа. Варијанте рукописне *Приче* зависиле су и од даровитости преписивача. Преписивана у току више од једног столећа на великом пространству од Црне Горе и Боке Которске до Москве, Будимпеште и Софије, рукописна *Прича* се сачувала у бити. Велика распрострањеност дела доказује њену популарност у XVIII и XIX веку, нарочито у крајевима северно од Саве и Дунава у време оживљавања култа кнезу Лазару и косовским јунацима.

Варијанте *Приче* говоре и о Лазаревим синовима и кћерима. Најчешће се каже да је Лазар имао три сина: деспота Стефана, Вука и Лазара; у два рукописа *Гругићевом* (Г) и *Крфском* (К) Стефана, Вука и Гаргура, а у рукописима *Георгија Кнежевића* (ГК), *Матице српске* (МС) и *Паула Матијевића* (ПМ) Стефана, Вука и Добровоја (Добривоја).

У рукопису се различито помиње колико је кћери имао кнез Лазар: 5, 2, 3, 6 или 7, али се помињу имена само две кћери: Маре, пронаречене Видосаве и Јеле. Такође се каже да је Мара, пронаречена Видосава, била дата Вуку Бранковићу, а Јела Милошу Обилићу. Једино се у *Рукопису Паула Матијевића* (ПМ) каже обрнуто,

¹⁰⁵ Исто, 156-159.

наиме да је Јела била Вукова, а Видосава Милошева
Жена.¹⁰⁶

дащери петъ; пръво Мара, пръво наречена Видосава, коѣа дана бистъ за Вука Бранковића, треча Ела, коѣа бистъ дана за Обилића Милоша: ММ

(Рукопис Михаила Милорадовића)

дщери пѣтъ Марія речена Видосава и иже дана бѣст Вѣка Бранковићѣ, Елица иже дана бѣстъ Милошѣ Обилићѣ: СУД

(Рукопис Српског ученог друштва бр. 30)

дщереи 5 перва Марія пронаречена Видосава, коѣа дана бистъ за Вѣка Бранковића втора Елисавета, сѣа дана бѣстъ за Милоша Обилића: МС

(Рукопис Матице српске).

кчери 5 перво Мара пронарачена Видосава коѣа дана бистъ за Вѣка Бранковича а дрѣга Ела коѣа дана бистъ за Милоша Обилича: ТН

(Рукопис Тимотија Недељковића).

дащерьъ пѣтъ первая Мара пронарачена Видосава, коѣа дана бѣстъ за Вѣка Бранковића втори Ела коѣа данна бѣстъ за Милоша Обилића; ГК

(Рукопис Георгија Кнежевића).

дщери 5 перва Марія пронаречена Видосава, и данна бѣстъ Вѣку Бранковићу, втора Ела, иже данна бѣстъ Милошу Обилићу: Б

(Будимпештански рукопис).

---

¹⁰⁶ Исто, 46-48.

2 кћери парво Мара пронаренена Видосава иже
дана бистъ Вѣкѣ Бранковића втора Ела Милошѣ Обилићѣ:
Г, К (-ъ)

(Грујићев рукопис, Крфски рукопис)

две кћери: прво кћи Мара, пронаренена Видо-
сава, коѣ би дата за Вука Бранковића, друга кћи Ела, коѣ
бистъ дата за Милоша Обилића: ЛВ, МЈ (ватора)

(Рукопис Лазе Васића, Рук. Михаила Јеличића).

даћери 2 прва нарочита Видосава коѣ дана
бистъ за Вука Бранковића друга Ела коѣ бистъ дана за
Милоша Обилића: В

(Вујанов рукопис).

дщери две первая Видосава коѣ е дана Вѣкѣ
Бранковићѣ дрѣгая Ела иже дана бистъ Милошѣ
Обилићу: НБ 433

(Рукопис Народне библиотеке 433).

даћтери 2 прва Мариѣ прочена Видосава коѣ бистъ
дата за Вѣка Бранковича дрѣга Ела коѣ бистъ дата за
Милоша Обилича: ИЈ

(Рукопис Илије Јованова).

дщери 2, прво Мара пронаренена Видосава, коѣ
дана бистъ за Вѣка Бранковића, втора Ела коѣ бистъ дана
за Милоша Обилића: ПН

(Рукопис Павла Ножинића).

даћтери 3 прво Мара пронаренена Видосава коѣ
дата бистъ за Вѣка Бранковића дрѣга дащерь Ела коѣ
бистъ дата за Милоша Обилића: СГ

(Рукопис Стевана Гезовића).

дщеръ 6 перва Маріа пронаренена Видосава коя
бистъ дана за Вѣка Бранковића втора Ела иже дана истъ
Милошъ Обиличъ; АМ
(Рукопис Аврама Милетића).

седмъ дщери перво Мара пронаренена Видо-
сава коя дата бистъ Вѣкъ Бранковићъ втора Ела коя дана
бистъ за Милоша Обилића: С
(Софијски рукопис).

2 дщери права пронаренена Видосава, коя бистъ
за Вѣка Бранковића втора, Ела коя бистъ дана за Милоша
Обилића: ДК
(Рукопис Давида Коњевића)

Рукопис Р (*Рукопис равначки*), који уствари и не
представља посебну *Причу* попут осталих рукописа, већ
Родословије сербских цареј, и садржи само поједине ре-
ченице или делове из рукописне *Приче*, даје имена 5 да-
щереи: Марја, Елена, Деспина, Вѣкосава, Милица, Марја
пронаренена Видосава, дана бист за Вѣка Бранковича.

Једини латинички рукопис, ПМ (*Рукопис Паула Ма-
тијевића*) говори другачије од осталих:

*2 cheri, pervu Mariu y nerechena Widoszava koja
dana bist Milofsu Obillichu, a Jella Vuku Brankovichu:* ПМ.

Упоређивањем варијаната рукописне *Приче* о боју
косовском¹⁰⁷ показало је да сви рукописи кажу да је (у то
време) кнез Лазар јездио (из лова) к своме двору са своја
два зета. Са високих чардака (висока чардака) гледале
су их две Лазареве кћери. Видосава се побунила што Ко-
билић (на овом месту Обилић само у две варијанте)

¹⁰⁷ Исто, 48. и даље.

коња језди с десне стране а Бранковић са леве стране кнеза Лазара. Она то говори Јели и другами а Јела јој (тајно) одговара да Лазар не види Милошево јунаштво, вредност и памет, не би га стављао са десне стране. У текстовима се каже да Видосава поскочи како охола девица и удари сестру Јелу по образу. Прстеном (престењем) јој окрвави лице и крв поли Јелу низ образ (прси). Ту постоје незнатна одступња, јер су поједини рукописи краћи, док је рукопис ТН опширнији и дужи, но нема нових елемената. Једино се у рукопису НБ 433 каже да је кнез Лазар јездио по Крушевцу. Милошеве особине, које помиње Јела у свађи са сестром, у жељи да објасни зашто га кнез Лазар ставља са десне стране, нису потпуно исте у свим варијантама, нпр.: у рукописима се каже да кнез Лазар у Милошу види

јунака Милоша и памети неговe и вриедности: УБ
 јунака памети и вриедности нџгове: ПН, ДК
 (...вриедности)

јунака и памети неговe и вриедности: С
 Милоша јунака и памети нџгове и вредности:
 Милоша добра јунака и памет негову и
 вриедности: ЛВ, МЈ

Милоша добра јунака и памети неговe и
 вредности: СГ, ИЈ

Милоша јунака добра и разџмна: Г, К
 Милоша јунака храбра и добра и разџмна: НБ
 433

Милоша јунака и памети неговe и наирадостна
 неговe: В

Милоша јунака добра и разџмна и вриедна: АМ,
 Б(џ=y)

Милоша јунака добра и вредна: СУД

Рукопис ТН је опширнији и у њему Јела каже да њега није кобила ождребила и да не треба господу таквим злим речима називати...

вредна јунака и сокола украшена: ТН
Милоша јунака и његове вредности: МС
 *pametna junaka: ПМ*¹⁰⁸.

Цитираћемо одломак из *Приче о свађи Лазаревих кћери* и то најпре из *Грујићевог рукописа* (Г). Рукопис је писан на хартији, има 136 пагинираних страна, текст је писан црним мастилом, а иницијали црвеним. Рукопис Г је зборник у коме се, поред овога текста (205-272) налазе и молитве, песме и пасхална таблица. Владимир Мошин је на основу пасхалне таблице датирао рукопис 1727. годином. *Прича* има наслов *Житије кнеза Лазара*. На основу језика може се закључити да је рукопис настао у јужним крајевима, највероватније у Боки Которској. Рукопис се налази у Музеју српске православне цркве у заоставштини Радослава Грујића, 7 у Београду. Писар је непознат. Зборнику недостаје почетак и завршетак.¹⁰⁹

У *Грујићевом рукопису* се каже:

И бистъ кнез Лазаръ г(оспо)динъ Сарблемъ и пребиваше њ свакомъ добромъ чинъ милостию и правдомъ и прави сѣдъ твораше имаше око милостиво рѣце податливе милосардъ бѣаше имаше ѿ (з) сина Стефана и Вѣка и Гарѣра и В(2) кћери парво Мара пронаречена Видосава иже дана бистъ Вѣкѣ Бранковићѣ втора Ела иже дана бистъ Милошѣ Обилићѣ до то време слиша кнезъ Лазаръ от пришастви Агаренъ на сарбскѣю землѣ и начетъ воиске не мало сабирати еже борити се

¹⁰⁸ Исто, 49.

¹⁰⁹ Исто, 17.

са нимъ князь Лазаръ на конѣ ездѣаше ка свомѣ дворѣ са
своима двема зетима и гледахъ ихъ двѣ кѣри Лазареве
са високи чардаки и наче Видосава говорити видите сада
дивна чѣда гдѣ Кобилићъ коня ездѣ ѿ деснѣю оца моего
Лазара а Вѣко Бранковићъ ѿ лѣвѣю и наче таино Ела
сестри своѣи говорити да не види ѿтаць нашъ Милоша
юнака добра и разѣмна не би га постави ѿ десне стране
себе тада Видосава поскочи охоло на ногѣ и ѣдари Елѣ
рѣкомъ ѣ зобразѣ и на рѣци о бѣхъ златни парстени и
окарвави Елѣ карвѣ нис парси поли и ѣ тѣ часъ доезди
предворѣ са двема своима зетима изидѣ Ела те Милошѣ
кона примашѣ лице свое ѿбрѣсомъ закривашѣ да не види
Милошъ виѣ Елѣ карвавѣ и рече о цю тѣе лице карваво
Ела све каза како ѣ сестра ѣдрила тадѣ Милошъ отъ сарца
ѣзданѣ и ѣзе Вѣка Бранковића за рѣкѣ далеко га отъ двора
одведѣ те немѣ говори караѣ братѣ твоѣ охолѣ вереницѣ
да не иноси злѣ рѣчи да не зовѣ поглавице лѣди
хорѣтима ерѣ ако не карашъ заклинемъ ти се Б(о)гомъ
великиемъ и моомъ вѣтешкомъ десницомъ кадѣ бѣдемо ѣ
полѣ на конѣ ездѣи хоѣ те за поѣсь рѣкомъ ѣзѣти
изметнѣѣ те рѣкомъ ѣ рѣци исподъ коня додавати како
вѣкѣ ѣгне да га разтаргнѣ пакъ ѣ с тобомъ ѣдарити отъ
каменѣ и землѣ како ора алчомъ жабомъ корначомъ пакъ
що знамъ що ѣ отъ тебѣ ѣчинити отнѣѣ те ѣ моѣи
десници како хартѣ зѣца предъ ловцима однесѣ и
дароваѣ те твоѣи зарѣчници жива или мартва ѣ дарѣ
защо ѿна ѣчини моѣ матерѣ кобилѣмъ и нека зна сваки
юнакъ да ниесамъ ѣ Кобилићъ негѣ Обилићъ и прави
ѣетѣѣ до то вѣре звашѣ се Обилићъ а ото вѣре
прозватъ Кобилићъ имѣ мѣ се преѣдѣ како се една
рѣчѣ изѣстахъ изрече зла или добра остане ѣвѣекъ кадѣ
то чѣ Вѣко Бранковићъ те страшнѣ рѣчи отъ страха
Милошева поблѣди дѣша мѣ засѣдѣ отъ страха

проговоритъ не може ото доба Милошъ на Вѣка зле воле не имаше него отпрати Милошъ Вѣка ѿ свою воискъ а Милошъ ѿиде ѿ свою и верно Милошъ слѣжаше кнеза Лазара а Вѣкъ Бранковићъ отиде кнезъ Лазаръ лажне риечи износити и зло говорити скоумѣ свѣ сарбскъ господъ поклати Вѣкъ рече г(оспо)дине Лазаре васъ даркѣмъ како прѣтъ мартав самъ от страха зноим се попада кои се гласи за Милоша чѣю Милош ѣе ти неверъ ѣчинити каде бѣдешъ с Тѣрци бои бити кнез Лазаръ немъ рече мѣчи Вѣче кої тѣ лажъ износи Милош е мои щитъ верни и ѿ немъ сва снага моя стои и крепостъ Милош ѣе ѿставитъ споменъ на полъ Косовъ докле се зовъ разтарзи тако се именоваше млесто ѿ Лазаре како ти прорече да ти е видиетъ ѿдни Милошъ на томъ зборъ що се от тебе говори како око тебе Вѣкъ Бранковићъ плете лажне мреже отнихъ самъ да не ѣтече (209-216).

Цитираћемо одломак о свађи Лазаревих кћери још из неколико рукописа, како бисмо уочили сличности и разлике међу њима.

Вујанов рукопис (В) има наслов *Сказаніе житіа кнеза Лазара ѿ цара прваго ва полати цреви*. Писан је на хартији, има 33 листића (од 39а-72а). Рукопис је цео. Из текста налази се потпис писара Вујана, а крај имена забележио је и време писања: 22. јануар 1740. Језик упућује на јужније крајеве, Црну Гору и Боку (да ви кажем, сви га плачу). У зборнику XVIII века, у коме се налази *Сказаније* налази се рожданик и друге гаталачке књиге, *Закони о друштву у манастирима и друго*. Брзопис. Србуљска језичка традиција. Рукопис се налази у Архиву САНУ, Стара збирка, бр. 398¹¹⁰.

---

¹¹⁰ Исто, 17-18.

и тако кнезъ Лазаръ бистъ подателниѣ Срблемъ и
то би њ васаконе доброне чинъ и њ милости и њ правоне
сѣдѣ колико и тако имаше от милостиво а рѣкѣ податливѣ
кавасаме человекѣ имаше кнезъ Лазаръ Г [3] сина
Стефана деспота и Лазара и Вука и дѣтери Д [2] прва
нарочита Видосава коѣ дана бистъ за Вѣка Бранковића
дрѣга Ела коѣ бистъ дана за Милоша Кобилића. Ва то
време кнезъ Лазаръ са двема своима зетовима езде коне
из лова ка своемѣ дворѣ а двѣе шѣери Лазареве гледаѣ
са високога чардака. Видосава говори: дивна чѣда
видите ли дрѣго мога свака Обилића Милоша кои ездѣ от
деснѣ оца нашега Лазара а Бранковић с лѣвѣ странѣ ѿ
себе - Ела сестра таино говори да не види ѿцѣ нашѣ
кнезъ Лазаръ Милоша ѣнака и памети неговѣ и
наирадостна неговѣ не би кона ездѣ ѿ од деснѣ странѣ
оца нашега Лазара тадаи Видосава поскочи како една
охола девица ѣдри сестрѣ Елѣ рѣком ѣз образѣ на рѣци о
Г [3] златна прстена ѿкрѣави сестрѣ Елѣ крѣвѣ е пол [и] нис
прси ва та часѣ славни кнезъ Лазаръ са двема своима
зето-ви пре [д] дворѣ коне сбое доездише слѣге Лазарѣ
коне примише Ела крѣвава пре [д] дворѣ изидѣ Милошѣ
кона примаше ѣбрѣсомѣ лице свое закрѣваше Милошѣ
Елѣ виѣе крѣвавѣ и рече: "ѣо ти е лице крѣаво". Она немѣ
сказа право све како е сестра ѣбила и Милошѣ и [з] срѣа
ѣздахнѣ и ѣзе Вѣка Бранковића за рѣкѣ далеко га отведе
и рече немѣ: "Караи, брате, ѿхолѣ девицѣ да не тѣче
зѣбѣма своего езика да не назѣва от землѣ главѣ
хорѣатом и племенѣтеле ер ти се кѣнемѣ богомѣ моиѣм
ѣѣ те тѣшкомѣ десницомѣ моиѣм рѣком ѣзѣти кад бѣдемо
на конма ездеѣи те ѣѣ те додавати за поасѣ немило и
недраго и тебе ѣѣ ѣчинѣти хоѣѣ рѣкомѣ ѣѣ те рѣци моиѣи
испод кона додавати како вѣкѣ вѣкѣ ѣне даѣ пак ѣѣ с
тобомѣ ѣдарѣти ѿ каменѣ и ѿ землѣ како гладанѣ ѿралѣ

жабомъ корначомъ мојомъ ње те десницомъ отнести како хртъ зеца пред ловци њ градъ зарѣчници твоји или живъ или мртавъ бѣдеши и дароваћѣ те твоји ѿхолои девици зашто ѿна ѣчини мою матеръ кобиломъ нека свако знаде што ѣчини Обилић Милошъ и нека свако знаде и види и че да отсада нејесамъ Обилићъ већъ Кобилићъ и први детићъ до то се доба зовијаше Милошъ Обилићъ а отога доба Кобилићъ и немѣ се име предеде ере колико една реч из ѣста изговори се или зла или добра та се хоће поминати и говорити ва веки како говори оста Милошева мати от тога часа Милошъ на Вѣка лошѣ волѣ имаше и како га пѣсти ѣ свою воискѣ Милошъ отиде верно господина свога слѣжаше а Вѣкѣ Бранковићъ отиде кнезѣ лажѣ износити с којомъ ће свѣ сръбскѣ господѣ заклати Вукъ говори:" Господине кнеже Лазаре васѣ дркѣмъ како прѣтъ, мртви ме знои побива ѣо самъ че за Милоша Кобилића. Милош ѣе ти неверѣ ѣчинити каде с тѣрскиемъ црем станешъ бои бити". Кнезъ Лазаръ говори: "Мѣчи Вѣче, кои тѣ лажѣ на Милоша износи? Милошъ е мои щитъ пернати ѣ неѣа стои сва моа снаѣа и крепостъ Милошъ хоће ѣчинити споменъ на полѣ Косовѣ докле се зовѣ расточи именовъ ва веки". О, Лазаре како ти би томе пророкѣ да ти е че ти ѣаданъ Милошевѣ неверѣ на томѣ зборѣ ѣо за тобомъ говори и бѣлазни Вѣкѣ Бранковићъ лаживи (40а-44).

Рукопис Павла Ножинића (ПН) има наслов Житие ѣ жизниъ Светаѣа и славноѣа Кнеза Лазарѣа, воеводе Милоша Обилића, и остале сръбске госпoде, на полѣ Косовѣ. Писан ѣе на хартији црним мастилом, а наслов и неке речи црвеним. Рукопис ѣе сачуван у целини. Пагиниран ѣе. Преписао га ѣе Павле Ножинић 10. јула 1785. у Костајници. То сазнајемо из записа који се налази на 1.

л. зборника
Подписа се
Христова 17
Рукоп
је из севе
јекавски те
у збо
лих и три
је на стра
Народно
Упо
смо да ј
најстари
1715-17
из 1714
место

Уро
бла
и та

ва
пр
рѣ
св
п
Е

л. Зборника: "Сию книгъ преписах азъ Павел Ножинич
Подписа се Месеца Јулия дана 1ого лѣта от рож(де)ства
Христова 1785 го ...".

Рукопис је писан грађанском ћирилицом. По језику
је из северних крајева, али пробија стари оригинални
јекавски текст. Има русизама (князь, время).

У зборнику се налазе и други текстови, између оста-
лих и три песме из Качића и једна г. Ковачевића. Житије
је на страни 26-45., и налази се у тзв. *Зборнику малом у*
*Народној библиотеци у Београду под сигн. Р-68.*¹¹¹

Упоређујући га са осталим варијантама, установили
смо да је најсличнији оној групи рукописа међу којима су
најстарији *Рукопис Универзитетске библиотеке (УБ) из*
1715-1725., и са *Рукописом Михаила Милорадовића (ММ)*
из 1714-1715. године, који упућују на јужне крајеве као на
*место настанка текстова.*¹¹²

Рукопис Павла Ножинића (ПН):

И у овом тексту се каже да после убиства цара
Уроша и погибије Мрњавчевића, промислом божјом и с
благословом четири патријарха поставише кнеза Лазара,
и тако славни

кнезъ Лазаръ бысть Господин Серблѣмъ и преби-
ваше у свакомъ добромъ чинѣ, у Милости, и правди, и
правомъ сѣдѣ, колико итко тако имаше око милостиво
рѣке податливе ковсякомъ чловѣкѣ. Имаше Господина
сина, Стефана, деспота, и Вѣка и Лазара, и дщери 2
перво Мара проречена Видосава, коіа дана бистъ за
Вѣка Бранковића, втора Ела коіа дана бистъ за Милоша

¹¹¹ Исто, 23-24.

¹¹² Исто, в. две табеле у књизи.

Обилића, в то времея славни кнезъ Лазаръ со два своя зета, ездияше к своему дворъ, и те двие дщери Лазарева, с високихъ чардака гледаю Видосава дрѣгами говори, Дивна чѣда сада зрите, где Кобилићъ Милошъ ездѣ ѿ десноу странѣ ѿца нашего Лазара, а Вѣкъ Бранковићъ с лѣвоу. Ела сестра говори таино да и не чѣе кнезъ Лазаръ, да нѣе ѿ Милоша юнака паметѣ и вриедности нѣгове не би коня ездѣо ѿ десноу странѣ ѿца нашего Лазара. Тадаи Видосава поскочи како една охола девица, и удари сестрѣ Елѣ по образѣ, на рѣци нѣои перстени златни биша, и окервави сестрѣ Елѣ и кervъ низѣ образѣ поли. В то время славни кнезъ Лазаръ с двима свои зети, на коне пред дворе свое доездише, коне слѣге Лазарѣ примише, а Ела кervава пред дворе изиде, и Милошѣ коня примаше, а лице свое ѣбрѣсцемъ крияше, Милошъ Елѣ видѣвши кervавѣ, и рече еи што ти е лице кervаво, Она немѣ све сказа какое и зашто сестра нѣ ударила, Милошъ из срдца узданѣ и узе Вѣка Бранковића за рѣкѣ те га далеко од двора одведе Лазарева, и рече мѣ, Караи брате охолѣ зарѣчницѣ твою да не тѣче своимъ езикоу псѣюћи люде поглавите, хорятомъ зѣвѣи главе племените, ере акое ты не покарашъ и не свѣтѣешъ, Богом ти се сада тешко заклѣнѣмъ, и витешкомъ моимъ десницомъ, када бѣдемо на конѣе преко поля ездѣли, дохватићю те за поясъ са седла истећю те немило з рѣкомъ, те ћю те испод коня рѣци моим дохватѣти, како вѣкъ янѣ дави, пакћю тобомъ удрѣти на землю о каменъ како гладанъ оралъ жабомъ корнячомъ, Јѣш ћю те у моим десници однѣети, како хртъ зеца пред ловци, и дариватѣ зарѣчници твоим Видосавѣ мерва, или жива за даръ, зашто ѿна учинѣ мою матеръ кобилѣмъ, нека зна што учинѣ Милошъ Обилићъ, и нека свакъ чѣе и види, да

ниесамъ ꙗ Кобилићъ него Обилићъ, а од то доба Кобилићъ
име мѡ предѣше, ере ако се една речъ из уста рече и
испѣсти, или добра или зла, те се увiekъ говори и
распѣсти по люди. И када то чѡ Бранковићъ те страшне
риечи од страха Милошева поблиеди душа мѡ застѣде
риечи не проговара; Потомъ Милошъ на Вѡка, волѣ не
имаде, од тога часа никада мѡ ѡ томъ споменѡ од тога
времена, и Милошъ самъ у свою воискѡ оде и вѣрно
свога господина кнеза Лазара слѡжи: Од тога времена
Вѡкъ на Милоша великѡ ѡзбѡ и зло узе, кнезѡ Лазарѡ оде
говорити и лагати, на Милоша зле риечи износити
скоимаће свѡ сербскѡ господѡ заклати, Вѡкъ рече
господине Лазаре весѣ деркѣмъ како пѡртъ како се чѡе
коитисе гласи чѡю за Милошем, Милошѣ ти чѡднѡ
невѣрѡ учинити, кано бѡдешъ с царемъ боянъ быти на
полю Косовѡ, Лазаръ рече мѡчи Вѡче кои тѡ лажъ изнесе,
Милошъ е мои щитъ перѣникъ, у нѣмъ стои сва моя снага
и крѣпостъ Милошъ ѣе ѡставити споменъ полю Косовѡ:
О Лазаре какоби ты пророкѡ биѡ, да ти е тѡ бити ѡдни
Милошѡ на томъ зборѡ што се од тебе говори, ере
хелебни Вѡкъ Бранковићъ верже лажне мреже помеждѡ
ваъ. (29-31).

*Рукопис Павла Ножинића (ПН) из 1785. веома је
сличан са Рукописом Георгија Кнежевића (ГК) из 1786.
године. Рукопису ГК близак је и Рукопис Тимотија Не-
дељковића (ТН) из 1812. године. Језик и овога рукописа
упућује на северне крајеве, има русизама (человѣк, Оби-
личъ), ꙗ је у вредности је (полѣ, нѣга), што није ни ср-
буљска ни руска већ војвођанска карактеристика.*

*Рукопис Тимотија Недељковића има други наслов:
Житие Кнеза Лазара и житие и повестие иже Светаго
Сербъскаго кнеза Лазара и Милоша Обилича и ѡстале
све Сербъске Господе вестъ иже био бити на полѡ*

Косовѧ. Налази се у зборнику Тимотија Недељковића (од стр. 10-256) у Архиву Матице српске у Новом Саду, под сигн. РР 136, инв. бр. 170054. Рукопис је цео. Писан је на хартији. Текст је писан црним мастилом, а уоквирен је црвеним мастилом. На основу белешке на 54. страни закључујемо да је писан 1812. године: "Тимотије Недељковичъ - Сия книга 1812. лѣта".

У зборнику има разних текстова, али је посебно вредно што се у њему налази и једна десетерачка песма о Косовском Боју: *Песма ѿдъ светаго сербскаго кнеза Лазара*¹¹³.

Рукопис Тимотија Недељковића (ТН) из 1812. године:

И у овом рукопису се каже, као и у претходним, да промислом божијим поставише кнеза Лазара на српски престо са благословом четири патријарха и целога српскога сабора, да кнез Лазар пребиваше у сваком добром чину,

рѣке подателне прѣжаше и серце благо свакомъ челоуѣкѣ имѣше 3 сина Стефана и Волѣкана и Лазара, кчери 5, перво Мара проречена Видосава коя дана бистѣ за Вѣка Бранковича а дрѣга Ела коя дана бистѣ за Милоша Обилича У то доба кнезѣ Лазарѣ ездаше коня изѣ лова са своимѣ двама зетовимѣ своме дворѣ Милошѣ коня ездаше са десне стране господина Лазара а Вѣкѣ Бранковичѣ са леве стране коня ездаше кнеза Лазара а две кѣри Лазареве гледаю са високи чардака и са палате царске пакѣ се свадише каѡ две лѣде женске

---

¹¹³ Исто, 28.

главе ѿла Видосава говори другамъ своимъ О дрѹге мое
дрѹге да видите дивна чѹда гди Кобилича Милошъ
ѡрятинъ коня ездѣ са десне стране оца нашего Лазара а
мой Вѹкъ Бранковичъ коня ездѣ са леве стране мога ѿца
Лазара Сестра Ела таино отговара немой тако сестро
мой ѿла Видосава непотреба нама господѹ гледати и
такимъ злимъ именомъ називати ниѣ нѣга кобила
ождребила него мати юнака родила а да га не види отацъ
наш господинъ Лазаръ вредна юнака и сокола ѹкрашена
онъ не би ездѣ са десне стране ѿца нашего господина
кнеза Лазара онда скочи ѿла Видосава како девица и
ѹдари сестри Елѹ рѹкомъ по образѹ и рѹка бѣяше пѣна
златни перстеня и окервави сестрѹ Елѹ крвѹ се проли
низъ образъ а Милошъ оваки обичаи имаше слѹгама коня
не даваше веѣ онъ оѣе да мѹ любѣ коня прими Слѹге
господинѹ кнезѹ Лазарѹ коня примише и он у славни
дворѹ ушета а Ела изаѣе кервава Милошѹ коня прими
Милошъ види Елѹ кервавѹ лица она сакрила златнимъ
пештемалемъ.... бити не може него она право поѣе кази
вати крошто и зашто је сестра ударила и какве е рѣчи
говорила када Милошъ чѹ верло мѹ жао би порад свога
имена, изъ сердца узданѹ пахъ узе Вѹка Бранковича за
деснѹ рѹкѹ па га изведе далеко одъ двора пахъ рече
нѣмѹ Караиі брате Вѹче твою ѿлѹ неверницѹ да не говори
зле речи за юнаци да не назива поглавите лѹде
ѡрятиномъ ерѹ аколиѣ ти карати нечешъ Богомъ ти се
заклинѣмъ и тешкомъ десницомъ моѣѡмъ кадъ бѹдемо на
Косово ездѣли за поясъ чѹ те узети изъ седла ѣъ те
изѹвѹчи пакъ ѣъ те рѹкомъ рѹци моѣѡи додавати изъподъ
коня па те нечѹ упѹстити него чѹ са тобомѹ ударити ѡ
каменъ и ѡ землѹ каѡ ѡрелъ жабомъ корнячомъ пахъ ѣъ
те однети ни мертва ни жива у даръ твоиѡи неверници
ударъ нека сваки чѹе и види и нека сваки зна и позна и

сваки чѣе и види що учини Милошъ Кобиличъ, нека сваки зна и позна да ѿ нисамъ Кобиличъ него Обиличъ и прави дѣтичъ. Кадъ то Вѣкъ чѣ одъ стра Милошева побледи и дѣша мѣ заседе речи проговорити не могаше и Милошъ на нѣга зле волѣ не имаше нити мѣ зато више поменѣ него посла Вѣка у своѣ воискѣ а онъ ѿде у своѣ воискѣ и верно свога господина кнеза Лазара слѣжаше а Вѣкъ Бранковичъ онъ узе великѣ на Милоша великѣ пизмѣ и ѿде господинѣ кнезу Лазарѣ лажне речи износити и на Милоша лажно лагати и на ѿстале говорити онъ говори господине Лазаре савъ дерчѣмъ каѡ прѣтъ мертви ме знои попаѡ боимъ се какви се гласи носе како се чѣе Милошъ че ти чѣднѣ неверѣ учиниту када бѣдемо са тѣрѣскимъ царомъ боѿи бити на полѣ Косовѣ. Кнезъ Лазаръ рече мѣчи Вѣче тко тѣ лажъ изѣнесе на Милоша мога Милошъ ѿе мои щитъ пернати у нѣмъ стои сва снага и крепостъ моя Милошъ ће ѿоставити споменъ на полѣ Косовѣ докле се зовѣ растризи имене увекъ тайѿ данъ Вѣкъ верже и ѿстаде (11-13).

На основу цитираних текстова из четири варијанте рукописне *Приче о боју косовском*¹¹⁴ (Г, В, ПН и ТН) види се да су незнатне разлике међу варијантама и у казивању о свађи Лазаревих кћери. Причање је сачувано у целини а разлике су у детаљима. Већа су одступања, или нови де-таљи у млађим варијантама, нпр. у рукопису ТН. Пишући о свађи сестара, преписивач каже "сестре се свадише као две луде женске главе". То не налазимо у другим ва-ријантама.

Истраживања су показала који су рукописи сличнији и ближи. Уочили смо, такође, да постоје два тока која су се још почетком XVIII века почела одвајати од прото-

¹¹⁴ Исто, в. табела у књизи.

графа, па су у вези са тим и разлике које постоје међу рукописима. Међутим, у свим варијантама рукописне *Приче* се каже да је жена Вука Бранковића Мара пронаречена Видосава а жена Милоша Кобилића (Обилића) Јела. Само је у рукопису ПМ обрнуто, Јела је Вукова а Мара Милошева жена. То је и најмлађа варијанта *Приче* (1839.), настала највероватније у западним крајевима и једина писана латиницом.

Прича о боју косовском је први спис у коме се као жена Милоша Обилића помиње Лазарева ћерка Јелена (Јела). О јужном пореклу *Приче*, поред других доказа, сведочи и легенда о породици Копривица и причање о пореклу *Вујановог рукописа* (В) из 1740. године, који је нађен у тој породици. Породица Копривица води порекло из Бањана, одакле су се у XVII веку неки њени чланови доселили у Босну и по казивању осјечко-блажујског парох Стеве Трајковића, који је 1887. и објављује *Сказанје житија кнеза Лазара от цара прваго ва полати цреви у Дабро-Босанском Источнику* (св. 1-4), "у селу Велој недалеко од Сарајева и данас живи један огранак породице Копривица".

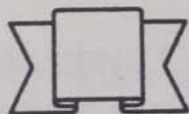
По легенди коју су Трифковићу испричали Вучина и Мићо Копривица, породица води порекло од Јеле, кћери кнеза Лазара, која је била удата за Милоша Обилића а после његове смрти заробио је бан Сандаљ, од кога је касније побегла и успут је, у селу Бањанима, родила мушко дете и оставила га у коприви. Легенда спаја историјске податке са народним предањем. Јелена је била удата за Ђурђа Страцимировића Балшића, а после његове смрти, након осам година, удала се за војводу Сандаља Хранића. Историјска је чињеница да није била жена Милоша Обилића.

Вујанов рукопис чуван је у породици Копривица и донет је из Бањана, што указује на Црну Гору или Стару Херцеговину као на крај у коме је рукописна *Прича* и на-

стала. Рукопис В (1740.) налази се у зборнику XVIII века. *Сказаније* је штампано у Босанско-Херцеговачком Источнику, Сарајево 1887., св. 1, 2, 3, 4,. На 61. страни Источника за 1887. св. 4, иза текста *Сказанија* је забележено: "Пронашао и уредништву доставио Стево Трифковић парох блажујски" стр. 17-18.¹¹⁵

Легенда о породици Копривица, која Лазареву ћерку Јелу везује за Милоша Обилића, и чињеница да се у рукописној *Причи о боју косовском* каже да је била Милошева жена, потврђују да је то предање постојало на југу, у Црној Гори. Истовремено, то је и важан доказ о јужном пореклу рукописне *Приче*.

---

¹¹⁵ Исто, 285.

Сва
слов. у
Тронош
зи О кн
косовс
о свађ
Ковач
досло
када
осно
Прич
њем
рац
јем
ћее
кој
ко
сл
В

Т
"
З

ТРОНОШКИ РОДОСЛОВ

Свађу Лазаревих кћери помиње и *Троношки родослов*. У науци је врло много али и различито писано о *Троношком родослову*. Иларион Руварац је у својој књизи *О кнезу Лазару* (1887.)¹¹⁶ доводио у везу *Причу о боју косовском* и *Троношки родослов*, сматрајући да је прича о свађи прешла из *Повести у Троношки родослов*. Љуба Ковачевић¹¹⁷ такође говори о састављању *Троношког родослова*, верујући да је ово дело настало у исто време када и *Прича*, а свакако пре прве половине XVIII века, на основу словенског превода Орбиновог дела из 1722, *Приче о боју косовском* и других народних песама. По њему, дело је саставио некакав калуђер. Иларион Руварац је тврдио да је састављач *Троношца* био под утицајем словенског превода Саве Владиславића и Бранковићевих *Хроника*, указујући на Константина Студеничког који је у Пешти преписивао *Хронике* грофа Ђорђа Бранковића. На утицај народног предања у *Троношком родослову* указао је и Гиљфердинг у свом путопису¹¹⁸, као и Владимир Качановски у свом тексту¹¹⁹.

Никола Радојчић је заступао другачије мишљење и тврдио да је *Прича* млађа од *Троношког родослова*, и "сва је прилика да је по њему настала а не да је он за њу знао"¹²⁰. Насупрот Радојчићу, Ђорђе Сп. Радојичић¹²¹ из-

¹¹⁶ Опширније о томе, в. Ј. Ређеп, нав. дело, 63. и даље.

¹¹⁷ Љуба Ковачевић, Вук Бранковић, Годишњица НЧ; Београд 1888, X, 277.

¹¹⁸ Боснія, Герцеговина, Старая Сербія, Петроград, 1859, 264.

¹¹⁹ Владимиръ Качановскіи, Сербская жития и летописи, какъ источникъ для исторіи южныхъ Славянъ XIV и XV векахъ, Славянскій сборникъ, III, 1876, Петербург, 215.

¹²⁰ Никола Радојчић, *О Троношком Родослову*, Посебна издања СКА, LXXXVI, 1931, 63.

ражава сумњу да је *Троношки родослов* могао служити *Причи* као узор, јер је настао половином XVIII века. *Троношки родослов* је писан рускословенским језиком, а *Прича* је настала пре но што је завладао рускословенски језик.

По Светозару Матићу, Никола Радојчић је са доказима ставио постанак *Троношца* у Срему, у средину XVIII века¹²². Говорећи о *Троношцу* и *Причи* о боју косовском у својој полемици са Светозаром Матићем око косовских песама краткога стиха, Никола Банашевић¹²³ одбацује тврђење Николе Радојчића, са којим се слаже Светозар Матић, верујући да је Радојчић желео да да првенство *Троношцу* над *Причом*¹²⁴ и да га веже за Срем.

Др Јанко Шафарик у Гласнику СУД V¹²⁵ објављује *Троношки родослов*. На стр. 20 налази се Предговоръ Јеромонаха Јосифа Троношца преписавшегъ ово родословіе из старијегъ рукописа и у њему преписивач каже:

"Сіа исторіа ѿ сербскихъ царѣхъ и кралѣхъ юже преписахъ азъ іеромонахъ іосифъ Троношацъ на полѣзѣ всѣмъ желающимъ знати...1791. месеца фебрара 8 манастирѣ Троноши".

Јанко Шафарик мисли да "е текст овог лѣтописца морао бити узетъ из старогъ рукописа који се простирао

---

¹²¹ Ђорђе Сп. Радојичић, *Стара српска књижевност у Средњем Подунављу (од XV до XVIII века)*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад 1957, II, 263.

¹²² Светозар Матић, *Одбрана тезе о косовским песмама*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, III, 1956, 139 (у напомени С. Матић, *Порекло косовских песама краткога стиха*).

¹²³ Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 1954, XX, 3-4, 327-332.

¹²⁴ Јелка Ређеп, нав. дело, 231.

¹²⁵ Београд 1853, 17-112.

само до края прве четврти 16-гъ века..."¹²⁶, дакле после "мучнога страдања је неки родољубиви српски монах преписао из њега ово родословије, "прерадио (га) у језику" и опширније писао о новијим временима.

Следећи Шафарика, Ватросла Јагић о *Троношком родослову* пише: "Оригинал тога преписа би такођер у 18. вијеку писан јер писац помиње некоје згоде свога времена које се догодише о половици 18. вијека. Али када се помније гледа није тешко разабрати да је тај лѣтопис у 18. вијеку само од некога прерађен и попуњен а старија његова редакција допираше само до прве половице 16. вијека до г. 1526"¹²⁷. Јагић *Троношац* назива лѣтописом и подсећа на Гиљфердинга, који је, каже Јагић, у Пећи и у Дечанима нашао два текста тога лѣтописа. Он се одушевљава али и изненађује што *Троношац* "толи лијепо и обширно" прича о Косовском боју. Сматра да "писцу бијаху за цело при руци такови старији извори о којих ми данас ништа не знамо".¹²⁸

О јеромонмаху Јосифу који је у Троноши у Јадру близу реке Дрине, у Србији, преписивао родослав писано је врло много¹²⁹, а своје неслагање са Јагићем изнео је Руварац, одбацујући тезу о старијим изворима. По Руварцу, састављач је писао о боју "по Орбину и по усменом народном казивању о боју косовском"¹³⁰. Имао је пред собом и Извод из Бранковићеве хронике, превод Орбина, а упућује и на друга дела.

Иларион Руварац мисли да је састављач *Троношког родослова* живео средином XVIII века (1740-1770.),

¹²⁶ Србски лѣтописацъ изъ почетка XVI-гъ столетія.

¹²⁷ Ватрослав Јагић, *Хисторија књижевности народа хрватскога и српскога*, Дјела Ватрослава Јагића, IV, Загреб 1953, 356-357.

¹²⁸ Исто.

¹²⁹ в. Јелка Ређеп, нав. дело, 229.

¹³⁰ Иларион Руварац, *О кнезу Лазару*, 1887, 241.

да је био "калуђер Студенички а понајпре да је родослов тај саставио Константин, пострижник и потоњи игуман и архимандрит који је у Пешти преписивао Бранковићеву хронику, који је имао извод из те кронике и који је сам састављао краће родослове по тој хроници; он је, рекао бих, и у Русији био и научио тамо како треба писати историју"¹³¹.

На основу изнетих чињеница о Трношком родослову дошли смо до закључка¹³² да је Трношки родослов сигурно млађи од *Приче о боју косовском*, састављене почетком XVIII или крајем XVII века. Према томе, сасвим је извесно да је *Прича* старија од Трношца. Састављач је Константин Студенички, који је знао за *Причу* и из ње унео елементе легенде у родослов. То потврђује и чињеница да је Стеван Зорановић, преписујући *Родословије сербских цареј* у Врднику 1764, по родослову који је нашао код архимандрита Константина, уносио читаве реченице из *Приче*. Такође је неоспорно да је Трношки родослов настао под утицајем Бранковићевих *Хроника* и превода Мавра Орбина од Саве Владиславића. Трношац садржи и оне елементе који постоје у тим делима а нема их у *Причи о боју косовском* (начин хватања кнеза Лазара).

У X глави¹³³ састављач Трношког родослова пише:

"46. Кнѡзъ же Вѡкъ Бранковићъ такожде лѡкавнѡйше, Лазаръ подстрекаемъ Баѡшѡю и Маркомъ. Милошъ же Обилићъ, бѡше челоѡкъ борецъ пресилнѡй премѡжественнѡй, и во войнихъ дѡлахъ искѡсенъ, аще и младъ ѡбаче во всѡхъ и пове-лѡнѡихъ Лазаръ бодѡръ и

¹³¹ Исто, 240.

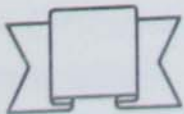
¹³² Јелка Ређеп, нав. дело, 231.

¹³³ Јанко Шафарик, *Србскѡй летописацъ изъ почетка XV-гѡ столетѡя*, Гласник СУД V, Београд 1853, 85-86.

вѣран. Сего ради Лазаръ даде емѡ дѣтеръ своѡ в ѣ женѡ,
и сотвори егѡ кнѡза и началовожда предъ всѣмъ
воинствомъ своимъ и сего ради оузрока, вѣ тайнѣ
пѣвашесѡ Вѡкѣ на Лазара и Милоша. Бѣше и спора
помеждѡ дѣтерехъ Лазаревихъ а женѣ Вѡка и Милоша ѡ
красотѣ и мѡжествѣ мѡжей своихъ, исъ чего Вѡкова дала
удареніе Милошевой. Тога ради Милошъ отмастивъ
Вѡкѡ, на поединкѡ свержъ Вѡка съ конѡ, ударивъ ѡ землю
его, Вѡкѣ же немогѣи иначе ѡсветитисѡ Милошѡ, но
начавъ кодъ Лазара ѡпадати Милоша".

Причање о свађи Лазаревих кћери је краће и саже-
тије у *Троношком родослову* но у *Причи о боју косовском*.
У родослову је укратко препричано да су се сестре по-
свађале око лепоте и јунаштва Милоша и Вука. Пре при-
че о свађи, као узроку Вукове мржње и клевете, састав-
љач *Троношког родослова* говори о Милошевим вред-
ностима и верности кнезу Лазару, због чега му овај и даје
своју кћер за жену. Каже се да је Вук лукав и да је био
гневан на Милоша и Лазара зато је Милош уживао ве-
лики углед код Лазара. Не помињу се имена Лазаревих
кћери. За разлику од *Приче*, у *Троношцу* Милош у дво-
боју збаци Вука с коња и обара га на земљу, а Вук, не
могавши да му се другачије освети, клевета га Лазару. У
рукописној *Причи* Милош само страшно прети Вуку, али
се они не боре. И по том детаљу, *Троношки родослов*
има више сличности са Мавром Орбином, односно са
словенским преводом Орбиновог дела од Саве Влади-
славића.

ЗАКЉУЧАК

У поређујући цитирана дела у којима се наводе имена Лазаревих кћери и излаже прича о свађи две Лазареве кћери, види се да међу њима постоје извесне разлике, као што међу појединим текстовима има више сличности.

У Краљевству Словена Мавра Орбина и *Књизи историографији* Саве Владиславића иста су имена пет Лазаревих кћери: Мара, Милева (код Саве Владиславића Милева или Милица), Јелена, Деспина, Вукосава. У *Равничком рукопису* (Р), варијанти *Приче*, помињу се Марија, Јелена, Деспина, Вукосава и Милица. Каже се да је Мара пронаречена Видосава, као и у осталим варијантама *Приче*. У Качићевој песми помињу се Вукосава, Мара, Милица (она је Бајазитова жена као и у словенском преводу Орбина) и Јелена. У три текста, код Орбина, код Змајевића у делу *Држава света...* и у Качићевој песми, Мара је жена Вука Бранковића а Вукосава Милоша Кобилића. У перашкој драми и перашкој бугарштици из перашког зборника с краја XVII века, Вукова жена је Видосава а Мара Милошева. Занимљиво је да се у бугарштици из Пераста каже да је кнез имао два зета, једно Вуко Бранковић а друго Милош Ковиљић. У дубровачкој бугарштици, коју је објавио Гиљфердинг, не наводе се имена Лазаревих кћери, већ се каже Милошева вјереница и Вукова вјереница.

У *Причи о боју косовском* Мара пронаречена Видосава је жена Вука Бранковића, а Јела Милоша Ковилића (Обилића). У *Троношком родослову* не помињу се имена Вукове и Милошеве жене.

Анализа поменутих текстова показује да постоји већа сличност између Орбина, Саве Владиславића и Качића, као и између перашке драме и перашке бугарштице. Ту је Милошева жена Мара, а Вукова Видосава.

Ова сличност и блискост не односи се само на иста имена већ и на казивање о свађи и сукобу Вука и Милоша. Делима из перашког зборника врло је блиска и *Прича о боју косовском*, само што се у њој каже да је Мара пронађена Видосава жена Вука Бранковића, а Јела Милоша Кобилића (Обилића). Једино је у рукопису ПМ обрнуто, Јела је Вукова а Мара Милошева жена. *Прича* је и први спис у коме се каже да је Јела Милошева жена.

И поред тога што постоји велика сличност између текстова, ипак су поједини међу њима ближи, а извесне разлике такође постоје. Тако се, нпр., код Орбина каже да Милош позива Вука на мегдан, збаци га с коња и удара га, у словенском преводу Орбина Милош обара Вука с коња на земљу и удара га; код Змајевића Милош позива Вука на двобој, код Качића и у *Троношком родослову* Милош у двобоју обара Вука, у перашкој бугарштини удара га буздоханом, у дубровачкој бугарштини ухвати га за грло јуначко и удара га. У перашкој драми и у *Причи о боју косовском* Милош само страшно прети Вуку Бранковићу али се не туку у двобоју. Иако се ради о детаљима, ове разлике упућују на већу повезаност појединих дела, нпр. оригинала и превода, односно Орбиновог *Краљевстав Словена* и превода Саве Владиславића. Утицај Орбиновог дела је неоспоран, и то се види по многим делима, Змајевићу, Качићу, *Троношком родослову*. Такође су ближи рукописи са исте или блиске територије, као нпр. перашка драма и *Прича о боју косовском*. О сличности и повезаности ових дела говорили смо у књизи *Прича о боју косовском*.¹³⁴

Дакле, у свим текстовима Милош Обилић се бори са Вуком Бранковићем на мегдану, у двобоју, збаци га с коња и удара га, само се у два списка, перашкој драми и *Причи о боју косовском*, они не туку већ Милош страшно прети Вуку. У рукописној *Причи* Милош каже да ће га

¹³⁴ Јелка Ређеп, *Прича о боју косовском*, 213. и даље.

ста име
Милоша
Прича о
ра про
Мило
и обр
ча је и
међу
весне
каже
уда-
ка с
ива
Ми-
ара
за
и о
ан-
и-
их
а-
ај
и

када буду јездили на Косово, руком за појас извући из седла, додаваће га руком руци испод коња као вук јагње док га не растргне и удариће га о камен и о земљу као орао жабом корњачом и даће га његовој вереници жива или мртва на дар, зато што учини његову матер кобилком. Иста је претња Милошева и у перашкој драми, само што се не помиње да ће то бити кад пођу на Косово. У перашкој бугарштини Милош позива Вука, они "отидоше коње јездит" и тада га удара буздоханом.

Поред овог детаља, перашка драма и рукописна Прича о боју косовском имају много истих или врло сличних података. Једино ова два дела окривљују Лазареве кћери за пропаст државе. Због свађе сестара и сукоба њихових мужева, Вук је омрзнуо Милоша и зато га оклеветао кнезу Лазару, а то је довело до несрећног исхода.

Цитирали смо стихове из драме непознатог Пераштина, али ћемо их поновити ради поређења са одговарајућим местом у варијантама Приче. На крају текста, пошто је речено да цара ставише у гроб, каже се:

"Цара у гроб ставише, с Милошем Лазара.

Ова погубел би зајева сестара,

што озгар рекох прй, а кћери Лазара.

Та' огањ њих ужга земље и градове
и краљевство разда под нохте Цареве".

Од тог бремена сташе охолити

Турци без имена крстјане кршити,
симо и тамо с пријетком простирати стати

а свуђе с пријетњом куђе се обрати,
хара'ућ државе и страхом и с буком,

примајућ градове жалости великом.

А да му се та' дан крила уломише,

већ никад на изван на њега не имише.

Ако жена града не зида, ни згради,

а она с тугом сад разгради и обали".

У Причи о боју косовском не окривљују се Лазареве кћери на крају текста, већ много раније. Наиме, пошто је изложена прича о свађи Маре и Јеле, описује се раста-
нак кнегиње Милице и кнеза Лазара а потом ухођење
турске војске. Ухода је Милан Топличанин. Чекајући Ми-
лана да се врати, Милош га убеђује да не каже истину о
снази Турака да не би обесхрабрио српску војску, него да
исприча да су све сиромаси и будалине које иду да се
хлебом хране. Милош је уверен и сигуран да су Срби
велики јунаци, храбри и одважни, те ће се снаћи у бици,
а сам весело игра и каже да ће оставити спомен на пољу
Косову. Навешћемо примере из неколико варијаната ру-
кописне *Приче*:

а то кнезъ Лазаръ прорече наприе паки и кнегина
Милица кою лади водъ от града Крѡшева двіе кћери
Лазареве бистрѡ водъ са карвию смѡтише и свѡ сарбскѡ
господѡ ѡ нѡ потопише и сарбскѡ землѡ ѡпѡстише и
христианске царкве порѡшише:

(Грујићев рукопис) (Г).

а то кнезъ Лазаръ наприе паки госпођа Милицѡ ѡ
немъ прорече кою лади водица от града Кроуше-вѡца
двие кчери Лазареве водоу бистроу сѡкрвию смоутише и
своу србскоу господоу и витезе потопише и србскоу
землоу ѡпоустише ꙗ Христо-ве цркве порѡшише:

(Рукопис Максима Гавриловића) (МГ).

а то кнезъ Лазаръ прорече пакъ госпођа Милица
ѡ немъ прорече кою лади водицѡ от града Крѡшевца двие
кчери Лазареве ва водѡ бистрѡ крвѡ смѡтише и свѡ
српскѡ господѡ и витезе и рабре юнаке и нѡ погѡбише и
христѡнаске цркве порѡшише:

(Савински рукопис) (СА).

и то кнезъ Лазаръ наипре прорече госпоа Милица
кою хладнѣ водѣ код града Крѣшевца замѣтише сръбскѣ
господѣ и витезе све потопише и сръбскѣ землѣ ѡпѣстише
а христїанске цркве порѣшише:
(Вујанов рукопис) (В).

кнезъ Лазаръ наипрво прорече пакъ Милица ѡ
немѣ прорече кою ладнѣ водѣ ѡ града Крѣшевца двие
кѣри Лазареве бистрѣ скрвию смѣтише и свѣ сръбскѣ
господѣ и витезе погѣбише и сръбскѣ землѣ ѡпѣстише и
христїанске цркве опѣстише и порѣшише:
(Рукопис Илије Јованова) (ИЈ).

а то кнезъ Лазаръ наипре прорече паки госпођа
Милица кою ладнѣ водицѣ кодъ града Крѣшевѣца двие
кѣри Лазареве бистрѣ водѣ са криваю смѣтише и свѣ
сръбскѣ землѣ ѡпѣстише и христїанѣске лепе цркве и
монастире ѡпѣстише и господѣ и витезе потѣшише:
(Рукопис САН 134) (САН 134).

А то кнезъ Лазаръ наипре прорече а и ти госпоже
Милице свѣ ладнѣ водѣ кодъ града Крѣшевца замѣтише
две кѣри Лазареве бистрѣ водѣ кровію замѣтише и
сръбскѣ земљу ѡпѣстише и свѣ господѣ сръбскѣ потѣшише и
христїанске цркве порѣшише зашто господѣ завадише:
(Рукопис Аврама Милетића) (АМ).

И князъ Лазаръ пѣрвѣе прорече и госпођа Милица
кою ладивица от града Крѣшева двѣ кѣри Лазареве
бистрѣ водѣ скровію смѣсише и свѣ господѣ сръбскѣ
удавише и сръбскѣ земљу ѡпѣстише и христїанске лепе
цркве и манастире разорише и порѣшише:
(Рукопис Народне библиотеке 425) (НБ 425).

А то кнезъ Лазаръ наиприе прорече: пакъ госпожа Милица ѿ немъ прорече. Кою хлади водица от града Крѣшева. Двие дщери Лазара водѣ бистрѣ с кровію замѣтише те свѣ сербскѣ господѣ и витезове унѣ потопише и сербскѣ земљу ѿпѣстише и христьянске цркве порѣшише:

(Рукопис Павла Ножинића) (ПН).

Зато князъ Лазаръ наипре прорече пакъ госпожа Милица кою хлади водѣ от града Крѣшева две кѣри Лазареве смѣтише водѣ бистрѣ кровію свѣ господѣ сѣрбскѣ потопише и христьянске цркве порѣшише:

(Рукопис Георгије Кнежевића) (ГК).

А то самъ кнезъ Лазаръ прорече кое пређе госпожа Милица видѣ от града Крѣшевца две дщери Лазареве бистрѣ водѣ съ крвљу смешаше и свѣ сербскѣ господѣ оу нѣ потопише и земљу сербскѣ обѣстише и христьянске цркве и манастире порѣшише:

(Рукопис Српског ученог друштва бр. 30) (СУД).

и тако кнезъ Лазаръ наипре прорче себе и паки госпођа Милица коју ладнѣ водѣ кодъ града Крѣ-шевца с крвљу потопише свѣ сербскѣ господѣ и витезе рабре све с кервљу потопише сѣрбскѣ земљу ѿпѣстише христьянске цркве порѣшише:

(Софијски рукопис) (С).

Зато и князъ Лазаръ прорече госпођи Милицѣ и рече две дщери Лазаревѣ, кое бристрѣ водѣ смѣ-тише кровію, и свѣ сѣрбскѣ господѣ погѣбише и сербскѣ земљу ѿпустшише, господске цркве порѣ-шише:

(Будимпештански рукопис) (Б).

Зато кнезъ Лазаръ первый прорече, пакъ госпожа
Милица кою лади водъ о града Крушева, а две дщери
Лазарева бистру водъ с кровью смѣсише и свѣ сръбскѣ
господъ ву нѣ потопише, и сръбскѣ земљу опустоше, и
христіанске цркве порушише:
(Рукопис Матице српске 526) (МС).

у како bisztru 2ve cheri Lazareve szmutifse, sze-
rbszku goszpodu u noj potopifse, у zemlyu opu-sztifse,
hristtijanszke szerkve obrufsifse:
(Рукопис Паула Матијевића) (ПМ).

Цитирали смо одговарајуће место из петнаест вари-
јаната рукописне *Приче о боју косовском* (Г, МГ, СА, В,
ИЈ, САД 134, АМ, НБ 425, ПН, ГК, СУД, С, Б, МС, ПМ) у
намери да покажемо да су разлике међу њима сасвим
незнатне, готово да и не постоје. У овим текстовима се
каже да две Лазарева кћери бистру воду код града Кру-
шевца (Крушева) с крвљу замутише (смутише), пото-
пише сву сръпску господу (и витезове, витезове рабре) по-
губише и сву сръпску земљу и хришћанске цркве (и мана-
стире) порушише (опустише). У појединим варијантама
недостаје ово место јер су рукописи само од неколико
страна (К, НБ 433 и др), или недостају странице (пр. УБ),
а само у варијанти ТН се на причање да Милош весело
игра и да се зариче да ће оставити спомен на Косову од-
мах наставља опис кнежеве вечере. Преписивач није у
свој текст унео (случајно или намерно) ову осуду Лаза-
ревих кћери.

Иако текст из рукописне *Приче* није идентичан са
текстом из перашке драме, исти је смисао и у оба дела
се Лазарева кћери окривљују за пропаст сръпске земље.
Непознати састављач *Приче* разлог налази у завади ве-
ликаша Милоша Обилића и Вука Бранковића, односно у

свађи Лазаревих кћери која је довела до сукоба њихових мужава.

Косовска легенда је била врло жива и распрострањена на југу, у Црној Гори и Боки Которској у XVII и почетком XVIII века, у херцеговачком залеђу због анти-турског расположења и сукоба са Млечанима у Приморју. По историографском и књижевним списима види се да је косовска легенда у Боки Которској и на тлу Дубровника, у свом вишевековном настајању и трајању, имала различите видове, добијала нове детаље, "а не ретко и читаве нове токове"¹³⁵. Стога су разумљив и извесне разлике које постоје и у делима која чувају причу о свађи Лазаревих кћери.

Састављач *Приче о боју косовском* се изражава метафорички (Лазареве кћери бистру воду код Крушевца крвљу замутише). Непознати Пераштанин осуђује кћери Лазареве, и ова "погибел би зажева сестара", а тај огањ "ужга земље и градове, и краљевство разда под нохте Цареве". Драму завршава стиховима у којима се каже да жена не зида и не гради већ "с тугом разгради и обали", уопштавајући тако случај кћери кнеза Лазара и истичући да од жене долази само зло. Ово подсећа на стихове из глагољске песме против жена (у рукопису XV века), у којој се каже да свако зло долази од жене. То је једна од ретких световних глагољских песама у северно хрватској глагољској књижевности. Уосталом, такво схватање није ни необично ни изненађујуће у средњем веку. Подсетимо да Григорије Цамблук Симониду представља као инкарнацију ђавола у *Животу краља Стефана Дечанског*, окривљујући је за ослепљење недужног Милутиновог сина. Стога би и осуду Лазаревих кћери требало гледати у контексту средњовековних негативних погледа и схватања о жени уопште.

¹³⁵ Мирослав Пантић, *Кнез Лазар...*, нав. дело, 338.

Ни у једној од цитираних бугарштица, па ни код Андрије Качића Миошића, не каже се дословно да је свађа Лазаревих кћери довела до пропасти српске државе, што не значи да у некој незабележеној песми то није речено. Могуће је, такође, да је налажење разлога за пропаст српске државе у свађи Лазаревих кћери, тумачење и објашњење аутора перашке драме и *Приче*, донето на основу усменог предања и песама о свађи сестара као узроку сукоба њихових мужева. Истовремено, то је још један податак више који указује на повезаност та два дела, настала на истом или врло блиском подручју, на југу, у Боки Которској. Пишући о изворима рукописне *Приче*, као једном од дела који је користио њен састављач, помињали смо перашку драму¹³⁶, док је Мирослав Пантић заступао мишљење да је непознати Пераштанин користио рукопис *Житија*, односно *Приче*.¹³⁷ Чини се, међутим, да је далеко прихватљивије Пантићево мишљење "да је далеко претежније од утврђивања ко је коме послужио као извор, без икаквих сумњи околност да је тим преузимањем начињен још један од не тако честих, па отуда још драгоценијих, додире двеју литература, једне остварене у православној средини и писане ћирилицом, и друге, настале међу католицима и фиксирани латиницом"¹³⁸. Дело непознатог Пераштанина настало је крајем XVII века, а најстарије рукописе имамо с почетка XVIII века, но како међу њима ниједан није протограф, рукописна *Прича* је могла настати и крајем XVII века. О повезаности ова два дела може се говорити само на основу упоређивања текстова, а тек проналажењем протографа *Приче* моћи ће се прецизно одредити и време настанка тих дела. Осуда Лазаревих кћери да је због њихове свађе пропала држава, изнета у драми из Пе-

¹³⁶ Јелка Ређеп, нав. дело; иста, *Косовска легенда*, 86. и даље

¹³⁷ Мирослав Пантић, нав. дело, 380.

¹³⁸ Исто, 382.

раста и *Причи*, може, такође, бити један од елемената за утврђивање старине тих рукописа, односно међусобних утицаја.

На крају *Приче о боју косовском* поново се и много директније, говори о разлозима пропасти српске државе. Наиме, описана је сцена под Муратовим шатором. Присутни су смртно рањен султан Мурат, кнез Лазар и Милош Обилић¹³⁹. Разговара се о томе како да буду сахрањени, Мурат предлаже да он и Милош леже напореда, а Лазар испод њихових ногу. Одани вазал Милош Обилић не пристаје и каже нека два владара леже напореда, а он ће испод Лазаревих ногу да га служи и после смрти као и за живота. Занимљив је дијалог који води Милош Обилић са кнезом Лазаром. У *Причи* се каже да кнез Лазар прекорева Милоша што ово чудо учини, на шта му овај одговара да је Лазар зазор (В: за род) чинио с Вуком Бранковићем, а да је данас видео његову веру и неверу, али није видео његову дружину (мисли на Ивана Косанчића и Милана Топличанина) како су му били "неверни" и шта су све чинили на пољу Косову. Милош Обилић такође каже кнезу Лазару да су му сви били тако неверни не би данас плакао под Муратовим шатором. Кнез Лазар са дивљењем говори о Милошевој блаженој десници, вери и светлом лицу, игри, сили и крепости, која је увек била у његовој милости, признаје да је на Косову показао јунаштво, али му пребацује што му због њега Турци нису дали да прослави крсно име у весељу са господом. Лазар каже да на Косову Милош цара уби и остави спомен да се спомиње увек.

Врло је тешка Лазарева оптужба:

плачемъ Милошъ тебе ради не дадоше мене
Турци прославити крсно имя и веселе учинити се

¹³⁹ Јелка Ређеп, *Прича о боју косовском*, 144. и даље.

сербскомъ господомъ ти Милошъ сербскомъ родѣднесъ
погѣби царство ти покла свѣ сербскѣ господѣ и ѡстале
вitezове зашто бои започе с Тѣрци без нашега договора
царя убио а насъ све изгѣби: НБ 425.

Али Милошъ тебе ради днесъ Тѣрци не дадоше
мене прославити крестно име мое и веселіе сотворити з
господомъ сербскомъ ты ми данас мои родъ и царство
погѣби и покла господѣ и вitezове и воискѣ мою сравни
со земломъ кои поче бои быти с Тѣрци без нашега
договора и знаня и цара уби и себе изгѣби и све насъ
погѣби око себе, и крестно име мое не даде ми
прославити и веселіе учинити: ГК.

Постоје разлике у овом делу текста између варијаната, поједине су опширније, у некима нема прекора (рукопис Б.) Сличности постоје између *Грујићевог рукописа* (Г), једног од најстаријих, и *Рукописа Народне библиотеке 425* (НБ 425), мада им се крај донекле разликује. Једна група варијаната, у завршном делу, помиње Југовића, наиме каже Лазар да не плаче што ће умрети већ што ће српска земља изгубити власт и господство на пољу Косову, жали многе српске јунаке и вitezове, девет Југовића и друге јунаке који су погинули пред његовим очима "в велицѣи скробности и порабощенію во всюдѣ и до днѣшњего дна еще и до послѣдокъ страдати". У рукопису САН 134 се још каже да српска земља неће више родити такве јунаке. Без обзира на извесне разлике које постоје међу варијантама *Приче* и опширност неких рукописа, оптужба кнеза Лазара је врло озбиљна. Кнез Лазар окривљује Милоша Обилића да је на Косову изгубљено српско царство, да су изгинули најбољи јунаци и вitezови, јер је почео бој без знања и договора. Иако се диви његовом јунаштву и храбрости, прекорева га због непослушности и одлуке да почне бој

сам без договора. Завршетак рукописне *Приче* није једнак у свим варијантама, у неким се каже да Лазару главу одсекоше и у неки бунар бацише; поједини говоре о надирању Турака и освајањима "на све стране". Каже се да тада јадним Србима крила уломише, да безглавни осташе, а у појединима да остаје кнегиња Милица са синовима и кћерима Јелом и Видосавом. Свађа Лазаревих кћери не помиње се на крају дела, нити се наводи да је то био узрок пропасти.

У драми *Бој Кнеза Лазара* од непознатог Пераштанина нема дијалога кнеза Лазара и Милоша Обилића, нити се говори о прекору Милошу. Непознатом састављачу *Приче о боју косовском* вероватно је био потребан још неки, јачи разлог за пропаст српског царства.

Наслов рукописне *Приче о боју косовском* је *Житије кнеза Лазара*, но ово дело нема карактеристике житија. Напротив, сама садржина дела наметнула је и другачију форму, те је тако забележено усмено предање изменило и уобичајену схему житија¹⁴⁰. Култни списи с краја XIV и почетка XV века стварају култ мученика Лазара, који је временом, у усменом предању, трансформисан у култ јунака Лазара. То се види и у рукописној *Причи*. Ту се више истиче Лазарева борбеност, храброст, одлучност, мада му је глава одсечена и у неки бунар бачена. Кнез Лазар је самодржац, угледног и високог рода, први у палати цара Стефана, њега красе многе врлине, милост, храброст, доброта и праведност, али није светац који чини чуда. У тексту нема хагиографских елемената. Главни догађај у његовом животу је Косовска битка и томе је посвећена највећа пажња.

У *Причи о боју косовском* сачуван је завршни и целовит облик косовске легенде. Два главна мотива леген-

---

¹⁴⁰ Јелка Ређеп, *Жанровска обележја и одступања у "Житију кнеза Лазара"*, Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд 2000, 29/2, 52.

де, мотив јунаштва и мотив издаје спојени су овде у логичну целину. Издајник Вук Бранковић оклеветао је најбољег јунака Милоша Обилића за неверство, јер му се светио за увреде. Милош га је понизио и он му то није заборавио. Стога мотив свађе Лазаревих кћери има значаја за повезивање два главна мотива косовске легенде. Тако је објашњено зашто је дошло до сукоба два Лазарева зета и што је Вук мрзео Милоша. У предању, а нарочито у *Причи*, они су изједначени у односу на кнеза Лазара, у родбинском су односу, а Милош је још и сердар пред војском, значи испред Вука је. Мотив свађе Лазаревих кћери не би требало посматрати издвојено већ напротив, требало би га пратити у логичном следу преткосовских догађања, која су довела до заплета и трагичног исхода. Прича о свађи објашњава све Вукове поступке, осветљава његову личност и карактер, а то се све изванредно види баш у рукописној *Причи о боју косовском*.

Мотив свађе Лазаревих кћери није обрађен у Вуковим косовским песмама краткога стиха. По Војиславу Ђурићу,¹⁴¹ певачи XIX века нису прихватили свађу Лазаревих кћери и зетова као узрок тако крупне несреће као што је пропаст домаће државе. "Требало је да Вук мрзи Милоша не због неке свађе међу женама, не са неких уских породичних и личних разлога, него због тога што тако мора да мрзи невера веру, издајник родољуба, господин сељака". Ђурић сматра да је такво схватање било у складу са захтевима завршне борбе против Турака.

Истраживања су показала¹⁴² да су у рукописној *Причи о боју косовском* у прозно казивање писца интерполи-

¹⁴¹ Српскохрватска народна епика, Антологија народних јуначких песама, Београд 1990, 39-40.

¹⁴² Јелка Ређеп, *Прича о боју косовском*, поглавље Косовске народне песме и *Прича о боју косовском*, 39-267.

рани десетерачки стихови и стихови из бугарштица. То су, без сумње, стихови из никада не забележених народних песама, срећом сачуваних у *Причи*. Има се утисак да је непознати састављач, увек када му се то чинило оправданим, уносио стихове у своје дело. Временом, народне песме су се мењале и губиле, а Вукове збирке народних песама представљају једну фазу тога развоја. Нажалост, многе песме нису имале своје записиваче и заувек су се изгубиле. За неке од песама с краја XVII века морао је знати и састављач *Приче* и читаве целине из њих уносио је у своје дело.

Указаћемо на један детаљ који се односи на један облик у перашкој бугарштици и у *Грујићевом рукопису* (Г). Бугарштица почиње стиховима:

"Лијепу језђу језђаху до два зета Лазарова,
до два пашенога,
Једно Вуко Бранковићу, друго милош Обилићу".

У рукопису Г се каже:

"Каде то чѢ ВѢко БранковићѢ".

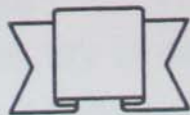
У рукопису Г облик *ВѢко*, вокатив је употребљен место номинатива, у функцији субјекта. Осим на овом месту, у тексту рукописа Г каже се *ВѢкѢ БранковићѢ*:

"а ВѢкѢ БранковићѢ отиде", итд.

Не улазећи у лингвистичко разматрање, желимо само да укажемо да се у ова два дела налази облик Вуко уместо Вук. Можда је писац *Приче* пренео тако из песничке слике, из песме, као што се преносе нпр. и стихови *тко је вера, тко ли је невера*,... итд. Бугарштица је из *Пераста*, забележена у перашком зборнику крајем XVII

То од да а а и
века, а *Грујићев рукопис* из 1727. године, на основу неких правописних особина, види се да је настао на југу. Претпоставља се да је настао у Боки Которској, у католичкој средини. Наиме, рукопис Г могао је ту бити преписан. Облик Вуко уместо Вук такође би ишао у прилог тези да је у истој средини, у Боки Которској, преписиван овај рукопис *Приче о боју косовском*. Писмо у овом тексту је уставно. Језик је србуљски (ва дан, на васе), под утицајем приморске писмености (сарбски, даркћем). У рукопису Г - ар- се јавља аналогно - ал -, нпр. Сарбски-салнце. У томе су разлике у односу на други рукопис с почетка XVIII века, на *Рукопис Универзитетске библиотеке* (УБ) из 1715-1725., у коме је, такође, писмо уставно, уочљива је србуљска традиција, али је уочљиво мешање јекавских речи из говорног језика. Језик упућује на јужне крајеве, на Црну Гору и Боку Которску ("да ви кажем"). На основу записа на унутрашњој страни предње корице се види да је рукопис био у рукама јеромонаха Јосифа Морачанина¹⁴³. Извесно је да је *Прича о боју косовском*, односно *Житије кнеза Лазара*, настала у јужним крајевима, Црној Гори и Боки Которској. Проналажењем протографа тачније и прецизније би се могла одредити средина у којој је састављен овај текст.

¹⁴³ Иста, нав. дело, 16-17.

ЗАВАЋА МИЛОША И ВУКА

У сачуваним и објављеним косовским песмама кратког стиха Вука Стефановића Караџића нема песма о свађи Лазаревих кћери и зетова. Међутим, међу забележеним песмама Вуковог сарадника и пријатеља Вука Врчевића (1811-1882) налази се и песма *Завађа Милоша и Вука*¹⁴⁴. То је једина до сада позната песма из XIX века у којој је обрађен мотив свађе. Овај Вуков сарадник на сакупљању народних умотворина а касније и самостални сакупљач и издавач, родом из Рисна (Бока Которска), у време боравка у Будви, Котору и Рисну, "као да није налазио епских песама" и прве песме почео је бележити у Грбљу¹⁴⁵. 1861. г. Врчевић је службовао у Требињу. Најплоднији период његовог сакупљачког и књижевног рада био је током боравка у Херцеговини.

Поводом три песме о Косову, *Завађа Милоша и Вука* (бр 1.), *Мусић Стеван креће на Косово* (бр. 2) и *Пропаст царства српскога* (бр. 3) Радмила Пешић каже да "не можемо рећи ни да су позна творевина мале уметничке вредности"¹⁴⁶. Примећена је, такође, и Врчевићева зависност од штампаних збирки, као и Врчевићево моделирање песама забележених од певача. "Оно што је Врчевић учинио са песмама о Косову у својој другој књизи најјаснији је пример докле је ишао његов утицај у дотеривању ових песама"¹⁴⁷.

Коментаришући песму о свађи Милоша и Вука, Радмила Пешић уочава њену сличност са бугарштицом,

¹⁴⁴ Србске јуначке Народне пјесне скупио их и на свијет изнио Вуко Врчевић ц.к. Агент консул Аустриски у Требиње у Херцеговини. Године 1864-те. АСАНУ, ЕЗ 62-3, бр. 1.

¹⁴⁵ Радмила Пешић, *Вук Врчевић*, Београд 1967, 80.

¹⁴⁶ Исто, 95.

¹⁴⁷ Исто, 106.

коју је објавио Гиљфердинг 1859. године. Она, такође, указује и на разлике између Врчевићеве песме и бугарштице, на другачији почетак (код Врчевића првих једа-наест стихова чине словенску антитезу, омиљен увод у десетерачким песмама) и крај, и не сматра то битним разликама. Сличност три Врчевићеве песме са бугарштицама Пешићка тумачи тако што каже да оне нису Врчевићева реминисценција на прочитане песме, већ је "састављач правећи десетерачке песме ишао редом по штампаном тексту, а извесне измене, нарочито овде, уносио је да песме буду потпуније и ближе десетерачким"¹⁴⁸.

С обзиром да је у песми *Завађа Милоша и Вука* обрађен мотив свађе, цитираћемо је у целини¹⁴⁹:

ЗАВАЂА МИЛОША И ВУКА

Боже мили, да је тебе вала!
Што се оно сјаје у Крушево?
Те све поље сунце огријало,
А љепотом дивно зачинило;
Ал' је сунце пало у Крушево?
Ал' Даница су двије звијезде
Пала кули Србског кнез Лазара
Нит је сунце пало у Крушево
Ни Даница су двије сестрице
На Кнежевој починула кули,
Но то била царица Милица,
На пенџеру од бијеле куле
Са њезине двије шћери миле,
Те сеире поља Крушевога,
И по пољу господу србљанску;

---

¹⁴⁸ Исто, 96.

¹⁴⁹ *Завађа Милоша и Вука*, Радмила Пешић, нав. дело, 159-164.

Па Милица ћерма говорила
"Боже мили, слава твојме дару!
"Дивно ли је сада погледати,
"Кнез Лазара, мога Господара,
"Међу своја два зета милосна,
"Обилића, и Бранковић Вука:
"Још да ми је зете Бранковићу
"Јунак као Милош Обилићу,
"Ја бих дала моје очи црне."
Наљути се Вукова љубовца
Те Царици говорила Мајци:
"Ако није јунак Бранковићу
"Као што је Кобилић Милошу
"Ал' је Вуко соја господскога
"А Милош је соја орјацкога:
"Милоша је Влахиња родила
"У планину ајван чувајући
"У влашке га клашње завијала
"Без бешике и без повојнице,
"Од кобиле ранила млијеком".
Резил била Милошева љуба,
Те је сестри вако говорила:
"Истина је, Сестро од Матере!
"Да је Вуко соја господскога,
"И да га је родила Баница
"У господском двору Бановоме:
"У одаи на свилен' јастуке
"У чистој га свили повијала,
"Хранила га сваком ђакониом
"А Милоша родила Влахиња
"Под кобилом мајка одранила,
"Али оно од кобиле ждријебе
"Твог' би Вука трипут прескочило
"Задњом ногом поломило зубе
"Па ждријебе узјало на Вука,

"Онда куд би твоја госпоштина?
"Куд ли Вуку образ, и Јунаштво?"
Жао било Вуковој љубовци,
У жалости тешко се наљути,
Грдни јој је шамар ударила,
Десном руком по румену лицу
Пуна рука бурмах, и прстења,
А највише од Алај камена,
На образ јој рану начинила,
Госпоцко јој лице нагрдила,
Прште крвца до свилена паса
Оштети јој свилу и кадифу. -
Циче јадна Милошева љуба,
Добра била, соја госпоцкога,
Умукнула ријеч не писнула,
Но извади од свиле мараму
Те јаглуком рану заклонила,
И пошета двору низ скалине,
Па уљезе у зелену башчу:
Код извора воде починула,
Те умива своје гнојно лице,
А утире скутом и рукавом;
Сједе млада под жуту наранџу
Јаглуком је рану савезала,
Цмили јадна од невоље љуте,
А све мисли што ће и како ће:
Ил' ће лагат своме господару
Ал' казат што је и како је?
У мислима у које бијаше
Цар се Лазар двору повратио;
Покрај њега с десне Бранковићу
А с лијеве Милош Обилићу
На три коња као горске виле,
Боже мили, дивно видјет ли је!
Про ливаде као три планине,

уљегоше у мермер авлију,
Све у злато огрезну авлија,
Као с неба да је пало сунце,
Од блистања злаћени сабаља,
Од злаћани коласти аздија,
И на глави перја и челенка;
У авлију слећела Милица,
И Вукова верена љубовца;
Лазу коња прифати Милица,
Бранковићу верена љубовца;
А Милошу не долази љуба
Но се тому послу зачудио,
С коња гледа тамо, и овамо,
Те очима на све стране стриже,
Као муња небу под облаке. -
Док угледа своју љубу драгу
Код извора башчи води ладној,
Ђено рони сузе од очију,
С коња скочи до башче доскочи,
Другом скочи у башчу ускочи;
Кад јој виђе рану на образу,
И јаглуком ђе сузе утира,
У Милоша срце узиграло:
Помакну се на прси доламу
Зазвечаше токе на прсима,
Куцнуше се пуца о пуцама
Срце бије, а Милош је пита
"Што је љубо, срце из њедара!
Те ти рониш бисер по појасу?
"Ко је твоје оштетио лишце,
"Брже казуј да нијеси грдна? -
Инако се младој не могаше,
Но поскочи од земље господару
Поклони се своме господару
Сузе рони, овако говори:

"Кад ме питаш, право да ти кажем:
 "Јутрос рано, на изласку сунца,
 "Моја Мајка и Вукова љуба,
 "Сеира смо бијела свијета;
 "По ливади коње и јунаке,
 "Те Милица ријеч отурила:
 ""Боже мили славу твоје дару!
 Дивно ли је јутрос погледати,
 Кнез Лазара мога господара
 Међу своја два зета милосна
 Обилића и Бранковић Вука
 Још да ми је зете Бранковићу,
 Јунак као Милош Обилићу
 Ја бих дала моје очи црне"".
 "Наљути се Вукова љубовца
 Те Царици одговори Мајци:
 ""Ако није јунак ка Милоше,
 Ал' је Вуко соја госпоцкога,
 Милоша је Влахиња родила,
 У планини ајван чувајући,
 У влашке га клашње завијала
 Без бешике и без повојнице,
 Од кобиле ранила млијеком"".
 "Тад Милош, мили Господаре!
 "На сестру ми врло жао било
 "Од жалости рекох ове рјечи:
 "Истина је, сестро, од Матере!
 "Да је Вуко соја госпоцкога,
 "У госпоцком двору Бановоме,
 "У одаји на свилен' јастуку,
 "У чистој га повијали свили,
 "Ранила га сваком ђаконијом,
 "А Милоша родила влаиња,
 "Од кобиле подранила млеком,
 "Али оно кобиле ждријебе

"Твог би Вука трипут прескочио
"А ногом му поломио зубе,
"Па ждријебе узјало на Вука
"Онда куд би госпоштина Вуку,
"И куда ли образ пред свијетом?" -
"Расрди се љуба моја сеја,
"Удари ми шамар уз образе,
"На образ ми рану начинила,
"Те ми крвца млазом ударила,
"Покропила свилу и кадиву,
"По свилене скуте и рукавце;
"Те утекох у зеленој башчи,
"И укрих се да како укријем
"Од свијета резил и срамоту,
"И од твога страха, Господаре!
"У жалости, и скрлету љуту".
Чуо Милош што му Мара каже
Јунаку се срце распучило:
Хитом скочи из башче искочи,
Ћипи јунак у мермер авлији;
Како скочи јако и срдито
Авлија се из темеља стресе
Здрмаше ма врата канета,
Па искочи до Бранковић Вука
Увати га за грло јуначко,
А лијевом шамар ударио,
Па да баци на земљицу црну,
Те му чизмом на прси стануо,
Па на трбух су оба кољена,
Те му свеза на грдило руке; -
То гледао тасте царе Лазаре
На Милоша сургин учинио:
"Не Милошу Бог да тебе суди;
"Не замећи с' Пашеногом кавгу
"Без невоље у мојему двору

"Не би те се него милуј те се
 "Не грдите образ пред својетом
 "Ни вријеђат' вашег таста старца".
 Када Милош зачуо Лазара
 Узе Вука у лијеву руку
 Преко паса, и сабље каишу
 Те га дава Лазу тасту своме,
 "На Лазаре, тасте Господаре!
 "На поклон ти живот зета Вука,
 "Но погледај тасте Господаре!
 "Због Јунака, Пашенога мога,
 "Нек се фали вереној љубовци:
 Да је јунак, соја госпоцкога,
 И да га је родила Баница,
 У одаји на душеке меке,
 Мене моја чувајући овце
 У планини у лист и у траву,
 Одранила кобиљеним мљеком,
 На поклон му памет и господство,
 Када знаде, шта је и какав је.

Очигледна је сличност Врчевићеве песме са дубровачком бугарштицом. Извесна је њена зависност од бугарштице, али постоји у песми и један детаљ који сведочи и о Врчевићевом познавању других извора. У бугарштици се не помињу имена Лазаревих кћери по имену већ се само каже Вукова вјереница и Милошева вјереница; код Врчевића се говори о Вуковој љубовци или Вуковој вјереној љубовци и о Милошевој љуби. Само се на једном месту каже: "Чуо Милош шта му Мара каже", што потврђује да је по Врчевићевом сазнању Мара била жена Милоша Обилића, као у перашкој драми и бугарштици. Сасвим је сигурно да је дубровачка бугарштица била позната Вуку Врчевићу и да му је послужила као основа за песму *Завађа Милоша и Вука*. Немамо разлога да ве-

рујемо да је Врчевић знао и за драму и песму из Пераста, али је исто тако могуће да је у Боки Которској чуо да се Мара помиње као Милошева жена. И у овој песми се, као и у перашкој бугарштици и у *Грујићевом рукопису*, помиње облик Вуко Бранковић уместо Вук што би се могло тумачити пореклом Вука Врчевића из Боке Которске.

Пратећи развој мотива свађе Лазаревих кћери, уочавамо промене настајале током дугог низа година и векова. За еволуцију овога мотива важно је казивање нирнбершког пушкар Јерга у другој половини XV века. У Јерговом *Трактату* говори се о свађи Лазаревих зетова, али се не наводе њихова имена, а кћери Лазареве не помињу се уопште.

Мавро Орбин у свом *Краљевству Словена* (1601.) први бележи мотив свађе Лазаревих кћери, а потом се под Орбинов утицајем овај мотив преноси и у друга дела, у словенски превод Орбиновог дела од Саве Владиславића (*Књига историографија*, 1722.), у Змајевићев *Љетопис црковни* (*Држава света славна и крепосна љетописа црковнога*, 1675), код Андрије Качића Миошића (у десетерачкој песми), у две бугарштице, перашкој и дубровачкој, у драму непознатог Пераштанина, у *Причу о боју косовском* (крај XVII или почетак XVIII века) у *Троношки родослов* (половина XVIII века) и у десетерачку песму из збирке Вука Врчевића. Истакли смо да су поједина од свих дела међусобно сличнија. И као што су ближи Орбин, *Књига историографија*, Змајевић и Качић, тако су сличнија дела из перашког зборника с краја XVII века (односно перашка драма и перашка бугаршtica) и *Прича о боју косовском* као и дубровачка од Гарштуда и Врчевићева песма. Током времена измењена су имена Лазаревих кћери. Наиме, код Орбина, Саве Владиславића, Змајевића и Качића Мара је жена Вука Бранковића, Вукосава Милоша Кобилића. У перашкој драми и бугарштици Мара је жена Милоша Ковиљића а Видосава Вука

Бранковића. Име Лазареве кћери Јелене први и једини пут се јавља у *Причи о боју косовском*, у којој је Јела жена Милоша Кобилића (Обилића), а Мара пронаречена Видосава Вука Бранковића. Има и у томе извесних сличности са драмом из перашког зборника, наиме Видосава је жена Вука Бранковића а у *Причи* је то Мара пронаречена Видосава. Састављач је унео предање о Јелени као Милошевој жени, иначе познато у Бањанима, а за Мару је рекао да је пронаречена Видосава. То показује да је име Видосава нашао у перашкој драми и повезао га са именом најстарије Лазареве кћери.

У дубровачкој бугарштици, коју је објавио Гиљфердинг, нема имена и само се каже Милошева вјереница и Вукова вјереница. Ни *Троношки родослов* не доноси имена Лазаревих кћери већ се каже жена Милошева и Вукова. Код Вучевића Вукова љубовца и Вукова вјерена љубовца а Милошева љуба али и Мара. Промена имена Лазаревих кћери од Мавра Орбина до *Приче о боју косовском* и *Троношком родослову*, односно од 1601. године па до половине XVIII века показује да се тај мотив мењао током времена, па су и дела у којима су имена иста у директнијој вези, под непосредним утицајем на истој или блиској територији и на мањој временској дистанци. Дела из перашког зборника с краја XVII века (драма и бугаршtica) садрже иста имена, а рукописна *Прича* и иначе је ближа тим делима но Орбину. Период од око сто педесет година је врло дуг и логично је што су временом настајале измене, не само имена Лазаревих кћери него и неке друге. Тако се у скоро свим текстовима говори о двобоју (мегдану) Милоша и Вука, а само се у два дела, у драми непознатог пераштанина и *Причи* каже да Милош страшно прети Вуку. У свим делима причом о свађи Лазаревих кћери објашњена је мржња Вука Бранковића према Милошу Обилићу и његова клевета о Милошу кнезу Лазару пред битку, а само се у два дела

децидирано и каже да је свађа сестара била не само разлог за сукоб њихових мужева већ и разлог за пропаст српске државе. То истичу и перашка драма и *Прича*, с тим што се драма тако и завршава, а у *Причи* је то речено током излагања догађаја, док се на крају инсистира на дијалогу кнеза Лазара и Милоша Обилића и Лазаревом прекору Милошу да је српска војска и држава пропала што је сам почео бој без договора. У *Причи* се томе даје већи значај. Пераштанин не наводи овај разговор ни овај разлог за пропаст државе, а да му је *Житије*, односно *Прича* била узор претпостављамо да би и то поменуо. Састављач рукописне *Приче* посвећује томе нарочиту пажњу, можда и због тога што жели да укаже на самовољност увређеног вазала Милоша Обилића, иначе одаог владару кнезу Лазару. Неоспорна је и велика сличност ова два дела, настала на истој или блиској територији и готово у исто време.

Прича о свађи Лазаревих кћери у поменутим делима нема значаја само због праћења развоја тога мотива кроз дуги низ година и векова, већ сведочи и о већој повезаности појединих текстова (нпр. драме и *Приче*) и доприноси решавању неких суштинских питања њиховог настанка.

Мотив свађе Лазаревих зетова, забележен у другој половини XV века у *Трактату* нирнбершког пушкара Јерга, временом се развио у мотив свађе Лазаревих кћери. Овај мотив везан је, несумњиво, за развитак мотива издаје. Ниједан српски, а ни византијски ни турски извор не говори о издаји у српској војсци. Мотив издаје настајао је постепено. То се може пратити од почетка XV века, када је Давид у *Пећком летопису* (1402) записао: "И на крају боја тога - не знам шта истинито рећи о овом, да ли је издан ким од својих храњеника, или је напротив ово

суд божји који се зби над овим"¹⁵⁰. Овде се о издаји говори као о могућности а не као о догађају који се и десио. У *Студеничком* и *Цетињском летопису*, млађим преписима *Пећког*, нема Давидове дилеме, већ се дословно говори о неверству и бекству српских чета са Косова. Мотив издаје везан је за групу људи у *Турској хроници* (1496-1501) Константина Михаиловића из Островице. Ту се каже да су једни били верни кнезу Лазару и јуначки и истрајно су се борили, док су други битку кроз прсте гледали, дивили се али у бици нису учествовали, и "због те невере и неслоге битка је изгубљена у петак у подне"¹⁵¹. Крајем XV или почетком XVI века непознати Далматинац или Дубровчанин или Пераштанин превео је дело Јована Дуке и у свој превод унео је и елементе усменог предања. Код њега је мотив издаје везан за једну личност и каже да се разнео глас по бојном пољу да је Драгослав Прибишић (Припчић), Лазарев војвода издао и окренуо оружје против хришћана а да је на тај глас Твртков војвода Влатко Влађевић побегао журно у Босну¹⁵². *Краљевство Словена* је најстарији извор у коме се каже да је Вук Бранковић издао на Косову, а са бојишта побегао је Твртков војвода Влатко Вуковић:

"Вуковић је с мало својих људи побегао после поменуте битке, која се збила на Косову 15. јуна 1389. године. Међутим, зет кнеза Лазара Вук Бранковић спасао се готово са свим својим људима, пошто је (како неки кажу) имао тајне преговоре с Муратом да изда (како је и учинио) свога таста да би се докопао његове државе".¹⁵³

¹⁵⁰ Ђорђе Сп. Радојичић, *Антологија старе српске књижевности*, Београд 1960, 141-143.

¹⁵¹ Исто, 222-223.

¹⁵² Јелка Ређеп, *Косовска легенда*, 59.

¹⁵³ Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, 96-102; Јелка Ређеп, *нав. дело*, 74.

Мотив издаје везан је за Лазаревог зета Вука Бранковића. У легенди њему је супростављена личност највећег јунака косовског, Милош Обилић. По предању, и Обилић је био Лазарев зет, мада историјски никада није био ожењен ниједном ћерком кнеза Лазара. Неминован је био сукоб ове две личности. Тражен је и нађен разлог Вукове мржње према Милошу и клевете кнезу Лазару да ће га Милош издати на Косову. Разлог је нађен у свађи њихових жена, и то око јунаштва Милоша и Вука. Управо то је условило развој свађе Лазаревих кћери, која је довела до сукоба и њихових мужева. То је био логичан след догађаја. Косовска легенда се временом развијала, мењала, богатила и ширила, имала и различите видове. Основни ток легенде није измењен. На причу о свађи надовезивали су се други мотиви, растанак кнегиње Милице и кнеза Лазара, кнежева вечера, ухођење турске војске, временом и појава Милошевих побратима, Ивана Косанчића и Милана Топличанина, низ нових детаља. Кроз дуги низ година и векова, мотив свађе Лазаревих кћери сачуван је у целини. Осим промене имена и неких појединости, прича се верно и доследно преносила од Орбина до *Троношца* и Вука Врчевића.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Др Јелка Ређеп је редовни професор Филозофског факултета у Новом Саду. У периоду од 1963. до 2003. године предавала је средњовековну књижевност на Филозофском факултету у Новом Саду. Предаје на пост-дипломским студијама на Одсеку за српску књижевност и језик на Филозофском факултету у Новом Саду. Држала је предавања и курсеве у Нишу, на Химболт универзитету у Берлину, у Регенсбургу и Халеу. Учествовала је на научним скуповима у земљи и иностранству (Сарајево, Београд, Загреб, Јерусалим, Кијев и др.). 1972. године стекла је докторат књижевних наука. Добитник је Повеље удружења универзитетских наставника и других научних радника Војводине, Златне значке КПЗ Србије, Новембарске повеље града Новог Сада (1994) и Вукове награде (1995). Члан је Друштва књижевника Војводине.

У низу студија, антологија и монографија, објављених у земљи и иностранству, издвојићемо: *Мотив о рођењу Сибињанин Јанка у нашој старој и народној књижевности* (Нови Сад 1964); *Прича о боју косовском* (Зрењанин 1976); *Легенда о краљу Звонимиру* (Нови Сад 1987); *Гроф Ђорђе Бранковић и усмено предање* (Нови Сад 1991); *Сибињанин Јанко, легенде о рођењу и смрти* (Нови Сад 1992); *Косовска легенда* (Нови Сад 1995); *Бој на Косову у бугарштицама и епским песмама краткога стиха, антологија, у сарадњи са Радетом Михаљчићем* (Нови Сад 1995); *Народне песме о Косовском боју, антологија, у сарадњи са Радетом Михаљчићем* (Београд 1997); *Убиство владара* (Нови Сад 1998); *Генеза Хроника грофа Ђорђа Бранковића* (Нови Сад 2004); *Гроф Ђорђе Бранковић, Хронике, антологија. Предговор, избор и транскрипција Јелка Ређеп* (Нови Сад 2004).

Првобитан изглед ктиторске композиције у Лазаревој задужбини Раваници

В. Тителбах, Кнегиња Милица, уље, Народни музеј у
Кикинди

Кнез Лазар, Пећка патријаршија, 1633/1634.година

Кнез Лазар, црква св. Николе, Хиландар 1667. године

Кнез Лазар кефалофор, икона, почетак XVIII века, МСПЦ

Х. Жефаровић - Т. Месмер, Кнез Лазар, бакрорез из
1741. године

3. Орфелин, Кнез Лазар, бакрорез из 1773. године

В. Тителбах, Кнез Лазар, уље, Народни музеј у Кикинди

А. Стефановић, П. Чортановић, Милош убија Мурата,
литографија из 1871. године

Свети Милош живописан с ореолом у припрати кнеза Лазара у Хиландару за време првог српског устанка

1580 190
к н и г а
ІСТОРИОГРАФІЯ

ПОЧАТІЯ ИМЕНЕ, СЛАВЫ, И РАЗШІРЕНІЯ
НАРОДА СЛАВЯНСКОГО.

И ихъ Царемъ и Владѣтелями подѣ многими именами,
и со многими Царствами, Королевствами,
и Провінціями.

Собрана изъ многихъ книгъ Историческихъ, чрезъ
Господина Мавроурбина Архімандрита Рагужского.

Въ которой описуется початіе, и дѣла всѣхъ наро-
довъ, бывшихъ языка Славянскаго, и единого отече-
ства, хотя нынѣ во многихъ Царствахъ разбѣлился
чрезъ многіе войны, которые имѣли въ Европѣ, во
Азіи, и во Америкѣ. Разшїренїя ихъ Имперїи, и древнихъ
обычаевъ, въ разныхъ временахъ, и познанїе вѣры,
Христу Спасителя, подѣ многими Владѣтелями.

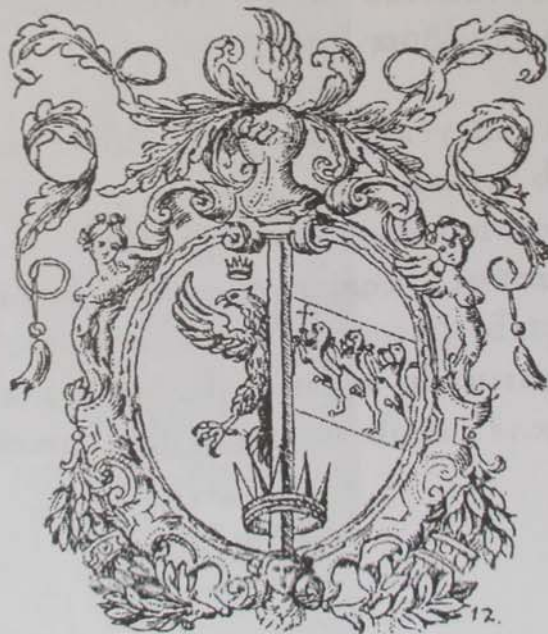
Насловни лист превода Краљевства Словена од Саве
Владиславића

IL
R E G N O
DE GLI SLAVI
HOGGI CORROTTAMENTE
DETTI SCHIAVONI.
HISTORIA
DI DON MAVRO ORBINI RAVSEO
ABBATE MELITENSE.

Nella quale si vede l'Origine quasi di tutti i Popoli, che furono della Lingua SLAVA, con molte, & varie guerre, che fecero in Europa, Asia, & Africa; il progresso dell'Imperio loro, l'antico culto, & il tempo della loro conversione al Christianesimo.

E in particolare veggonsi i successi de' Rè, che anticamente dominarono in DALMATIA, CROATIA, BOSNA, SERVIA, RASSIA, & BVLGARIA.

IN PESARO.

Appresso Girolamo Concordia. Con licenza de' Superiori.
M. DCI

Насловна страна Краљевства Словена (Пезаро, 1601.)

Портрет Марина Андријиног Бобаљевића

[illegible]

САДРЖАЈ

Увод	5
Мавро Орбин, Краљевство Словена	21
Андрија Змајевић, Дражава света, славна и крепосна црковна љетописа	27
Непознати Пераштанин, Бој кнеза Лазара	31
Бугарштица о Косовском боју	45
Дубровачка бугарштица о Косовском боју	53
Песма Андрије Качића Миошића о свађи Лазаревих кћери	59
Књига историографија Саве Владиславића	67
Прича о боју косовском	73
Троношки родослов	93
Закључак	99
Завађа Милоша и Вука	115
Белешка о аутору	129
Прилози, фотографије	131

ЦИП - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

929 . 52 Хребелјановић
94 (497.11) "12/13" (093)
821 . 163 . 41 . 09 "12/13"

РЕЋЕП, Јелка

Бистру воду замутиле : Свађа кћери кнеза Лазара
/ Јелка Ређеп. - Београд : Пешић и синови ; Ј. Ређеп,
2006 (Београд : Атеље Сава). - 153. стр. ; илустр. ; 21
цм.. - (Библиотека Жене из прошлости; књ. 8)

Тираж 500. - Белешка о аутору: стр. 129. - Напомене и
библиографске референце уз текст.

ISBN 86-7540-056-X

а) Лазар Хребелјановић, српски кнез (1329-1389) -
Потомци б) Хребелјановић (породица) ц) Српска
књижевност - Историјски мотиви - 13-14в д) Србија - 13-
14в. - Историјска грађа